

# Som olje og vann

Møtet mellom russere og kinesere i den russiske grensebyen  
Blagovesjtsjensk



**Masteravhandling i sosialantropologi**

**Våren 2012**

**Thomas Vik**



**Institutt for sosialantropologi**

**Universitetet i Bergen**

## Forord

Naiv som jeg var, hadde jeg en forestilling for noen år tilbake om at det å skrive en masteravhandling ikke ville by på større problemer eller mer jobb enn en bacheloroppgave, så lenge man strukturerte seg godt nok. «Egentlig trenger jeg bare mer tid, det er den eneste forskjellen» tenkte jeg. «Hvis jeg skriver litt hver dag, så ordner det seg». Når jeg nå sitter her med denne over hundre sider lange avhandlingen kan jeg godt avkrefte denne forestillingen.

Å skrive en masteravhandling er vanskelig. Vel tar det tid, men det er også mye mer jobb enn jeg forestilte meg. Det verste har vært redigeringsprosessen. Flere av setningene du kommer til å støte på i denne oppgaven har blitt omskrevet syv, åtte eller til og med ni ganger. Nesten tretti sider har blitt regelrett fjernet fra avhandlingen etter omfattende tankevirksomhet og utluking. Det har vært fryktelig vanskelig å prøve å finne akkurat de setningene som passer best og som forklarer mest. Når jeg nå leverer inn teksten, er jeg fortsatt usikker på om mange av avsnittene i oppgaven virkelig gir leseren den informasjonen og det innblikket jeg ønsker at de skal.

Avhandlingen kunne ikke bli til uten en rekke personer, spesielt mine informanter i Blagovesjtsjensk. Jeg vil rette en stor takk til Nikolaj Vladimirovitsj Kukharenko for all hjelp i tilretteleggingen av oppholdet mitt, og for å bidra med arrangement av møter med informanter og verdifulle samtaler. Jeg vil også takke alle de i den russiske grensebyen som ville snakke med «den snåle nordmannen» som spurte om alt mulig rart. Spesielt ønsker jeg å takke Dima, Anatoly, Dimitrij, Katarina, Alexander, Mikael og Akim, som alle bidro til å forme oppgaven og som jeg ble godt kjent med i løpet av oppholdet. *Всем большое спасибо!*

Jeg vil også rette en stor takk til veilederen min, førsteamanuensis Tone Bringa, for fruktbare diskusjoner, gode råd, tips, innspill og ikke minst verdifulle kommentarer. Avhandlingen hadde blitt et kaos uten like uten din hjelp og rettleiding. Tusen takk!

Jeg vil også takke mine foreldre og min søster, som har støttet meg gjennom hele skrivingen og hatt større tro på avhandlingen enn jeg selv har hatt til tider. Sammen med mine foreldre, har også venner bidratt til å holde holdet mitt over vannet ved å oppmuntre og vise meg støtte i vanskelige skrivestunder. Tusen takk for all den støtten dere har vist. Sist, men ikke minst, ønsker jeg å takke mine medstudenter på instituttet for en flott tid sammen. Dere er en 'knakande' gjeng!

God lesing!

Thomas Vik  
Bergen, juni 2012.

---

## Innholdsfortegnelse

---

<b>Kapittel 1: Introduksjon</b> .....	<b>6</b>
<b>Tematisk fokus og problemstilling</b> .....	<b>8</b>
Problemstilling.....	9
Frykten for en invasjon.....	11
Valg av lokalitet og tema.....	14
<b>Avhandlingens oppsett</b> .....	<b>15</b>
<b>Kapittel 2: Kontekst og metode</b> .....	<b>17</b>
<b>Blagovesjtsjensk, Amur oblast og det nordøstlige Kina</b> .....	<b>17</b>
Byen Blagovesjtsjensk.....	18
Amur <i>oblast</i> .....	20
Heihe – byen over grensen.....	22
<b>Blagovesjtsjensk og Heihe</b> .....	<b>23</b>
Likheter og forskjeller mellom byene.....	23
<b>Metode</b> .....	<b>25</b>
<b>Møtet med Amur</b> .....	<b>27</b>
Nøkkelinformanter og lokaliteter.....	28
Felten i Blagovesjtsjensk.....	30
<b>Kapittel 3: Sentrale teorier og rammeverk</b> .....	<b>32</b>
<b>Stat, nasjon og grenser i Russland</b> .....	<b>32</b>
<b>Staten</b> .....	<b>34</b>
Hva menes med ‘stat’?.....	34
Den russiske tolkningen av staten.....	37
<b>Nasjonen</b> .....	<b>38</b>
Hva er en ‘nasjon’? .....	38
Russisk nasjonalisme.....	41
Stat og nasjon.....	43

<b>Grenser</b> .....	<b>44</b>
Hva er grenser, og hva brukes de til?.....	44
Ulike typer grenser.....	45
Grensestudier i antropologi.....	49
«Det ekte Russland er i grenseland».....	50
Grenser og deres stater.....	52
<b>Oppsummering av kapittelet</b> .....	<b>54</b>
<b>Kapittel 4: Kinesere sett med russiske øyne</b> .....	<b>55</b>
<b>Forestillingen om andre</b> .....	<b>55</b>
Stereotyper.....	56
Russiske perspektiver av kinesere i dag.....	56
<b>Etnisitet</b> .....	<b>61</b>
Etnisitet i antropologifaget.....	62
<i>Etnos</i> .....	63
Forestillinger om grupper.....	64
<b>Statistikk og spørreundersøkelser om synet på kinesere</b> .....	<b>66</b>
<b>Oppsummering av kapittelet</b> .....	<b>68</b>
<b>Kapittel 5: Samarbeidet mellom Kina og Russland og interaksjonen mellom kinesere og russere</b> .....	<b>69</b>
<b>Kinesisk innvandring under lupen</b> .....	<b>69</b>
Kinesiske studenter.....	69
Kinesiske gjestearbeidere.....	71
Kinesiske handelsmenn.....	73
Motiver for innvandringen.....	74
<b>Turisme</b> .....	<b>75</b>
Forholdet til Heihe.....	77
<b>Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk</b> .....	<b>79</b>
Inntak til felten og egen rolle.....	84
Ulovlige aktiviteter.....	85
Markedsferdsel – normer på markedet.....	87
Varer fra Kina.....	94

<b>Statssamarbeidet mellom Russland og Kina siden Sovjetunionens fall.....</b>	<b>96</b>
Avtaler og samarbeidsgrupperinger.....	96
Russland og Kinas fremtid som samarbeidspartnere.....	100
<b>Oppsummering av kapitlet.....</b>	<b>102</b>
<b>Kapittel 6: Den gule fare – Kina og kinesere som trussel.....</b>	<b>104</b>
<b>‘Den gule fare’.....</b>	<b>106</b>
Den flyktige populasjonen – myter om antallet kinesere i Russland.....	109
Frykten for en planlagt masseimmigrasjon.....	111
Et fokus på rettferdighet.....	114
<b>Oppsummering av kapitlet og avsluttende kommentarer.....</b>	<b>116</b>
<b>Avslutning: Konklusjoner og bemerkninger.....</b>	<b>120</b>
<b>Etnisk identitet for russere i Blagovesjtsjensk.....</b>	<b>122</b>
<b>Interaksjonen mellom russere og kinesere.....</b>	<b>126</b>
<b>Avsluttende kommentarer.....</b>	<b>129</b>
<b>Litteraturliste.....</b>	<b>130</b>
<b>Internettkilder.....</b>	<b>139</b>

# Kapittel 1

---

## Introduksjon

Dagen er mandag, den 23. mai. Klokken er rundt 12:00.

Det er studentkonferanse i en sal i nærheten av universitetet. Det utvalgte temaet for konferansen er frivillig arbeid og samarbeid mellom ungdommer fra ulike land. De fleste av de frammøtte studentene skal holde et kort, obligatorisk foredrag sentrert rundt dette temaet. Mange sitter stille på små stoler langs langbord og stirrer ut i luften. En frammøtt jury og ekspertpanel, som setter seg ovenfor studentene like ved podiet, gjør seg klar til å evaluere hvert innlegg og stille spørsmål. De to russiske jentene som sitter med meg forteller at dette er første gang de offentlig holder et foredrag, og naturlig nok gruer de seg. De er ikke de eneste. Flere andre russiske studenter rundt meg tapper usikkert mot bordflaten mens de ser over notatene sine med en bekymret mine. Dette kan minne om en vanlig scene fra avgangsperioden til et hvilket som helst universitet i Russland, hvor russiske studenter får anledning til å vise fram kunnskaper og evne til å formidle informasjon ovenfor et publikum og til en jury. Men det er også andre ting på gang. Rundt på andre langbord har kinesiske studenter nettopp ankommet fra over grensen. Flere kinesiske lærere følger med på seremonien, og en av dem er også en del av juryen. Noen av de kinesiske gjestene skal også holde foredrag.

Før studentene får anledning til å holde sine innlegg, holder en rekke russere og kinesere, deriblant lokale politikere, lærere og entreprenører, noen korte taler. De fokuserer alle på ett tema mens de står foran folkemengden: samarbeid mellom Kina og Russland. Denne konferansen er nemlig bare én av flere samarbeidskonferanser som reflekterer samarbeidet mellom den russiske grensebyen Blagovestsjensk og den kinesiske grensebyen Heihe. Mange av personene som taler på podiet fokuserer på det å styrke og bygge på et samarbeid mellom landene og deres folk. 'Toleranse', 'samarbeid' og 'kunnskap' er alle ord som vektlegges av de talende. Etter dette blir studentene ropt opp til podiet, enten alene eller parvis, for å legge fram sine innlegg. De fleste studentene presenterer temaet sitt med iver og kunnskap. Én etter én puster de lettet ut etter gjennomføringen og får sette seg blant publikum etter å ha hørt juryens tanker og svart på spørsmål. Etter at alle er ferdig, nikker jurymedlemmene fornøyd til hverandre. Én av dem reiser seg og ønsker avslutningsvis å vite om ikke konferansen hadde

vært nyttig og spennende, og hun oppfordrer til en applaus for alle og spesielt til gjestene fra Kina. De fremmøtte, russere som kinesere, brøler ut entusiastisk og klapper hardt og lenge.

Mens alt dette pågår sitter kinesiske studenter ved egne langbord, adskilt fra de russiske studentene. Hverken russere eller kinesere snakker noe særlig med hverandre. Alle russiske studenter holder sine foredrag på russisk, mens de kinesiske studentene og noen av lærerne taler på kinesisk og blir oversatt. Etter konferansen skiller russiske og kinesiske studenter seg fra hverandre og møtes sannsynligvis aldri igjen.

Vi er i den russiske byen Blagovesjtsjensk, bare 800 meter fra Kina og hele 7 985 km øst for Russlands hovedstad, Moskva. I denne delen av det som blir kalt Russlands fjerne østen, har russiske innbyggere og nybyggere<sup>1</sup> i mer enn 150 år forholdt seg til sin asiatiske landsnabo: Kina. Konferansen framstod for meg som en refleksjon av det kinesisk-russiske samarbeidet i praksis, og hvordan dette samarbeidet kommer til uttrykk i en russisk grenseby som i løpet av hele sin eksistens har blitt påvirket av kinesisk innvandring.

Den relativt korte hendelsen, som var bare én av mange lignende konferanser i løpet av oppholdet mitt i Blagovesjtsjensk, reflekterer nemlig mange ting. Først og fremst forteller den om den offisielle tonen mellom statene Kina og Russland i dag, som fremstår som positiv. Regjeringer i de to landene har i løpet av de siste årene gått sammen om å danne vennskapspakter og styrke båndet mellom seg for å stå sterkere i verdenspolitikken<sup>2</sup>. I tillegg reflekter konferansen hvordan russiske universiteter i dag oppfordrer til et slikt samarbeid og på hvilken måte dette blir utført. Kinesiske studenter utgjør i dag, i følge informanter, en betydelig andel av antallet studenter blant flere universiteter i Russlands fjerne østen, Blagovesjtsjensk inkludert. Flerfoldige konferanser, tilstelninger og konkurranser blir avholdt årlig i universiteters regi, hvor kinesiske og russiske studenter blir oppfordret til å komme sammen for å delta sosialt og lære av hverandre. Dette gjelder spesielt Blagovesjtsjensk og dens kinesiske nabo- og vennsby Heihe, som deler flere slike samarbeidsprosjekter.

Til sist og kanskje mest vesentlig, reflekterer denne hendelsen også hvordan det offisielle samarbeidet oppfattes av russere og kinesere i området og hva det betyr for dem. Tross oppfordring fra lærere og politikere har kinesere og russere lite kontakt med hverandre, og de gjør lite for å forandre på dette selv om de har mulighet til det. Det finnes en etablert mening

---

<sup>1</sup> Med 'nybyggere' tenker jeg spesielt på kosakker og bønder, som var de første til å bosette seg permanent i Blagovesjtsjensk.

<sup>2</sup> Jeg har skrevet mer utdypende om forholdet mellom statene etter Sovjetunionens fall i kapittel 5.

blant russere i byen om at kinesere er distinkt annerledes fra dem selv, og noen mener også at disse forskjellene er så signifikante at det gjør vennskap vanskelig<sup>3</sup>. På den ene siden vektlegges altså samarbeid flere ganger og i ulike sammenhenger som noe essensielt og viktig, men i praksis virker det som kinesere og russere ikke sosialiserer eller ønsker å sosialisere med hverandre mer enn i enkelte kontekster, som på universitetet, i handel og politisk mellom myndigheter.

Hva skyldes dette dominante, symbolske skillet mellom russere og kinesere, og hvorfor oppleves den som så viktig å opprettholde? Hvilke synspunkter har egentlig russere om sine naboer i sør? Hva oppleves som 'kinesisk' for russere som kontrast til hva de selv opplever som 'russisk'? Hvordan samarbeider de to etniske gruppene i dette grenseområdet, og hva kan dette samarbeidet fortelle oss om etnisitet og grenser? Hvordan har den russiske stat forholdt seg til grensen til Kina, og hva har dette ledet til?

Mens jeg oppholdt meg i Blagovesjtsjensk var dette spørsmål jeg ønsket å utforske - spørsmål knyttet til identitet og grenseforståelse i en russisk by preget av sitt nærvær til Kina. Både Blagovesjtsjensk og Heihe er i dag deler av en frihandelssone, noe som blant annet innebærer at innbyggere i Blagovesjtsjensk kan besøke Heihe visumfritt. I begge byene foregår det daglig interaksjon mellom russere og kinesere - spesielt i handelssammenheng. Ifølge informanter er det omtrent 3000 kinesere<sup>4</sup> som oppholder seg mer eller mindre fast i Blagovesjtsjensk i dag, og mange av dem jobber på markeder, på restauranter og i bygge- og anleggsnæringen. Selv om kinesere ikke utgjør stort mer enn 1,5 % av totalbefolkningen i byen, er de en minoritet som har fått betydelig signifikans i identitetsbildet til russere, og den korte distansen til Kina bidrar til både usikkerhet og økonomiske muligheter for russere. Dette interessante og unike samholdet er påvirket av den større historiske konteksten mellom statene og ideologiske retninger som Russland som stat har ført, og dette er aspekter jeg vil utbrodere i løpet av avhandlingen.

## **Tematisk fokus og problemstilling**

Det er særdeles mange aspekter man kan ta for seg i en oppgave som tar for seg samarbeidet mellom Kina og Russland og mellom kinesere og russere, og det er derfor viktig å påpeke at ikke alle dimensjoner av dette samarbeidet kan bli like godt belyst i en avhandling som denne.

---

<sup>3</sup> Dette synspunktet blir diskutert mer utdypende i kapittel 4 og 6.

<sup>4</sup> Det er ikke mulig å gi annet enn et røft estimat av antallet kinesere i byen i dag, da mange oppholder seg der uregistrert og ulovlig (Ioffe og Ryzhova 2009:354).



Å prøve å omfavne alle ville for det første ikke vært mulig grunnet oppgavens struktur, og ville for det andre ikke gitt et rettferdig bilde av situasjonen slik den er i dag. En av grunnene til det er at jeg i denne avhandlingen har fokusert primært på et russisk syn. Mine observasjoner og tolkninger bygger mest på russiske informanter og russiske kilder, og jeg har derfor mangelfull informasjon om hvordan kinesere selv tolker samarbeidet. Dette leder naturlig nok til et skråblikk som ikke fanger opp alle sidene av saken. Fokuset på et russisk syn var et bevisst valg for min egen del. Jeg snakker knapt et ord kinesisk, mens mine russiskkunnskaper er på et akseptabelt nivå og mulig å benytte seg av. Derfor var det også det russiske synet jeg valgte å fokusere på under feltarbeidet og under skrivingen av avhandlingen. Dette betyr ikke at jeg ikke fikk innspill fra kinesere overhodet, men det betyr absolutt at disse er i et klart mindretall.

Jeg vil også presisere andre aspekter som denne avhandlingen ikke vil fokusere på. Jeg vil ikke fokusere på den historisk-politiske relasjonen mellom statene Russland og Kina, annet enn i tilfeller hvor jeg mener det er relevant for å forstå og forklare de aspektene jeg har valgt å fokusere på. De to landene deler en omfattende fortid sammen, men av hensyn til ordbegrensningen i avhandlingen og et sterkere fokus på samtiden, vil det ikke bli plass til å fortelle om det historiske samarbeidet i særlig stor grad. Derfor vil jeg heller ta for meg viktige bruddstykker av historien, og det politiske samarbeidet vil konsentrere seg om tiden etter Sovjetunionens fall<sup>5</sup>. Jeg vil heller ikke fokusere på stat og nasjon i Russland. Som med historien mellom landene, vil jeg bare komme inn på staten og nasjonalisme i Russland i tilfeller hvor det er relevant for aspekter jeg fokuserer på. Det er derimot min påstand at den russiske staten og nasjonalistiske tanker har spilt en viktig rolle i måten grensen oppfattes av russere i Blagovesjtsjensk, og at staten, gjennom myndighetene, har påvirket hvordan kinesere og russere samhandler. Derfor vil også staten i Russland, sammen med den forestilte russiske nasjon, være en viktig del av argumentasjonen i avhandlingen, selv om de ikke er hovedtemaer i oppgaven.

### **Problemstilling**

I denne avhandlingen vil jeg konsentrere meg om identitet, og spesielt etnisk gruppeidentitet i grenseområder. En sentral tematikk i avhandlingen er hvordan russere forestiller seg sine

---

<sup>5</sup> Se kapittel 5 for en gjennomgang av det politiske forholdet fra Sovjetunionens oppløsning og frem til i dag.

signifikante 'andre'<sup>6</sup>, hva slags trekk de tillegger de som er forskjellige fra seg selv, og hva de dermed fremhever som særegne egenskaper og oppførsel hos seg selv. Jeg har vært interessert i å undersøke ikke bare hvordan disse synspunktene har påvirket relasjonene mellom russere og kinesere generelt sett, men også hvorfor disse holdningene til Kina har fått betydning for russere. Et spesielt aspekt ved Blagovesjtsjensk er dens geografiske plassering, så nært et annet land og så langt borte fra sitt eget lands maktsentrum. Jeg mener at ved å ligge i yttergrenseområdet av Russland, har Blagovesjtsjensks innbyggere vært veldig opptatt av å opprettholde etniske kategorier og andre symbolske skiller, og at de har konstruert en identitetsforståelse som er sterkt knyttet opp mot sine asiatiske naboer. Det å være en by på grensen har gjort at russere i Blagovesjtsjensk til enhver tid har forholdt seg til Kina som stat og til kinesere som et forestilt folk. Dette nærværet har gjort det nødvendig for mange å vedlikeholde en rigid oppfatning av kategoriene 'russere' og 'kinesere', og denne tendensen er noe jeg vil undersøke i de kommende kapitlene. Spesielt stereotyper om sin asiatiske nabo florerer blant russere i Blagovesjtsjensk, og disse er med på å konstruere fastsatte oppfatninger om kategorien 'kinesere'. Jeg vil også argumentere for at den etniske identiteten til russere i Blagovesjtsjensk er påvirket av den russiske stat og nasjonalistiske forestillinger.

Samtidig vil jeg utbrodere hvordan russere og kinesere faktisk samarbeider i dette grenseområdet, og hva dette samarbeidet har ført med seg. Selv om russere klart skiller mellom det de opplever som sin egen etniske gruppe og kategorien 'kinesere', så betyr ikke det at disse menneskene ikke har kontakt med hverandre. Russere og kinesere kommer forholdsvis godt overens og mange av dem samarbeider, selv om partene stort sett ikke tar initiativ til å knytte dype sosiale bånd. Spesielt økonomisk i handelssammenheng bidrar kinesere og Kina med viktige ressurser og økonomisk kapital for mange russere i det økonomisk og demografisk stagnerte fjerne østen<sup>7</sup>. For innbyggere i både Blagovesjtsjensk og Heihe er turisme og handel noen av de viktigste samarbeidsprosjektene og dette er næringer som russere benytter seg av daglig for rekreasjon og økonomisk gevinst. En viktig del av dette er kofferhandelen, et udokumentert handelsnettverk mellom byene hvor russiske innbyggere

---

<sup>6</sup> Med 'andre', bygger jeg på Edward Saids begrep 'Other' fra hans bok *Orientalism* (1978). I boken framlegger Said at 'andre' eller 'den andre' er konstruerte konsepter hvor én spesifikk sosial samling eller gruppe danner et bilde av en annen sosial gruppe som kontrast til seg selv. I Saids bok var 'Other' spesielt knyttet opp mot hvordan 'Vesten' konstruerte 'Østen' eller 'Orienten' som en motsetning til seg selv og som mindreverdige. (1978). I min avhandling refererer de signifikante 'andre' spesifikt til kinesere og til hvordan russere har dannet et bilde av denne etniske kategorien som på mange måter er en motsetning til seg selv. Dette blir mer diskutert i kapittel 4 og 6.

<sup>7</sup> Se kapittel 2 for mer informasjon om stagnasjonen i Russlands fjerne østen.

benytter seg av frihandelssonen og turistvisum for å dra frem og tilbake mellom Kina og Russland med varer til markeder og butikker (Ioffe og Ryzhova 2009)<sup>8</sup>.

Denne oppgaven vil inngå i nyere antropologisk forskning på grenseområder. De to nevnte aspektene, identitet og samarbeid, er to hovedtema i avhandlingen, men også grenser<sup>9</sup> vil være et nøkkelord. Som jeg allerede har kommet inn på, mener jeg at den korte distansen til Kina, et land lett synlig fra den russiske siden av grensen, har ført til et sterkt behov for å markere seg etnisk og nasjonalt for mange lokale russere. Forskning på grenseområder kan hjelpe til med å forstå denne dynamikken, ikke bare i henhold til Russland, men i forståelsen av alle identitetsprosesser som foregår i grenseområder. Her er også staten, som nevnt innledningsvis, en viktig pådriver i utformingen av etnisk og nasjonal identitet. På samme måte gir grensen i dag mulighet til at kinesere og russere kan møtes. Kinesere utgjør i dag en betydelig del av arbeidsimmigranter og studenter i Blagovesjtsjensk, og de har alltid vært en del av handelslivet i byen. Frihandelssonen mellom Blagovesjtsjensk og Heihe, samt det politiske samarbeidet mellom Kina og Russland har vært med på å oppfordre til kontakt mellom russere og kinesere på lokalplan. Grensen som institusjon har åpnet opp muligheten for kinesere og russere til å samarbeide, og dette er noe som myndigheter i begge land har oppfordret til de siste årene<sup>10</sup>. Grensens mange dimensjoner vil bli grundigere diskutert i kapittel 3.

### **Frykten for en invasjon**

Noe av den historiske bakgrunnen i forhold til Russlands fjerne østen og kinesiske immigrasjon er gunstig å belyse, og jeg skal nå kort fortelle om sentrale hendelser fra årene 1900 – 1995. Denne bakgrunnen er viktig for å forstå synspunktene til mine informanter og for å forstå hvordan enkelte russere har kommet til å frykte kinesere. Jeg kommer tilbake til andre viktige aspekter av historien mellom landene i de neste kapitlene.

I slutten av 1800-tallet bodde det så mange som rundt 500 000 kinesere i Russlands fjerne østen, allerede da en viktig del av arbeidsstokken innenfor jordbruk og handel (Minakir 1996:86). Etter bolsjevikerevolusjonen og andre verdenskrig hadde flere kinesere blitt deportert ut av landet, men samtidig økte kinesisk immigrasjon en stund. Dette kom som følge

---

<sup>8</sup> Denne handelen, og markedet det er en del av, blir diskutert senere i avhandlingen, i kapittel 5.

<sup>9</sup> 'Grenser' som begrep kan referere til både symbolske, sosiale og fysiske grenser på norsk. I denne avhandlingen vil begrepet 'grense' for det meste referere til en internasjonal grense mellom to eller flere stater. Med mindre annet er skrevet, mener jeg her alltid den kinesisk-russiske grensen.

<sup>10</sup> Se kapittel 5 for en gjennomgang av sentrale samarbeidsprosjekter mellom statene i dag.

av en stadig sterkere interesse fra statsledere i Moskva om en politisk og økonomisk offensiv i Asia, og da spesifikt Kina. Kinesisk immigrasjon skal på denne tiden ha blitt sett på som et positivt fenomen for lokale russere i Russlands fjerne østen, noe som nok hang sammen med den ideologiske retningen hos statsmakten i Moskva, som frontet samarbeid (1996:86). Kina trengte sovjetisk teknologi og gav mat og arbeidskraft tilbake. Av informanter ble også denne perioden beskrevet som nærmest idyllisk. En eldre mann jeg har kalt Denis fortalte meg om hvordan Sovjetunionen med Russland i spissen ble sett på som et svært attraktivt reisemål og oppholdssted for unge kinesere. «Til oss kom alle som ønsket en solid og god utdanning, kinesere inkludert. Alle ville til oss for å utdanne seg. Vi hadde de beste lærestedene og det beste utstyret. Kina respekterte oss den gangen».

Tendensen snudde derimot utover 1950 og 1960-tallet. Fokuset på å bygge opp og styrke et sovjetisk marked i Kina førte til en sterk nedprioritering av økonomisk utvikling av resten i Russland, og spesielt av Russlands fjerne østen. Gradvis ble forholdet mellom Kina og Sovjetunionen dårligere, etter flere uenigheter om landrettigheter og statsledernes forskjellige ideologiske retninger. Færre og færre kinesere, studenter som arbeidere, valgte å migrere til Russland (Minakir 1996:87). Dette nådde et høydepunkt da kinesiske og sovjetiske tropper havnet i konflikt på øyen Damanskij i 1969. Ganske raskt etter dette stoppet kinesisk innvandring helt opp, og kinesiske immigranter som bodde i de større byene i Russlands fjerne østen, deriblant Blagovesjtsjensk, ble deportert tilbake til Kina eller sendt bort til hemmelige steder (Minakir 1996:87). På kort tid på slutten av 1960-tallet oppstod det en intens propaganda-kampanje mot Kina og kineserne som karakteriserte dem som aggressive, anti-sovjetiske folk. I tillegg, som følge av blant annet uttalelser fra lokale ledere i grensetraktene, bredde det seg en fryktet tanke blant flere russere i grenseområdene om at kinesere hadde ambisjoner om å ta områder fra Russland og fjerne russisk befolkning (1996:87). Dette var skremmende og effektive bilder hvor det ble trukket linjer til en ny mongolinvasjon. Mange russere trodde at Kina var fast bestemt på å ta over russiske grenseområder, og fryktet i flere år at dette vil skje (Minakir 1996:87).

Etter Sovjetunionens kollaps var det meste av den økonomiske sektoren svært svak, spesielt i det fjerne østen hvor det ble produsert stadig mindre. Staten hadde ønsket å utvikle Russlands fjerne østen til å bli en uavhengig økonomisk sektor innen år 2000, men prosjektet kom ikke til å lykkes på grunn av manglende ressurser (Minakir 1996:88). Lokale ledere i områdene tok affære, og etter et møte med regjeringen ble det bestemt at områdene skulle orienteres mot mer internasjonale økonomiske samarbeid med en åpen blandingsøkonomi for å hjelpe på

forholdene. Her kom igjen Kina inn som viktig handelspartner. I 1992 dominerte kinesiske handelsvarer i regionen, til tross for lav kvalitet, mye på grunn av de helt åpne grenseområdene. Sammen med varene dukket kinesiske investorer opp, og igjen valgte flere kinesere å emigrere over grensen. Det å emigrere var basert på økonomiske interesser og førte til at kinesere igjen dukket opp i områder de hadde blitt deportert bort fra et halvt århundre tidligere (Minakir 1996). Dette ble fort et kontroversielt tema blant de lokale russerne. På den ene siden hjalp kinesisk migrasjon med å styrke utviklingen av de økonomisk nedprioriterte områdene. De førte med seg viktige handelsvarer og mat man ikke ellers fikk tak i og bidro med arbeidskraft innenfor sektorer som bygg og anlegg, jordbruk og skogshogst (Minakir 1996, Balzer og Repnikova 2009). På den andre siden førte den sterke innvandringen til en utbredt fremmedfrykt. Media og lokale ledere i Russlands fjerne østen var svært aktive i å forme en ide om at kinesere ville uunngåelig invadere de russiske områdene og ta dem over - mange russere i områdene så på kinesere som en klar trussel (Minakir 1996). Anti-kinesiske kampanjer anført av lokale ledere oppstod utover 90-tallet, spesielt etter at man feilaktig gav kineserne skylden for økt kriminalitet (Minakir 1996:93). Antallet kinesere i Russland ble sterkt overdrevet – Avisen *Izvestiia* skrev i 1993 at så mange som to millioner kinesere oppholdte seg Russlands fjerne østen (Balzer og Repnikova 2009:9). Om dette stemte, ville hver fjerde person i områdene være kinesisk (2009:9) I tillegg har man antatt at mange av de russiske områdene har vært særdeles attraktive for innbyggere i Nord-Kina, noe som ikke nødvendigvis stemmer. Fra og med januar 1994 begynte den russiske stat å ta affære mot forholdene. Grensekontrollen ble mye strengere og visse former for handel med Kina ble forbudt (Minakir 1996). Dette hadde klare konsekvenser: eksportmarkeder til Kina ble redusert, det ble mindre varer i regionen og prisene økte. I tillegg ble langsiktige prosjekter mellom de to landene lagt på is (Minakir 1996).

Et annet viktig aspekt som denne avhandlingen vil ta for seg er hvordan og hvorfor kinesere representerer en trussel for enkelte innbyggere i Russlands fjerne østen. Denne holdningen, som jeg før feltarbeidet hadde fått inntrykk av var dominerende blant russere i det fjerne østen<sup>11</sup>, var mye av utgangspunktet til at jeg ønsket å dra til akkurat dette området av Russland. Avhandlingen vil avdekke hvordan enkelte russere ser på kinesere som en fare, og på Kina som en truende stat. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 6.

---

<sup>11</sup> Jeg er derimot ikke enig i denne antagelsen. Det er klart at politikere, aviser og historie har påvirket hvordan lokale russere ser på kinesere og Kina, men jeg mener at denne påvirkningen ikke har resultert i at alle russere i det fjerne østen tenker på kinesere som en trussel. Som jeg kommer tilbake til i kapittel 6, bunner mye av frykten ut i falske forestillinger og strategiske uttalelser fra politikere for å ta bort oppmerksomheten fra andre pressende problemer i Russlands fjerne østen.

## Valg av lokalitet og tema

Hvorfor Russlands fjerne østen?

Personlig har jeg vært fascinert av Russland siden jeg begynte å lære meg språket gjennom et bachelorfag i språk for over fem år siden. Jeg innså raskt at de fordommene og ideene jeg hadde om det store landet hadde svært lite med virkeligheten å gjøre, og etter et studieopphold ble jeg såpass interessert at jeg fra da av slukte alt jeg kom over av russisk litteratur og historie. Etter flere opphold i Moskva og Sankt Petersburg, ble denne kunnskapstørsten bare større. Jeg var først og fremst fascinert av russere. Det var for meg forbløffende at såpass mange mennesker jeg møtte fra Russland var gjestfrie og spandable, tross økonomiske problemer og korrupsjon i det byråkratiske systemet. Selv om det fantes mange unntak fra denne regelen, fant jeg ut at russere stort sett behandlet meg og sine egne med iver og respekt selv i vanskelige tider. Fascinasjonen fortsatte inn i antropologifaget, hvor jeg fortsatt ønsket å fokusere på Russland og russere.

Når man ønsker å studere et land som Russland, har man et luksusproblem. For meg representerer Russland nærmest hele verden, og det finnes så mye man kan konsentrere seg om, og så mange ulike geografiske områder, at det blir vanskelig å velge. Her finnes varme, tørre slettelandskap og frodige marker, iskalde polarområder og snødekte tundraer. På samme måte som naturens mangfold, bor det en rekke forskjellige mennesker av ulike etniske bakgrunner i landet. Over 185 forskjellige etniske grupper, inkludert russere, har Russland som sitt hjemland<sup>12</sup>. Grunnet til at jeg endelig bestemte meg for Blagovesjtsjensk, en by i Russlands fjerne østen, er delvis en tilfeldighet og delvis selvvalgt. Jeg hadde allerede valgt ut Russlands fjerne østen som en region etter å ha lest om kinesisk innvandring og frykt for dette i en artikkel for noen år tilbake, og ønsket som utgangspunkt å undersøke om kinesere virkelig representerte en trussel for innbyggere i den fjerne regionen. I tillegg hadde jeg absolutt ingen kunnskaper om dette mystiske området av Russland, som jeg personlig knapt hadde hørt om tidligere, og var nysgjerrig på hvordan russere så langt borte fra sin hovedstad levde. Med dette som et utgangspunkt, fikk jeg en kveld en hyggelig tilbakemelding fra en russer i Blagovesjtsjensk som ville hjelpe meg med tilretteleggingen av reisen, og valgte derfor å dra til den russiske grensebyen<sup>13</sup>.

---

<sup>12</sup> Informasjon hentet fra Russlands statistiske sentral, Rosstat, tilgjengelig her:

<http://www.infostat.ru/catalog.html>. (sist sjekket 14/05-12)

<sup>13</sup> Jeg har skrevet mer om denne kontakten, Blagovesjtsjensk og det nærliggende området i kapittel 2.

Tematisk har alltid identitet, og spesielt etnisk identitet, interessert meg. Aktører, handlende mennesker, er i dagens verden alle en del av grupperinger og kategorier som de til dels ikke har valgt ut selv, men som de likevel forsvare. Fra vi er født blir vi sett på som en del av nasjoner, stater, etnisiteter og lignende fellesskap, og vi blir lært inn til å akseptere og ta til oss disse grupperingene. Det å være en del av dem er blitt en selvfølge, og oppleves som nødvendig for at vi som individer i det hele tatt skal kunne fungere i et samfunn og i en større internasjonal kontekst. Fra et psykologisk synspunkt ville det rett og slett krevd for mye å behandle hvert eneste individ som separate. Forestillingen om at folk kan tilhøre en rimelig homogen gruppe gjør at vi kan 'vite' noe om folk vi egentlig ikke har investert så mye tid i. Grupper kan også sies å gi en positiv psykologisk effekt ved at individer kan tilegne seg gruppestatus. Som individer trenger vi å høre til noe, og vi trenger "a comprehensive sense of orientation" (Schoeberlein-Engel 1994:196). 'Selvfølgeligheten' ved grupper fører dessverre til mange antagelser. En vanlig oppfatning er at disse grupperingene er samlende. Det er antatt at folk handler på en spesiell måte, ved å feire spesifikke skikker og ritualer, eller utøve endogami<sup>14</sup> for eksempel – alt som resultat av at de er en del av en såkalt samlende gruppe. Mennesker har en tendens til å behandle svært ulike mennesker som forholdsvis like, ved å anta at de praktiserer de samme tingene og til og med tenker likt hvis de tilhører en og samme gruppe. Men dette stemmer ikke. Grupper er ideer og forestillinger. Så lenge man forestiller seg å tilhøre en samlende gruppe, så føles den samlende – kanskje til og med tvingende – og man handler deretter (Schoeberlein-Engel 1994:12)<sup>15</sup>.

Denne avhandlingen vil omhandle aspekter ved russisk-kinesiske interaksjon og samarbeid med vekt på informasjon hentet fra russere og russiske kilder. Oppgaven vil ta for seg hvordan russere beskriver kinesere, og hva dette fører til og kommer av. Avhandlingen vil også avdekke en rekke sentrale samarbeidsaktiviteter og næringer som russere og kinesere kommer sammen om for å livnære seg og for å oppnå økonomisk gevinst.

## **Avhandlingens oppsett**

Kapittel 2 vil være en gjennomgang av bakgrunnsinformasjon om Blagovesjtsjensk, Amur oblast, Russlands fjerne østen og det nordøstlige Kina. Dette kapittelet vil også komme inn på metode, nøkkelinformanter og lokaliteter.

---

<sup>14</sup> Endogami er en praksis hvor en mann og en kvinne ikke kan gifte seg utenfor sin egen sosiale gruppe (Store Norske Leksikon: <http://snl.no/endogami>, sist sjekket 14/05-12).

<sup>15</sup> Jeg vil komme mer inn på grupper, spesielt etniske, i kapittel 4. Der vil jeg også diskutere de holdningene mine russiske informanter hadde om kinesere.

Kapittel 3 vil dreie seg om sentrale teorier og begrep. Her kommer jeg inn på stat, nasjon og grense, alle i forhold til Russland og til mine informanter i Blagovesjtsjensk spesielt. Noe av det etnografiske materialet vil bli belyst her, men ikke grundig.

Kapittel 4 vil ta for seg etnisitet og stereotyper. Her kommer jeg inn på generelle russiske perspektiver og typiske trekk som ble tildelt kinesere, ofte som kontrast til hva russere oppfatter som 'russisk'. Jeg skriver også om spørreundersøkelser gjort i forbindelse med synet russere har på kinesere og på kinesisk innvandring og komparerer disse funnene med mine egne observasjoner.

Kapittel 5 kommer inn på samarbeidet mellom Kina og Russland, og mellom kinesere og russere på lokalplan. Først forteller jeg om forskjellige kinesere innenfor ulike yrker i Blagovesjtsjensk, og kommer så inn på turisme og det sentrale markedet i byen, hvor kinesiske handelsmenn har en sentral rolle.

Kapittel 6 tar for seg det russiske synet som vektlegger at Kina og kinesere kan tolkes som en trussel. Dette kapitlet bygger mye på tidligere kapitler, ved at stat, nasjonalisme, historie og etnisitet alle er sentrale for å forklare dette synspunktet.

I det siste og avsluttende kapitlet oppsummerer jeg de viktigste funnene og observasjonene og prøver å vise sammenhengen mellom temaene jeg har diskutert.



# Kapittel 2

---

## Kontekst og metode

### Blagovesjtsjensk, Amur oblast og det nordøstlige Kina

Som jeg nevnte i innledningen var mitt geografiske utgangspunkt for studiet av det kinesisk-russiske samarbeidet området som blir referert til som Russlands fjerne østen. Dette enorme landområdet, som ofte forveksles med Sibir<sup>16</sup>, har en totalbefolkning på bare omtrent 6,7 millioner mennesker, noe som tilsvarer omtrent én person per kvadratkilometer<sup>17</sup>. Min tidligere erfaring med Russland knyttet seg først og fremst til det vestlige Russland, og metropolene Sankt Petersburg og Moskva, og jeg var derfor nysgjerrig på hvordan livet utartet seg for russere som bodde langt borte fra disse storbyene. Omtrent 75 % av befolkningen i Russlands fjerne østen bor i byer lokalisert sør i landet, og derfor ønsket jeg å dra til en av disse byene for å lære mer om hvordan russere tenkte og følte om kinesere. Uten at jeg hadde bestemt meg, følte jeg at et godt utgangspunkt for dette studiet var Vladivostok, den største byen i Russlands fjerne østen og den byen i området som ligger lengst øst. På dette tidspunktet kjente jeg ikke til Blagovesjtsjensk.

Russland er imidlertid ikke et spesielt lett land å reise til. Man er nødt til å få innvilget et visum og ha en gyldig grunn til å komme inn i og få bo i landet. I utgangspunktet er det ikke et stort problem om man er der som turist over en måned, men et feltarbeidsopphold over fem måneder er mer problematisk. Den beste løsningen var for meg å søke som student, som er én av få måter man kan få innpass og oppholdstillatelse i landet over lengre tid. Dermed var jeg avhengig av at et universitet eller høyskole offisielt tok meg opp som en student, noe immigrasjonstjenesten måtte ha bevis på. Etter å ha sendt flere e-poster til en rekke universiteter i Russlands fjerne østen hvor jeg beskrev prosjektet mitt i korte trekk, fikk jeg endelig et positivt svar, og det kom ikke fra Vladivostok. I stedet ble jeg invitert til byen

---

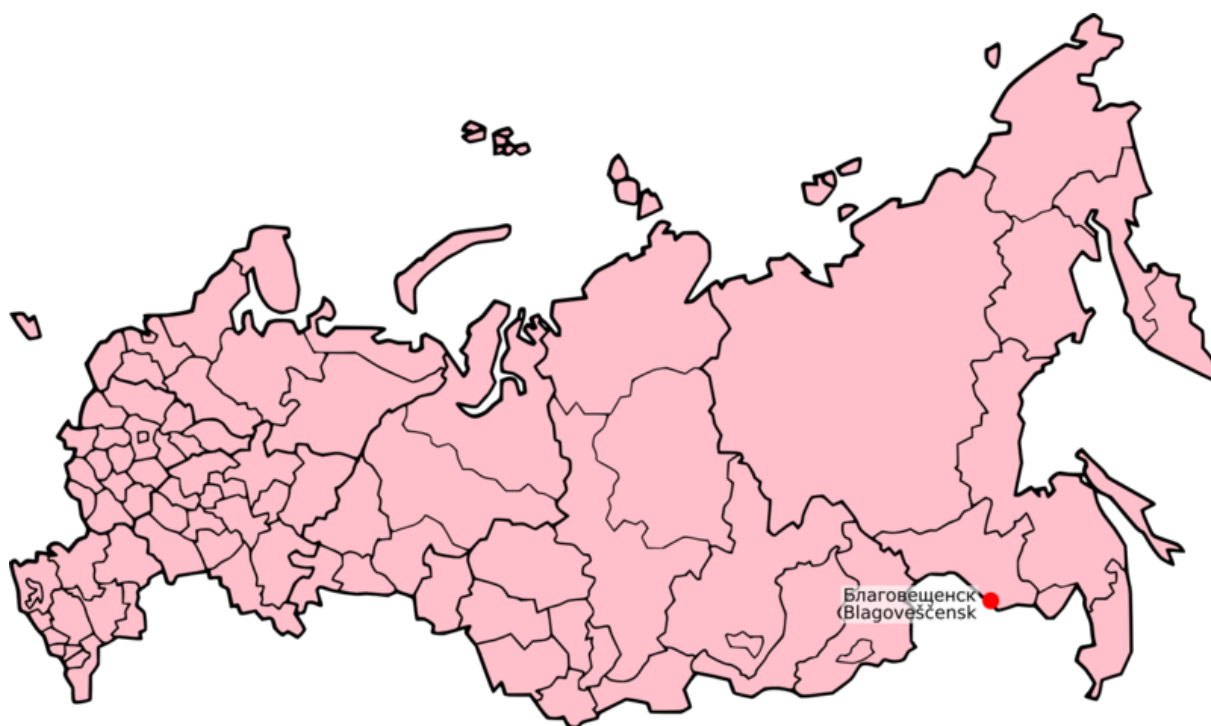
<sup>16</sup> Betegnelsen 'Sibir' ('Сибирь') refererer ofte til området som strekker seg helt fra Uralfjellene i vest til Stillehavet i øst, fra Polhavet i nord til Kasakhstan og Russlands grense mot Mongolia og Kina i sør. For russere refererer derimot begrepet ofte til bare omtrent halvparten av dette arealet, og til den føderale kretsen *Sibirskij (federalnyj okrug)*. Russlands fjerne østen er derimot betegnelsen på området fra og med republikken Sakha og østover, altså området mellom *Sibirskij* og Stillehavet (Store Norske Leksikon: <http://snl.no/Sibir>).

<sup>17</sup> Materiale hentet fra folketellingen i Russland i 2002. Tilgjengelig på nett via <http://www.perepis2002.ru/index.html?id=87> (sist sjekket 05/05-12).

Blagovesjtsjensk og til universitetet BGPU<sup>18</sup> av direktøren for det konfusianske fakultet og lederen for internasjonalt samarbeid på universitet, Nikolaj Vladimirovitsj Kukharenko. Han mente byen var et godt utgangspunkt for studiet mitt, spesielt på grunn av den korte distansen til Kina. I tillegg ville han gjerne hjelpe meg med tilrettelegging av bolig og sette meg opp som student av russisk språk på universitetet, til og med sammen med kinesiske studenter. Jeg takket umiddelbart ja til tilbudet.

### Byen Blagovesjtsjensk

Blagovesjtsjensk ble dannet i 1856, og er lokalisert like ved grensen til Kina og til den kinesiske byen Heihe, separert av den ca. 800 meter brede elven Amur, som markerer grensen mellom landene. Den formelle grenselinjen er strukket midt over elven.



Figur I: Kart over Russland, med Blagovesjtsjensk ut markert.

Blagovesjtsjensk ligger i munningen mellom Amur og sideelven Zeja, og er lokalisert sør-vest på det som har blitt kalt Zeja-Bureja sletten. I jorden her finner man mye sand og leire, spesielt rundt elvene Zeja og Amur, og landskapet er karakterisert av enger, en del myrområder og skogsstepper hvor enkelte skogområder kan skimtes over store

<sup>18</sup> Forkortelse for Blagovesjtsjensk statspedagogiske universitet, eller på russisk: *Благовещенский Государственный Педагогический Университет (Blagovesjtsjenskij Gosudarstvennyj Pedagogitjeskij Universitet)*, derav BGPU.

steppelandskap. Området rundt byen er på grunn av dette landskapet ofte kalt ‘Amurprærien’. Jorden i dette sørlige Russland, spesielt nær elven Amur, har lenge vært spesielt attraktiv på grunn av de gode mulighetene for å dyrke plantevekster der. Jorden, som er kjent som svartjord eller *chernozem* på russisk, er godt anvendbar til dyrking og er et svært populært jordsmonn i store deler av verden. Som følge av dette har mesteparten av Zeja-Bureja slettens sørlige område blitt kultivert og tilrettelagt for jordbruk, spesielt kultivering av hvete. I tillegg finnes det enkelte forekomster av kull og gull.



Figur II: Satellittfoto av Blagovesjtsjensk og de nærliggende områdene<sup>19</sup>.

Blagovesjtsjensk har et karakteristisk kontinentalklima som påvirkes av monsuner, spesielt om sommeren. Dette fører blant annet til store årlige og til og med store daglige variasjoner i lufttemperaturen. Sommeren er karakterisert som varm, men regnfull og kort, med en gjennomsnittstemperatur på ca. 20 °C. Vinteren er til kontrast som oftest kald og tørr, med enkelte korte snøfall. Gjennomsnittstemperaturen om vinteren er ca. -20 °C. I gjennomsnitt er temperaturen omtrent 1,6 °C i året.

<sup>19</sup> Hentet fra Google Maps, tilgjengelig her:

[http://maps.google.no/maps?hl=no&client=firefox-a&hs=iEu&rls=org.mozilla:nbNO:official&bav=on.2.or\\_r\\_gc.r\\_pw.r\\_qf,.cf.osb&biw=1366&bih=664&q=google+maps+blagoveschensk&um=1&ie=UTF8&hq=&hnear=0x5e8947a60aa8bf37:0x356038b921707c61,Blagoveshchensk,+Amur+Oblast,+Russia&gl=no&ei=Muf6T9StCu2M4gTgHpDGAw&sa=X&oi=geocode\\_result&ct=title&resnum=1&ved=0CCIQ8gEwAA](http://maps.google.no/maps?hl=no&client=firefox-a&hs=iEu&rls=org.mozilla:nbNO:official&bav=on.2.or_r_gc.r_pw.r_qf,.cf.osb&biw=1366&bih=664&q=google+maps+blagoveschensk&um=1&ie=UTF8&hq=&hnear=0x5e8947a60aa8bf37:0x356038b921707c61,Blagoveshchensk,+Amur+Oblast,+Russia&gl=no&ei=Muf6T9StCu2M4gTgHpDGAw&sa=X&oi=geocode_result&ct=title&resnum=1&ved=0CCIQ8gEwAA)

(sist sjekket 01/05-12)

De viktigste industrinæringene i byen er utvikling av mekanisk utstyr, ingeniørarbeid i form av bygg og vedlikehold, produksjon av byggevarer og skogsarbeid, men også handel med Kina og særlig med byen Heihe er en sentral økonomisk kraft for svært mange mennesker, i hovedsak handelsmenn<sup>20</sup>. Byen huser en rekke restauranter, hvor mange tilbyr mat laget av kinesiske kokker. Det finnes også en rekke kjøpesentre, markeder og hoteller som er tilrettelagt for kinesisk innvandring.

Byen har tilknytning til den transsibirske jernbanen og til flyplassen Ignatjevo, som ligger omtrent 20 kilometer nord-vest fra bykjernen. I tillegg har byen en havn ved elven Amur med kontorer og passkontroll, hvor all sjøreise mellom Blagovesjtsjensk og Heihe blir håndtert. Flere universiteter og anerkjente læresteder finnes i Blagovesjtsjensk, blant annet Amur statsuniversitet (*Amurskij gosudarstvennyj universitet*<sup>21</sup>) og det medisinske statsakademi (*Amurskaja gosudarsvennaja meditsinskaja akademija*), samt et militærakademi for offiserer.

### **Amur oblast**

Blagovesjtsjensk er som de fleste russiske byer en del av et større administrativt område. Det finnes totalt 83 slike inndelte områder (på russisk kalt 'subjektyj' eller 'enheter') som totalt utgjør den russiske føderasjonen i dag. Blagovesjtsjensk er det administrative senteret og den største byen i enheten Amur oblast<sup>22</sup>. Amur oblast er én av ni føderalsubjekter som totalt utgjør Den fjernøstlige føderale krets (*Dalnevostotsjnyj federalnyj okrug*), den største av de alt 8 føderale kretsene i Russland. Amur ligger vest for to andre føderalsubjekter, Khabarovsk kraj (*Khabarovskij kraj*) og den jødiske autonome oblast (*Jevrejskaja avtonomnaja oblast*), og sør for republikken Sakha (*Respublika Sakha*).

---

<sup>20</sup> Informasjon hentet fra Amur oblast offisielle hjemmeside, tilgjengelig her:

[http://www.amurobl.ru/wps/portal/!ut/p/c5/04\\_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gTAWN\\_RydDRwMLi0AzA09L5yALZ0\\_IMNQQ30\\_j\\_zcVP2CbEdFAGhhO\\_0!/dl3/d3/L2dJQSEvUU3QS9ZQnZ3LzZfNDAwT0FCMUeWODhRNjBJOUNSOENJT1xUDc!/](http://www.amurobl.ru/wps/portal/!ut/p/c5/04_SB8K8xLLM9MSSzPy8xBz9CP0os3gTAWN_RydDRwMLi0AzA09L5yALZ0_IMNQQ30_j_zcVP2CbEdFAGhhO_0!/dl3/d3/L2dJQSEvUU3QS9ZQnZ3LzZfNDAwT0FCMUeWODhRNjBJOUNSOENJT1xUDc!/)

(sist sjekket 29/04-12)

<sup>21</sup> Må ikke forveksles med BGPU, hvor jeg studerte.

<sup>22</sup> *Oblast* tilsvarer omtrent 'fylke' eller 'provins' på norsk. En oblast har en føderalt utnevnt guvernør og en folkevalgt myndighet som de viktigste politiske postene. Oblaster er den vanligste formen for administrative enheter i den russiske føderasjon. Andre vanlige enheter er republikker (*respubliki*), som er i utgangspunktet selvstendige delstater med egen president, parlament og grunnlov, og *krajer* (*kraja*), som ligner på oblaster, men som er ofte mindre befolket.



Figur III: Amur oblast er markert med rødt.

En interessant detalj er at Blagovesjtsjensk ble bygget på modell av romerske militærleirer. Dette har ført til en særegen bystruktur hvor de fleste av byens brede hovedgater har sitt utspring fra to av de nærliggende elvene, Amur og Zeja, og strekker seg bortover i strake, rette linjer som går inn i hverandre og som er satt opp parallelt med hverandre. Byen strekker seg på denne måten omtrent 8 kilometer langs elven Amur, og rundt 13 kilometer langs elven Zeja.

I tiden før revolusjonen økte befolkningstallet i Blagovesjtsjensk raskt. Bare omtrent 5000 innbyggere bodde i den da lille byen i 1878, mens det i 1913 bodde rundt 80 000 personer i byen<sup>23</sup>. Denne raske utviklingen bremsset opp i årene som kom, og befolkningstallet har i følge statistikk gått opp og ned de siste tjue årene. I dag bor det omtrent 213 000 personer i byen. Befolkningen består for det meste av russere, men også ukrainere og armenere utgjør en betydelig andel av den etniske sammensetningen. I begynnelsen bestod mesteparten av byens innbyggere av kosakker og soldater, samt deres etterkommere, som slo seg ned i områdene etter signeringen av Aigun-traktaten<sup>24</sup>. Med tiden, og spesielt etter 1900, begynte også andre

---

<sup>23</sup> Informasjon hentet fra Amur statspedagogiske universitets hjemmesider, tilgjengelig her: <http://www.bgpu.ru/student/history.html&usg=ALkJrhgWzqbQLhMO6ONyc-Himvy56yhtg> (sist sjekket 28/04-12).

<sup>24</sup> Se kapittel 6. Aigun-traktaten var en flere 'urettferdige' traktater som Kina ble tvunget inn i av andre stormakter på 1800-tallet, og som stadfestet at store deler av områdene nord for elven Amur skulle gå over til det russiske imperiet.

mennesker for alvor å emigrere til Amur, deriblant mange bønder fra Ukraina, Polen og Vest-Russland. Den russiske staten var med på å oppfordre til denne befolkningsøkningen i form av lån og hjelp til reise. I dag består mesteparten av befolkningen av etterkommere av disse bøndene.

### **Heihe – byen over grensen**

Den byen som de fleste innbyggere i Blagovesjtsjensk ser ut til å ha besøkt minst en gang i løpet av livet og har et visst forhold til, er den kinesiske byen Heihe, som ligger like over elven Amur. Byen er godt synlig fra russisk side, hvor man kan få øye på enkelte boligblokker og kommersielle bygninger, skilt skrevet på russisk og til og med et pariserhjul. Dette er deler av den opprinnelige frie handelssonen fra 1992, Daheihe (Ioffe & Ryzhova 2009:360).

Byen har i seg selv ikke en spesielt lang historie. Selve Heihe by ble grunnlagt først i 1980, men forløperen var den langt eldre byen Aigun, hvor den kjente Aigun-traktaten ble utformet. De historiske levningene fra Aigun, en by som hadde sin storhetstid sent på 1600-tallet, eksisterer fortsatt i utkanten av Heihe. Heihe er en del av flere byer i Kina som er rangert som såkalte byer på prefekturnivå. Dette innebærer at det vi tenker på som by, altså urbane områder, er strengt tatt bare en del av et større administrativt område. En slik by er ofte langt større enn hva selve bykjernen vitner om, og består av mange utkantstrøk som også regnes som en del av byadministrasjonen, selv om disse områdene ofte er større enn bykjernen selv. Byer på prefekturnivå er derfor igjen delt opp i mindre administrative enheter – i tilfellet Heihe er den som by delt opp i tre fylker, to byfylker og ett bydistrikt. Dette bydistriktet er kalt Aihui og her finner man selve bykjernen. Heihe er igjen en del av provinsen Heilongjiang.



Figur IV: Utsnitt av Heilongjiang. Heihe er markert i gult.

## Blagovesjtsjensk og Heihe

### Likheter og forskjeller mellom byene

Befolkningsmessig er byene forholdsvis like. Heihes bykjerne, Aihui, har en befolkning på ca. 187 000. Til sammenligning bor det, som nevnt, ca. 213 000 innbyggere i Blagovesjtsjensk. I likhet med Amurprovinsen i Russland, er også Heihe en del av et perifert område, langt borte fra maktsenteret i sitt land og både Amurprovinsen og Heilongjiang ligger bak når det gjelder økonomisk utvikling av sitt område i forhold til resten av landet. Men der slutter også mange likheter mellom de to provinsene.

Befolkningsutviklingen har for eksempel vært svært forskjellig. Mens Blagovesjtsjensk sakte har utvidet seg med flere innbyggere over de siste hundre årene, og stagnert de siste tjue årene, har Heihe skutt fart fra liten landsby til by på bare 30 år, og fortsetter å vokse (Ioffe & Ryzhova 2009:258). Bare 66 000 bodde i Heihe i 1982, mens det bodde 205 000 i Blagovesjtsjensk i 1989 (2009:258). Ifølge flere informanter jeg snakket med er det både skremmende og imponerende at Heihe har vokst så fort. Ifølge to av mine informanter, Katarina og Alexander, var Heihe ikke mer enn en landsby for rundt tretti år siden. «På den tiden, så vidt vi kunne se, bestod Heihe bare av noen spredte og gamle hus...» fortalte de, og Alexander la til: «Men se på [Heihe] nå! I dag er det våre hus som er gamle!».

Totalt sett som by på prefekturnivå dekker Heihe ca. 54 390 km<sup>2</sup> og har en totalbefolkning på omtrent 1 740 000. Til sammenligning dekker hele Amurprovinsen 363,700 km<sup>2</sup>, og har til

sammenligning en totalbefolkning på ca. 829 200 innbyggere. Denne befolkningsforskjellen gjelder ikke bare ved sammenligning av Heihe og Amurprovinsen. Generelt sett er det store forskjeller i befolkningsnivået mellom det nordøstlige Kina og Russlands fjerne østen. På den kinesiske siden er befolkningstettheten mer enn 15 til 30 ganger så høy som på den russiske siden. I Primorskij kraj, den mest folkerike av regionene i Russlands fjerne østen, er gjennomsnittlig befolkningstetthet på kun 13,5 per kvadratkilometer. Til sammenligning kommer befolkningstettheten i det nordøstlige Kina opp i så mye som 130 per km<sup>2</sup> (Ioffe & Ryzhova 2009:351). En annen slående sammenligning får man ved å ta hensyn til hele regionen. Mens det bor ca. 5 millioner i sør-områdene på den russiske nordsiden av elven Amur, bor det rundt 100 millioner kombinert i de tre kinesiske regionene sør for elven, bestående av provinsene Heilongjiang, Jilin og Liaoning (2009:351). Også den økonomiske utviklingen er forskjellig: Heilongjiang som provins hadde i 2007 hele 32 ganger så høy bruttoregionalprodukt (BRP) som Amurprovinsen.

Heihe, som del av provinsen Heilongjiang, tilhører det såkalte kinesiske rustbeltet sammen med provinsene Jilin og Liaoning. I likhet med det amerikanske rustbeltet, var det også her man fant hovedvekten av Kinas storindustri og økonomi for rundt 50 år siden. Etter innføringen av den økonomiske reformen i 1978, har disse områdene slitt med svak økonomisk utvikling og har ikke klart å henge ordentlig etter resten av landets sterke modernisering (Ioffe & Ryzhova 2009:350). En konsekvens av dette er at områdene har hatt en relativt sterk fraflytting siden midten av 1980-tallet, hvor tidligere innbyggere har søkt ut til andre områder av Kina i håp om bedre levevilkår og lønn. Det som er spesielt interessant er at disse fraflytterne også er fattige ut ifra russisk standard (2009:350). Gjennomsnittlig månedslønn for en person i Heilongjiang var på ca. 850 – 900 NOK i 2006, mens det i Amurprovinsen på samme tid var ca. 2250 NOK (2009:350).

Etter den voldsomme immigrasjonen og handelen på 90-tallet, er det i dag et mye strengere regelverk knyttet til reise mellom byene enn tidligere, og også her skiller tydelig synet seg mellom Kina og Russland. Mens Heihe lenge har stått for en profil om en åpen og lite restriktiv handelssone, har det de siste årene blitt strengere for både kinesere og russere som skal til Blagovesjtsjensk fra over grensen. Dette har ledet til en del ubalanse. Siden 1999 trenger ikke russere visum for å krysse over til Heihe, mens kinesere må ha tillatelse i form av visum for å få krysse grensen til Blagovesjtsjensk (Ioffe & Ryzhova 2009).



## Metode

Identitetsforståelse, spesielt knyttet til etnisitet, er ikke et tema som enkelt lar seg diskutere, spesielt ikke når man som antropolog, eller snarere som utlending, trenger seg inn i andres liv over en relativt kort, men ofte intens periode med feltarbeid. Det å være interessert i en spesifikk og etablert gruppe menneskers perspektiver på en annen etablert gruppe, slik jeg var som et utgangspunkt, får nok flere til å undre: hva ønsker egentlig denne fremmede med våre holdninger?

Vanskelighetene blir ikke mindre når man tar utgangspunkt i å gjøre denne type feltarbeid i et land som Russland. Her har statsmyndigheter vært spesielt opptatt av å holde kontroll på befolkningen og passe på at tanker om opprør og fiendtlige innstillinger til staten ikke eksisterer eller i det minste minimaliseres (Cornell 2001, Martin 2001). Hvis disse fiendtlige tankene eksisterer, har hovedtendensen vært at denne fiendtligheten mot staten på et vis må konfronteres og om nødvendig fjernes. Dette er ikke et enestående tilfelle – mange innbyggere i sosialistiske land, inkludert Russland, oppfattet staten først og fremst som et kontrollorgan, hvor skjulte agenter fungerte som en type kontrollmekanisme som luket ut de illojale fra nasjonen (Verdery 1996). Kontroll og overvåkning, som ledet til frykt og mistillit, var dominerende elementer i sovjettiden. Dette er elementer som jeg mener fortsatt preger oppfatningen som russere har av staten. Studier av postsovjetiske land har vist at folks oppfatninger av verden ikke forandrer seg automatisk selv om landets institusjoner går igjennom en drastisk omstrukturering (Humphrey 2002). Russlands inntog inn i den moderne kapitalismen de siste tjue årene har ikke ført til at personer plutselig forandrer syn og mening ovenfor statspolitikken. Jeg opplevde ofte under feltarbeidet at mange personer hadde et statsperspektiv som fortsatt knyttet seg opp mot forestillingen av staten som et organ som ønsker total kontroll over sine innbyggere. Dette gjaldt spesielt de eldre jeg snakket med, men også mange tjueårige russere jeg ble kjent med oppfattet først og fremst staten som overvåkende. Jeg talte fem ganger i løpet av mitt feltarbeid hvor jeg hørte om eller opplevde tilfeller hvor noen ble antatt å være statsagenter – meg selv inkludert. Selv om de aller fleste av disse tilfellene var preget av en humoristisk tone, synes jeg likevel dette sier mye om de forestillinger russere i Blagovesjtsjensk har av staten.

Jeg var klar over at disse forestillingene kunne hindre meg under feltarbeidet, og kunne føre til en viss mistenksomhet i henhold til mine motiver med de oppfatningene jeg fanget opp. Derfor var jeg tidlig ute med å poengtere ovenfor informanter at jeg ønsket først og fremst å

få innblikk i deres hverdager, og på den måten unngikk jeg å fokusere direkte på mer sensitive informasjon, som holdninger til etnisitet. Jeg forklarte at jeg studerte etnografi<sup>25</sup> og var veldig interessert i samarbeidet mellom Kina og Russland. Blagovesjtsjensk, med sin korte distanse til Kina, var derfor et godt utgangspunkt. Mange synes likevel at det var merkelig og mistenksomt at en nordmann ønsket å studere deres liv. Ved en anledning ble jeg i en avisartikkel satt som representant for Norge, og artikkelforfatteren undret seg over hva Russland ønsket med dette relativt lille landet.

Dette bringer meg videre til et relatert poeng. Antropologer, som ideelt sett formidler og fortolker andres perspektiver, må også ta hensyn til og være bevisst på sin egen rolle i felten. Dette er ingen ny konklusjon; allerede på 1980-tallet var flere forfattere (se for eksempel Fabian 1983; Clifford og Marcus 1986; Keesing 1987;) ute med å kritisere flere problematiske vinklinger i antropologien, deriblant mangelen på analyser av egen innvirkning på felten og informanter. Mange konkluderte med at vi som antropologer må være tydelige på implikasjonene av å oppholde seg et sted, om det så er lenge eller ikke, og på et vis forholde oss til de implikasjonene. Enkelte prøvde i denne perioden å eksperimentere med antropologisk skriving i et forsøk på å framheve informanter og tone ned autoritetstonen til antropologen i teksten, med vekslende resultater (Moore 1994) Til tross for at dette ikke er noe nytt, er det noe jeg mener ikke kan gjentas ofte nok. En antropolog har et ansvar for å fortolke andres virkeligheter, men må være bevisst på det han eller hun observerer vil unektelig være påvirket av antropologens nærvær, samt forståelsen antropologen har, som tross alt er subjektiv. Som Goffman (1992) har vist, har vårt rollespill som mennesker på et generelt plan, ikke bare under feltarbeid, mye å si for hvordan vi oppfattes av andre. Andre har vist at ved å spille på visse roller i en spesiell situasjon, som i et formelt intervju med - ofte - etablerte usynlige retningslinjer, påvirkes de involverte i en slik grad at det de sier og det de egentlig mener kan avvike (Berreman 1962). For antropologer, som stort sett streber etter å fange opp ærlige holdninger fra informanter, og som ønsker i minst mulig grad å påvirke disse holdningene med sitt nærvær, er en slik metode derfor ofte uheldig å holde seg til.

Jeg utformet derfor en bevisst strategi for hvordan jeg skulle forholde meg til og komme i kontakt med informanter under feltarbeidet. Jeg ønsket ikke å framstille meg selv som en

---

<sup>25</sup> Å si at jeg studerte antropologi eller sosialantropologi gjorde at russere heller misforstod min intensjon med reisen. 'Antropologi' i Russland er sterkt knyttet opp mot såkalt fysisk eller biologisk antropologi, altså studiet av menneskelig evolusjon, og arkeologiske utgravninger. Ved å si 'etnografi' forstod de aller fleste russere umiddelbart at jeg var mer interessert i nåværende 'kultur'.

forsker, men heller som en student interessert i andre livsstiler og holdninger. Mitt håp med dette var å minske min egen innvirkning på informantens væremåte og holdninger, og samtidig gi autoriteten i større grad til informantene i og med at de hadde mer kunnskap om området jeg oppholdt meg i. Jeg fortalte også informanter at jeg skulle skrive en avhandling av det jeg opplevde og fikk høre, men forsikret dem om at de ville bli anonymisert og ikke mulig å gjenkjenne i den ferdige oppgaven<sup>26</sup>.

Mitt utgangspunkt var å få forhøre meg om synspunkter knyttet til kinesere, men jeg forsøkte å unngå å spørre om dette direkte. Min strategi var å komme inn på kinesere på andre måter. Jeg ventet til temaer knyttet til kinesere og synspunkter om dem ble brakt opp av informantene selv i stedet for å tvinge fram en respons. Det ville selvsagt være feilaktig å hevde at min rolle i felten som utlending dermed ikke hadde noe å si (Berreman 1962; Goffman 1992). Denne rollen vil uansett gi utslag på et eller annet vis. Det er derimot min påstand at de usynlige begrensningene og sosiale reglene, som ofte omgir for eksempel formelle intervjuer, i mindre grad framtrer ved å gi informantene mulighet til selv bringe opp og snakke om temaer de ønsker. Ved å følge denne strategien under feltarbeidet, ble det naturlig nok ikke like mange synspunkter om kinesere å forholde seg til som ved å spørre ut direkte, men når først temaet kom opp ble det også snakket om en stund og - forhåpentligvis - uten at informantene følte seg ukomfortable. I tillegg unngikk jeg på denne måten jeg å tillegge temaet mer vekt enn informantene selv følte det hadde.

## **Møtet med Amur**

Jeg landet på flyplassen Ignatjevo med direkte fly fra Moskva tidlig om morgenen den 17. februar 2011, etter en lang natt i luften. Jeg hadde vært bekymret før reisen om de mulige utfordringene som ventet meg i denne fremmede delen av Russland. Spesielt tenkte jeg at det kunne bli problematisk å komme i kontakt med russere der i starten, fordi jeg følte at språknivået mitt ikke var tilstrekkelig. Det viste seg derimot ikke å være et stort problem. Allerede i løpet av flyreisen kom jeg i snakk med to russiske ungdommer som ble nysgjerrige på mitt planlagte opphold i byen. Til tross for mine begrensede russiskkunnskaper, klarte vi å kommunisere godt sammen, og allerede da kom vi inn på kinesere. Én av de to guttene hadde en far som ofte dro til Kina for å handle inn billigere varer der, en praksis som de to mente at han langt i fra var alene om. Møtet var bare begynnelsen på en rekke interessante treff hvor

---

<sup>26</sup> Alle informanter jeg navngir i avhandlingen, med unntak av én (se under), fremstår ikke med sitt faktiske navn. I stedet har jeg gitt dem andre russiske navn for å minimalisere sannsynligheten for at de skal bli gjenkjent. I tillegg har yrkene deres i noen tilfeller blitt utelatt eller forandret på av samme årsak.

russere på eget initiativ ønsket å prate med meg og fortelle om livet sitt i Blagovesjtsjensk. For mitt eget vedkommende hadde jeg ved tidligere anledninger, som språkstudent i Sankt Petersburg og i Moskva, dannet meg et bilde av russere som gjestfrie og åpne mennesker, og dette ble bare forsterket i løpet av oppholdet mitt i Blagovesjtsjensk.

### **Nøkkelinformanter og lokaliteter**

I utgangspunktet hadde jeg ingen kontakter i byen. Den eneste jeg kjente til var Nikolaj Vladimirovitsj Kukhareenko, som hadde hjulpet meg med visumregistreringen i månedene før og sikret meg et sted å bo i byen. Det var derfor også en hyggelig start på oppholdet å bli møtt av Nikolaj på flyplassen denne morgenen. Nikolaj er kjent som én av ildsjelene i byen som alltid har argumentert for et godt samarbeid med Kina og for en utdanning som tilrettelegger for dette samarbeidet. Flere jeg snakket med i ettertid mente at hans engasjement blant annet har ført til en sterkere interesse for å lære seg kinesisk språk blant russiske studenter i byen. Han er den eneste informanten i oppgaven min som ikke er anonymisert<sup>27</sup>. I løpet av bilturen gjennom Blagovesjtsjensk mot bostedet mitt pekte han ut interessante steder og bygninger og forklarte ivrig om hvordan kontakten med Kina hadde bidratt med å forme byen, spesielt i henhold til markedslivet, restaurantdrift og hotellnæring.

Jeg ble kjørt til et noe slitt studentherberge ikke så langt fra universitetet jeg kom til å studere ved. Helt innerst i en gang i første etasje fikk jeg tilgang til en egen leilighet, som kom til å bli min faste bolig i løpet av de kommende fem månedene. Jeg fikk i utgangspunktet beskjed om at denne leiligheten ble brukt av alle tilreisende studenter og professorer, så det kunne være en mulighet for at jeg måtte dele den med flere, men dette skjedde ikke i løpet av mitt opphold. På akkurat mitt herberge (det fantes fem eller flere tilknyttet BGPU) bodde det en rekke russiske studenter, hovedsakelig fra det historisk-filosofiske fakultet, som jeg offisielt var tilknyttet. Det bodde også mange kinesiske studenter der. Hovedsakelig bor kinesiske studenter enten på herberger eller hoteller, alt ettersom hva de selv foretrekker eller har råd til.

Nikolaj hadde også med seg to russiske studenter fra BGPU som hadde meldt seg frivillig til å hjelpe meg i starten av oppholdet, Dima og Anatoly. Disse to unge mennene, begge rundt tjue år, kom til å bli mine viktigste informanter i Blagovesjtsjensk. Spesielt Dima, som nesten var nabo med meg, var svært behjelpelig i løpet av hele oppholdet. Verken Dima eller Anatoly

---

<sup>27</sup> Nikolaj hadde ikke noen problemer med å stå frem med fullt navn. Han er også den av mine informanter som hjalp meg mest med tilretteleggingen av oppholdet og jeg synes derfor også han fortjener all ære jeg kan bidra med ved å trykke hans fulle navn.

hadde noen sterk tilknytning til Kina. Begge studerte økonomi og ønsket å dra til USA eller Vest-Europa etter å ha fullført studiene for å jobbe der. Men som mange andre innbyggere i Blagovesjtsjensk benyttet også de to muligheten til å dra til den kinesiske nabobyen Heihe mange ganger i året, og hadde mange erfaringer med kinesere, fra studenter til handelsmenn. Jeg og Dima tilbrakte mye tid sammen, ble gode venner og har fortsatt kontakt med hverandre via internett. I denne avhandlingen har Dima stått for mange viktige innspill og ikke minst prøvd å forklare mange aspekter av livet til russere i grensebyen. Gjennom Dima og Anatoly møtte jeg igjen mange personer, i hovedsak unge studenter, som bidro i stor grad til materiale til avhandlingen gjennom sine uttalelser og holdninger.

Også nærmest tilfeldige møter viste seg å bli viktige. Jeg fikk god kontakt med to middelaldrende kvinner, Zjana og Svetlana, som jeg ble kjent med på et tilfeldig treff i byen. De var i likhet med mange av de yngre opptatt av muligheten til å kjøpe billige varer i Kina, samtidig som de hadde mest til overs for vestlige produkter og personer. Én av lærerne på BGPU, Katarina, ønsket å bli kjent med meg og inviterte meg hjem til familien sin, noe som ledet til mange jevnlige besøk mot slutten av feltarbeidet. Hun og hennes mann, Alexander, var snart pensjonister og bidro med veldig mye informasjon om hvordan livet hadde vært tidligere da Russland var en del av Sovjetunionen, og det daværende forholdet til Kina og kinesere. Ved en anledning kom jeg også i kontakt med en kinesisk student som snakket engelsk. I denne avhandlingen har jeg valgt å kalle ham Mikael. Mikael var én av få kinesere som jeg ble kjent med i løpet av oppholdet, og som kunne fortelle meg hvordan han opplevde å være en kineser i Russland.

Den mest gunstige av disse tilsynelatende tilfeldighetene var da jeg traff på Akim. I løpet av feltarbeidet ble jeg opplyst av en klassekamerat om muligheten til å dra til Kina, og nærmere bestemt til Beijing, sammen med en russisk turistgruppe, og valgte å bli med på denne ekskursjonen. Jeg ønsket med reisen å få et innblikk i hva russere så etter og ønsket med en tur til Kina. I tillegg hadde jeg hørt rykter om at russiske handelsmenn benyttet seg av disse turistgruppene for å unngå visumrestriksjoner, og ville sjekke om dette stemte. Det var på denne turen jeg ble kjent med Akim, en handelsmann fra Blagovesjtsjensk som ofte dro til Beijing. Gjennom ham fikk jeg senere muligheten til å gjøre feltarbeid på markedet i Blagovesjtsjensk, som er den sentrale møteplassen mellom russere og kinesere i byen. Her møtte jeg også én av hans medhjelpere, Dimitrij. Oppholdet på markedet gav mye god innsikt i hvordan interaksjonen og forholdet mellom russere og kinesere utarter seg på et generelt plan, og var samtidig en god innfallsvinkel for å se på den sannsynligvis viktigste bærebjelken

i det russisk-kinesiske samarbeidet: handel. Jeg har skrevet mer om Akim og markedet han jobbet på i kapittel 5.

### **Felten i Blagovesjtsjensk**

Jeg dro til mange ulike steder i løpet av feltarbeidet. I hovedsak holdt jeg meg i eller nær Blagovesjtsjensk, men dro også utenbys til en *datsja*<sup>28</sup> noen ganger i forbindelse med feiring av bursdager, og dro også til en liten småby omtrent en times kjøring fra Blagovesjtsjensk i forbindelse med feiringen av høytiden *Maslinitsa*. Som nevnt dro jeg også til Beijing med tog via de kinesiske byene Heihe og Harbin på et ukesopphold i mai.

I Blagovesjtsjensk oppholdte jeg meg på flere områder over lengre tid. Jeg var på universitetet nesten hver dag etter at jeg begynte å studere russisk språk i en klasse med kinesere, som oftest i rundt fire timer, og dro deretter gjerne til lesesalen på universitetet for å gjøre lekser eller lese aviser. Universitetet var for meg både et sted for avslapping, læring og feltarbeid. Her kunne jeg observere hvordan kinesere oppførte seg og samarbeidet med russere i en akademisk kontekst. Samtidig fikk jeg her mulighet til å høre med kinesiske studenter hvordan de selv opplevde å være i Russland, og hva de så på som viktige grunner til å være der og lære seg russisk. Selv om jeg fokuserte på det russiske synet, ville jeg også inkludere de synspunktene jeg kunne fra kinesiske informanter. Ofte var kommunikasjonen et problem, men i enkelte tilfeller traff jeg på kinesere som enten snakket engelsk, slik som Mikael, eller som kunne russisk tilstrekkelig til å kunne prate med meg.

Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk var også en viktig feltarbeidsarena. Dette store inne og utendørsmarkedet, som også inkluderer flere lagerbygninger, er en av de viktigste arenaene for russisk-kinesisk samhandling i byen. Her selger både russiske og kinesiske handelsmenn sine varer til kjøpeglade russere med ulike strategier og tilnærminger. Jeg vil diskutere det sentrale markedet mer inngående i kapittel 5.

Foruten disse to stedene, tilbrakte jeg mye tid sammen med russiske informanter på kafeer, barer, puber, restauranter, i parker og på strender, eller rett og slett hjemme hos dem sammen med familien. Disse sammenkomstene var ikke bare informative og interessante i forhold til problemstillingen jeg utforsket med avhandlingen min, men de beriket også oppholdet mitt

---

<sup>28</sup> '*Datsja*' kan best oversettes som 'hytte' eller 'hus på landet'. En *datsja* er for mange russere et sted for avslapping og ren luft, borte fra byens kjas og mas. Mange setter også pris på hagearbeid og dyrking av ulike frukter og grønnsaker i nærheten av sin *datsja*.

ved at jeg og mine informanter ble bedre kjent og hadde det hyggelig sammen, som jo er en viktig del av det sosiale livet for både de menneskene jeg traff på og for meg selv.

# Kapittel 3

---

## Sentrale teorier og rammeverk Stat, nasjon og grenser i Russland

Vi [russere] kunne ikke bare akseptere at kinesere kom stille og forsiktig i store antall tidlig på 1990-tallet... det kunne gått ille... det ville blitt alt for mange [kinesere], det sier seg selv. Men heldigvis kom det restriksjoner... jeg bare håper det blir flere.  
- Valerij, som hadde jobbet i immigrasjonstjenesten i Blagovesjtsjensk.

Det kinesisk-russiske samarbeidet utfolder seg på flere måter og på flere plan, og er derfor et samarbeid man kan se på fra flere vinkler. Mange analyser har fokusert på å se på hvordan Russland og Kina som stater har samarbeidet (se for eksempel Wishnick 2001, Norling 2007, Deng 2007). Her søker forfatterne å belyse på hvilken måte myndighetene i de to landene samarbeider, og hvilke felles utfordringer som venter statene i tiden som kommer. Det er imidlertid relativt få teoretikere som forsøker å besvare hvordan samarbeidet mellom landene har påvirket lokalområder og russere i nærheten av Kina<sup>29</sup>, eller omvendt: hvordan handlinger og uttalelser fra lokale russere på grensen har påvirket forholdet mellom statene<sup>30</sup>. Dette mener jeg er viktige relasjonssammenhenger som har blitt for lite fokusert på i studiet av det russisk-kinesiske samarbeidet. Ved å fokusere på slike vinklinger kan man utforske hvordan stat og periferi påvirker og står i relasjon til hverandre. Grenseområder er spesielt gunstige lokaliteter for å undersøke et slikt forhold, noe jeg kommer tilbake til nedenfor.

Det er også viktig å huske på at grensen mellom landene er et viktig aspekt i seg selv. Russere i Blagovesjtsjensk har, i motsetning til myndighetene i Moskva, mulighet til å krysse grensen over til Kina spontant, uten at de trenger visum. Likevel er det ikke de som har myndighet over grensen og de kan ikke kontrollere den. Lokale russere har imidlertid makt til å definere og tolke grensen. Det å bo i grenseområdet av et land påvirker hvordan lokale innbyggere forholder seg til de rundt seg, om de så oppleves som fremmede eller kjente. Grensen er mange ting avhengig av hvem man spør. Den er et skille som representerer frykt, usikkerhet, kontroll, muligheter og institusjoner, den er usynlig og samtidig oppleves den som virkelig og viktig. Selv om mange av mine informanter i Blagovesjtsjensk var kritiske til den russiske regjeringen og til statsapparatet, stilte de ingen spørsmåltegn ved grensen i seg selv.

---

<sup>29</sup> Et unntak er loffe og Ryzhovas (2009) artikkel om forholdet mellom Blagovesjtsjensk og Heihe.

<sup>30</sup> Et eksempel på en tekst som forsøker å vise forholdet mellom stat og lokalområder er Minakir 1996.



De siste årene har antropologer i stadig større grad fattet interesse for grenser og grenseområder (Wilson og Donnan 1998). Den antropologiske metode og tenkemåte gjør det naturlig å ta hensyn til både nasjonale og lokale perspektiver, en innfallsvinkel sjeldent sett i andre fagretninger. Ved å vektlegge strukturen og funksjonen til internasjonale grenser, samt interessere seg for livene til de som bor der, står antropologer i en særstilling til å vurdere sammenhengen mellom sentrum og periferi, mellom stat og grenseland. Fokuset på det daglige liv i grensesamfunn gir oss ikke bare innsikt i de materielle og symbolske kulturprosessene som foregår i slike områder, men bidrar også til forståelsen av statens innvirkning på folks liv (Wilson og Donnan 1998:3). Som Mathijs Pelkmans (2006) argumenterer for i sin bok, er ikke innbyggere i grenseregioner mindre påvirket av statsstrukturer. Grenseområder er nettopp steder hvor regulering fra statens side blir viktig for å forme den nasjonale identiteten.

Studiet av grensesamfunn er samtidig studiet av det daglige livet til staten (Wilson og Donnan 1998:4). Statsagenter er i følge Wilson og Donnan (1998) spesielt aktive i grenseregioner for å fremme statens politikk og ønskede endringer. Grensestudier utforsker hvordan mennesker bosatt i grenseregioner tilpasser seg både denne påvirkningen fra staten og nærværet til andre nasjoner.

Anthropologists thus study the social and economic forces which demand that a variety of political and cultural boundaries be constructed and crossed in the everyday lives of border people. (Wilson og Donnan 1998:4)

I kapittel 1 slo jeg fast at denne avhandlingen benytter seg av grensestudier som analytisk rammeverk for å komme inn på to viktige aspekter ved det kinesisk-russiske samspillet. Det første aspektet er utforskningen av hvordan identitet, og da spesielt etnisk identitet, kommer til uttrykk i et byområde langs yttergrensen av et land. Ved å kontrastere seg fra det som oppfattes som kinesiske trekk, vaner og oppførsel, distanserer russere seg fra kinesere og understreker sin egen, kontrasterende etnisitet<sup>31</sup>. Grensen er spesielt viktig i denne sammenhengen fordi den bygger opp om forståelsen av forskjeller mellom russere og kinesere. Den skiller ut nasjonalitet og etnisitet, et skille som er spesielt viktig for mine russiske informanter. En russer er født på nordsiden av Amur, en kineser på sørsiden. Så enkelt kunne det tilsynelatende forklares. Elven Amur blir selve symbolet på en nasjonal og etnisk, så vel som internasjonal grense.

---

<sup>31</sup> Jeg har skrevet mer om etnisitet i kapittel 4.

Samtidig er ikke grensen lukket. Det er mulig å krysse den og ta den i bruk i forbindelse med jobb, fritid og studier, og den åpner opp muligheter for russere og kinesere til å samarbeide. Det andre aspektet jeg bruker grensestudier som et rammeverk for er altså det faktiske samspillet som pågår i grenseland, og hva dette samspillet fører til. I forhold til begge disse aspektene spiller grensen en viktig rolle.

For å forstå hvorfor begge disse aspektene er viktige er det nødvendig å gi en grundig gjennomgang av grenser; hva de er og hva de representerer, og samtidig forklare hvordan grensen blir benyttet av staten og dens støttespillere. I dette kapitlet skal jeg gå igjennom hvordan grenser har blitt forstått og benyttet av antropologer og andre samfunnsforskere og forklare hva jeg selv har valgt å konsentrere meg om i det nå brede grensestudiet. Samtidig vil jeg drøfte begreper som har blitt satt i sammenheng med grenser, og som dessverre ofte dukker opp i litteraturen uten at de blir definert eller problematisert. 'Stat' og 'nasjon' er to slike konsepter, og det er disse jeg ønsker å se på først for å kunne lettere drøfte grenser senere.

## **Stat**

Jeg har allerede satt stat og grenser i relasjon til hverandre ved å hevde at staten har stor interesse i å kontrollere sine grenseområder. Men hva menes egentlig med 'stat'? For i det hele tatt å kunne komme inn på statens rolle i forhold til grenser, og for å kunne forklare sambandet mellom grense og stat, er det nødvendig å presisere hva man legger i dette begrepet. I akademisk litteratur har begrepet 'stat' ingen fastsatt definisjon, selv om flere personer gjennom årenes løp har forsøkt å sette ord på hva som legges i begrepet. Faktum er at tross flere forsøk er ikke forskere verden over enige om nøyaktig hva en 'stat' representerer (Cudworth og McGovern 2007:1). I stedet for en klar definisjon har det oppstått en rekke teorier om staten, som ofte vektlegger ulike funksjoner og statsstrategier som følge av hvordan man har valgt å definere den (Barrow 1993:10).

### **Hva legges i 'stat'?**

Oxfords engelske ordbok på internett definerer staten blant annet som «a nation or territory considered as an organized political community under one government»<sup>32</sup> Dette var én av flere definisjoner, og den som framstod som den mest generelle. Donovan hevder at «at its

---

<sup>32</sup> Tilgjengelig over nett på: <http://oxforddictionaries.com/definition/state?q=state>  
(sist sjekket 17/04-12)

simplest level, the state is nothing more than formally organized government as we know it in the modern world» (Donovan et al 1993:19). Begge disse definisjonene framlegger staten som en formelt organisert og politisk samling eller regjering. Dette er definisjoner som de aller fleste samfunnsforskere i dag kan si seg enige i; problemet er at disse definisjonene ikke synes å dekke den bredden som staten tilsynelatende omfatter. Hva med institusjoner som staten ofte blir satt i sammenheng med, som byråkrati, hær og domstol? Er disse aspekter av staten, eller størrelser underlagt staten? Hvis staten simpelthen er en organisert politisk samling, hva skiller den fra andre slike samlinger? Hva menes egentlig med «organisert politisk samling»? Mange spørsmål oppstår i undersøkelsen av staten, og enkelte har forsøkt å besvare dem i sine definisjoner.

Én av de mest kjente definisjonene av staten ble nedtegnet av den tyske sosiologen Max Weber. I hans essay *Politics as a Vocation*<sup>33</sup> (1917) definerer Weber staten som en entitet som har monopol på legitim bruk av vold. Denne definisjonen synes å ha vært inspirert av en uttalelse fra den kjente russiske bolsjeviklederen Lev Trotskij som skal ha sagt at enhver stat er basert på vold (Donovan et al 1993:20). Det betyr ikke at Weber mente at alle handlinger staten utfører er voldelige, men at et legitimt monopol på vold er noe staten er avhengig av for å lykkes som aktør og for å sikre sine interesser. Dette er det som i hovedsak skiller staten fra andre sosiale institusjoner, om det så er internasjonale organisasjoner eller et lite samlingsråd i en landsby. Alle sosiale institusjoner har til en viss grad makt og påvirkningskraft, men ingen kan benytte seg av tilsvarende krefter som staten. Evnen staten har til å ta avgjørelser som påvirker alle som befinner seg i dens gitte territorium, samt evnen til å håndheve disse avgjørelsene med bruken av politi og hærstyrker, gir staten en helt særegen makt (Donovan et al 1993).

Chandran Kukathas (2008) definerer staten som en form for politisk forening, ikke ulik andre menneskeskapte foreninger som klubber, kirker og store forretningsselskap. Med 'forening' mener Kukathas en samling mennesker som har kommet sammen for å utføre én eller flere konkrete handlinger. En forening kan derfor uttrykke agens og handling, og inneholder også en form for autoritet for at visse handlinger skal kunne bli utført. Foreninger er altså en samling av mennesker med agens (Kukathas 2008). Statens særtrekk er at den i seg selv ikke finnes som en del av andre politiske foreninger. Staten er altså «a supreme corporate entity because it is not incorporated into any other entity, even though it might be subordinate to

---

<sup>33</sup> Tilgjengelig over nett på: <http://www.sscnet.ucla.edu/polisci/ethos/Weber-vocation.pdf> (sist sjekket 15/5-12).

other powers» (Kukathas 2008<sup>34</sup>). Staten er en politisk samling, men ikke alle politiske samlinger er stater. Staten er ikke et folk eller en nasjon, selv om den kan hevde å representere en nasjon. Staten har et styresett, én eller flere regjeringer, men staten er ikke bare regjeringen. Likevel, mener Kukathas (2008), er det viktigste aspektet ved staten at den kan sees på som en korporasjon, en legal entitet som har rom til å handle, og lov til eie territorier og eiendommer, som en kirke eller et universitet. «The state is a corporation in the same way that these other entities are: it is a legal person with rights and duties, powers and liabilities, and holds property that accrues to no other agents than itself» (Kukathas 2008<sup>35</sup>).

Staten blir ofte forestilt på en spesifikk måte både av forskere og innbyggere generelt (Gupta og Furgeson 2002:983). Bildet vi konstruerer av staten er at dette er en slags personifisert størrelse, som ofte er tatt for gitt som noe definitivt «der ute». I et slikt syn er ofte staten tenkt på som noe over og utenfor resten av samfunnet, en entitet som planlegger ovenfra, og som står som kontrast til det lokale. Dette vertikale bildet av staten, samt et bilde av staten som noe som omfavner lokaler og regioner, har gitt et inntrykk av staten som en størrelse som er sterkere og høyere rangert enn andre samlinger, og som manipulerer samfunnet i en posisjon på toppen (Gupta og Furgeson 2002:982). Selv om dette bare er forestillinger, fortsetter slike bilder å ha stor betydning og er til og med tatt med en viss selvfølge hos samfunnsforskere så vel som folk generelt. Litt av grunnen til at vi ofte tenker på staten som over samfunnet, til tross for at den blant annet består av folk og institusjoner, er at dette bildet er bevisst benyttet og ivaretatt av staten selv. Philip Abrams argumenterer for at staten har makt og mulighet til å manipulere sine innbyggere til å tro på at statens eksistens er legitim, og til og med nødvendig, for å opprettholde samfunnet selv (Abrams 1988:68). Staten ønsker å framstille seg som autoriteten som holder bitene av samfunnet sammen. For å gjøre dette, eksisterer det en rekke lover og ritualer som staten streber etter å vedlikeholde for å skape en følelse av et delt symbolsk univers (Borneman 2004:14966). Dette kan inkludere offentlige helligdager så vel som universiteter, eller spesielle praksiser som eksisterer i statskontrollerte institusjoner som språkutdanning i skoler. Statsmyndigheter ønsker å definere og utbrodere de forestillingene som bygger opp om et forent folk, et folk som staten på et vis representerer. Gjennom lovverk og retningslinjer vil staten bygge opp et felles symbolsk univers og en tilknytning mellom borgere, land og stat. Ved å straffe eller belønne visse livsstiler, jobber,

---

<sup>34</sup> Sitat tilgjengelig over nett. Kukathas har ingen sidetall i sin fremstilling: <http://philosophy.wisc.edu/hunt/A%20Definition%20of%20the%20State.htm>

<sup>35</sup> Sitat tilgjengelig over nett. Kukathas har ingen sidetall i sin fremstilling: <http://philosophy.wisc.edu/hunt/A%20Definition%20of%20the%20State.htm>

kjønn, etniske bakgrunner og andre sosiale og symbolske skiller, former staten samfunnet. På denne måten produserer den moderne staten både mennesker og lover. « [States] not only administer and regulate already-existing cultural patterns but also produce new domains of objects and forms of subjectivity» (Borneman 2004:14966).

Selv om antropologer i senere år har prøvd å studere staten gjennom å se på statsinstitusjoner på lokalt nivå og deres rolle, hvordan lovverk former lokalsamfunn, og gjennom analyser av de symbolske konstruksjonene etnisitet og nasjon, fortsetter det å være vanskelig for antropologer og andre forskere å problematisere staten i seg selv. Litt av problemet ligger i at staten ikke finnes der ute direkte, og kan ikke bare reduseres til konkrete størrelser som bygninger eller mennesker. Staten er abstrakt, for den eksisterer ikke materielt, eller er bundet til et spesifikt sted (Kukathas 2008). I stedet finnes det en rekke personer og institusjoner som fungerer som agenter for staten, og som opplever seg selv som objektive entiteter med klare og fastlagte mål (Wilson og Donnan 1998:8).

### **Den russiske tolkningen av staten**

Jeg har valgt først og fremst å bygge på mine russiske informanternes forståelse av staten. Denne forståelsen er sterkt knyttet opp mot oppfatningen av en stat som et kontrollorgan. For mine informanter var staten representert via myndigheters regjering og sikkerhetsinstitusjoner som politi og passkontroll. Staten ble også ofte satt som synonym med selve regjeringen. På russisk brukte mange jeg snakket med betegnelsen *gosodarstvo* for å referere til myndighetene så vel som staten, selv om ordet strengt tatt betyr 'stat'. I enda større grad ble ordet *vlast* ('makt' eller 'autoritet') hyppig benyttet for å referere til myndighetene, og da spesielt presidenten og hans støttespillere i Moskva. Den generelle ideen som gikk igjen i disse begrepene og bruken av dem var at staten eksisterer gjennom myndighetene, og den makten de innehar, spesielt relatert til institusjoner som politi og byråkrati. I så måte passer Webers definisjon av staten godt i min avhandling, og det er denne jeg bygger på sammen med mine informanternes tolkning når jeg snakker om stat. Staten er altså i denne avhandlingen først og fremst ment til å referere til et kontrollorgan representert av myndighetene, som har monopol på legitim bruk av vold og som hjelper eller nekter å hjelpe sine innbyggere i tilretteleggingen<sup>36</sup> av samfunnet. De aller fleste russere jeg møtte på var kritiske til staten, som de følte lite eller ingen tilhørighet til. Dette samsvarer med hva russere generelt, ifølge enkelte teoretikere, føler om staten og samfunnet (Pipes 2004:11).

---

<sup>36</sup> 'Tilrettelegging' refererer her spesielt til velferd, infrastruktur, rettferdige priser og god lønn.

Som nevnt, hever Wilson og Donnan at aspekter ved staten kommer lett til syne i grenseområder (Wilson og Donnan 1998:4). Ved å fokusere på lover og retningslinjer som institusjoner og statspersoner håndhever i grenseland, kan vi se i en større sammenheng hvordan staten, i form av sine agenter, benytter seg av grensene sine og hva denne bruken har å si for de menneskene som bor der.

## Nasjon

Relatert til begrepet 'stat' finner man ofte begrepet 'nasjon'. Jeg har allerede vært inne på at staten ønsker å framstille seg som en enhet som omfavner hele samfunnet, både vertikalt og horisontalt (Gupta et Furgeson 2002). Dette gir staten legitimitet til å utøve sin makt, og til å påvirke store deler av det den oppfatter som sin befolkning. I hovedsak ønsker staten å sikre sin legitimitet, og en strategi for å gjøre dette er ved å forsøke å utforme en kulturelt homogen befolkning som støtter opp om statens eksistens og maktgrunnlag.

Dette er i utgangspunktet vanskelig – menneskene som bor på statens territorium er ofte langt fra like, og snakker kanskje ulike språk eller har generelt lite til felles med hverandre. Staten streber dermed etter å skape bindepunkter mellom disse menneskene, spesielt som nevnt ved å utforme et slags delt symbolsk univers (Borneman 2004). Eksempler på tiltak som staten kan gjennomføre for å skape og vedlikeholde et slikt univers er ved felles utdanning og gjennom rituelle hendelser som særegne feiringer og høytider. Ved å legge opp til et delt symbolsk univers, ønsker staten å skape en følelse av tilhørighet og felleskap blant sine innbyggere, som igjen støtter opp om statens eksistens og maktgrunnlag. Dette «forestilte fellesskapet» (Anderson 1991) er nasjonen.

### Hva er en 'nasjon'?

Ofte blir en nasjon i dag beskrevet som en samling mennesker med likt språk, kultur, etnisitet og historie. I denne definisjonen har ikke en nasjon et fastsatt territorium eller fysiske grenser å vise til. Men vel så ofte i dag blir en nasjon beskrevet som et folk som bor på et gitt territorium, uavhengig av etnisitet. Disse ulike måtene å se på nasjonalisme på deles ofte opp i to hovedformer, etnisk nasjonalisme (*ethnic nationalism*) og borgernasjonalisme (*civic nationalism*). Disse to formene for nasjonalisme kalles ofte også henholdsvis tysk og fransk nasjonalisme, som følge av hvor ideene oppstod og fikk fotfeste. Begge formene har ulike måter å identifisere medlemmer på. Etnisk nasjonalisme, eller den tyske modellen, vektlegger at medlemmene i nasjonen har et felles opphav og deler visse særtrekk, som et felles språk,

religion eller kultur. Borgernasjonisme, eller den franske modellen, vektlegger i stedet først og fremst at alle som bor på et gitt territorium og føler tilhørighet til en stat er medlemmer av en og samme nasjon, uten at særtrekk som språk, religion eller kultur blir vektlagt (Tuminez 2000:8).

I min avhandling er 'nasjonen' først og fremst, slik Benedict Anderson har argumentert for, et forestilt fellesskap (Anderson 1991). Anderson mener at nasjonen blir sett på som et bredt kameratskap hvor en rekke mennesker, til tross for sine ulikheter, ser på seg selv som tilhørende et større fellesskap. Fellesskapet er imidlertid forestilt. Til tross for at medlemmene av denne samlingen anser hverandre som like eller som venner, vil hvert medlem bare kjenne til en liten andel av personene i fellesskapet (1991:6). Dette gjelder også i Blagovesjtsjensk, hvor mine informanter ofte så på seg selv som en del av én, samlende russisk nasjon. Akim illustrerte dette under en samtale hvor vi diskuterte det russiske helsevesenet til kontrast fra det norske.

Akim: «Vi har det ikke slik, vi tenker på en annen måte enn dere [nordmenn]. Derfor har vi det slik i dag»

Thomas: «Hvem er 'vi'?»

Akim: «Vel, russere vel! Det russiske folk, den russiske nasjon!»

Akim viser her at han setter seg selv og andre han identifiserer som russere i samme kategori. Det er verd å merke seg at han ikke skilte mellom 'det russiske folk' og 'den russiske nasjon', som om dette var to sider av samme sak. Nasjonen var derfor for han ensbetydende med det forestilte 'folket', og noe han igjen identifiserte seg med som russer.

Nasjonisme blir ofte sett på som en ideologi som, uavhengig om den bygger på etnisk nasjonalisme eller borgernasjonisme, vektlegger et sterkt bånd mellom en gruppe mennesker og den forestilte nasjonen, som igjen ofte er tett forbundet med staten. I dag har nasjonalisme spredt seg utover hele verden, og nasjonalstater har kommet til å bli den dominante statsformen i dagens samfunn. En 'nasjonalstat' definerer jeg som en stat som identifiserer seg selv som den suverene autoriteten over en nasjon og et gitt territorium. Nasjonalstaten ønsker å framstille sin befolkning som kulturelt homogen og forsøker, som nevnt, å skape et felles symbolsk univers for innbyggerne. I tillegg til rituelle høytider, språkstandardisering og felles utdanning, er symboler svært viktige i nasjonsbygging til staten. Spesielt symboler som flagg og nasjonalsanger har kommet til å bety mye for utviklingen av nasjonalismen. I byggingen av museer, statuer og biblioteker ønsker nasjonalstaten å framstille 'sin' nasjon på

en spesifikk måte for å dyrke opp om verdier som staten vektlegger (Borneman 2004:14966). Som Tuminez beskriver det, «... nationalism has a key role to play in binding state and society effectively in a common sense of identity and purpose» (Tuminez 2000:2).

Malcolm Anderson argumenterer for at nasjonalisme er den kraftigste formen for ideologi som folk kan komme sammen om i den moderne verden (Anderson 1997:2). Slike «myths of unity» (Anderson 1997:2) kan bli dannet eller transformert med en utrolig fart i løpet av kriger, revolusjoner og politiske omveltninger. Til tross for at de er symbolske konstruksjoner, fortsetter nasjon og nasjonalisme å ha stor betydning for mennesker i dagens globaliserte verden<sup>37</sup>. Nasjonalisme kan også komme til uttrykk på mange måter. Avhengig av hvordan den har blitt brukt, kan konsekvensene av nasjonalistiske ideer ha fatale konsekvenser for livene til mange mennesker. Den aggressive formen for nasjonalisme, som ofte er knyttet til forståelsen av nasjonalisme som etnisk, har ofte ledet til kriger og konflikter ved at den krigende parten mener å ha rett til å dominere andre. Denne imperialistiske tankegangen bygger på symboler, myter og verdier som oppleves som en del av nasjonens forestilte 'sjel'. En myte kan framlegge at nasjonen er utvalgt til å være større og bedre enn andre, «a great power» (Tuminez 2000:10). Dette gir en grobunn for å heve seg over andre nasjoner, og ikke akseptere nederlag i konflikter. Det var, blant flere andre faktorer, i bruken av denne retorikken at nazistene med Hitler i spissen klarte å sikre sin makt i Tyskland på 1930-tallet (Tuminez 2000:10).

Ifølge Benedict Anderson (1991) er nasjonen og tankene om nasjonalisme et moderne konstrukt som kom til som resultat av en rekke nyvinninger og populære ideer som sprang opp i slutten av det 18. århundre. Til kontrast fra andre moderne verker som forsøker å forklare nasjonalismens begynnelse ved å vektlegge industrialismens inntog i Vest-Europa (Gellner 1983) eller den franske revolusjonen og opplysningstiden (Kedourie 1991), argumenterer Anderson for at nasjonalismen kom til først og fremst som følge av inntoget til trykkpressen under kapitalismen (Anderson 1991). Andersons påstand er at trykkpressen gjorde det gunstig å masseprodusere skriftlig materiale til et helt folk, men at dette bare kunne gjøres om folket det var snakk om faktisk forstod det som ble skrevet. Derfor begynte stater å formalisere skriftspråket gjennom blant annet felles utdanning, slik at flest mulig fikk tilgang til det som ble produsert, og avkastningen til kapitalistene ble større. På denne måten var det i statens interesse at folk ble forent og tenkte på hverandre som tilhørende samme gruppe.

---

<sup>37</sup> Relatert til dette er også etnisitet, som jeg kommer inn på i kapittel 4.



Det finnes flere innflytelsesrike teorier om nasjonalisme og nasjonen. I russisk sammenheng er en av dem Josef Stalins nedtegnelser fra 1913, som behandler nasjonen som en historisk basert samling av folk, med et felles språk, et felles territorium, felles økonomi og en felles psykologisk sammensetning som manifesteres i kulturen. Stalins teori er én av flere teorier som behandler nasjonen som noe *primordialistisk*. For disse teoretikerne, er nasjonen og nasjonalisme naturlige og urgamle ideer som mennesker har benyttet seg av i århundrer for å organisere seg. Dette synet står i motsetning til Andersons (1991) og andre modernistiske perspektiver, hvor nasjonen blir sett på som et relativt nytt konsept. Stalins synspunkt var at nasjonen kunne bare komme til som et resultat av en langvarig og systematisk samhandling mellom mennesker som bodde sammen over lang tid (Stalin 1913). I tillegg har Stalins definisjon aspekter av etnisk nasjonalisme ved seg, ved å vektlegge språk og historisk bakgrunn.

### **Russisk nasjonalisme**

Det mest interessante er ikke hva en nasjon er, men snarere hvordan nasjon som begrep og konsept fungerer og blir brukt (Tuminez 2000:3). I en russisk sammenheng har nasjonalisme blitt utformet på en egen særegen måte, og er et begrep som har blitt tatt opp og blitt benyttet av statsledere og politikere spesielt etter 1850. Stalin mente selv han snakket for den russiske nasjon gjennom sine handlinger, også i tilfeller hvor han stod bak flerfoldige grusomme handlinger som massedepoteringer av hele folkegrupper (2000:3).

Temaet nasjonalisme i Russland, som stat, har blitt grundig diskutert i andre analyser<sup>38</sup> og er for omfattende til en inngående gjennomgang innenfor rammene av denne avhandlingen. Jeg ønsker likevel å komme inn på enkelte punkter som jeg mener er spesielt relevante for å forstå den russiske holdningen til Kina og til kinesere og til oppblomstringen av nasjonalistiske grupper i Russland i de senere år.

Nasjonalisme i Russland har blitt knyttet opp mot imperialisme og ønsket om å framstille nasjonen som sterk og mektig. I likhet med den politiske retorikken i Tyskland i det 19. århundre, har Russland gjennom sine tsarer i århundrer stått for en linje som vektlegger at landet er og er ment til å være «a great power» (Tuminez 2000:6). Dette er en del av en tankegang som har formet den politiske retorikken i tiden også etter tsar-Russland, og som ble fulgt opp videre av de politiske lederne under Sovjetunionen. En av Astrid Tuminez'

---

<sup>38</sup> Se blant annet Tuminez 2000; Suny 2001; Carrère d'Encausse 1995 for mer gjennomgående diskusjoner om nasjonalisme i Russland.

hovedargumenter er at gjennom Russlands nederlag, i militære konflikter som på midten av 1800-tallet og i 1905 mot Japan, samt etter sosiokulturelle nederlag som oppløsningen av Sovjetunionen i 1991, blomstret en aggressiv form for nasjonalisme opp i Russland som påvirket og fortsetter å påvirke russeres holdninger til utenrikspolitikk (Tuminez 2000:6). Det er også mulig at dette er noe av bakgrunnen til at nyfascistiske bevegelser, som ønsker å slå ned på utenlandsk påvirkning og immigrasjon i landet, har blitt mer utbredt i Russland i de senere år. Selv i løpet av feltarbeidet hørte jeg flere ganger om slike russiske bander i Blagovesjtsjensk som bevisst gikk etter enslige kinesere for å banke dem opp. I følge Dima hadde det vært flere slike bander tidligere, men at han i alle fall i de siste årene ikke hadde hørt så mye om dem lenger. Jeg fikk bekreftet dette av en informant ved navn Valerij som hadde jobbet i immigrasjonstjenesten. I følge han var disse bandene ikke bare et problem i Blagovesjtsjensk, men i alle russiske byer i det fjerne østen. Dette var også noe kinesiske studenter og arbeidere i byen var klar over, og var i følge Valerij mye av grunnen til at man stort sett ikke kunne finne mange enslige kinesere vandrende gatelangs utover kvelden.

Den aggressive formen for nasjonalisme, som ofte bygger på etniske trekk for å identifisere medlemmer, framlegger at en nasjon har rett til å hevne nederlag fordi nasjonen blir tenkt på som 'utvalgt til storhet'. Mine russiske informanter var opptatt av å se på seg selv som en del av den russiske nasjon, men tenkte også på andre ikke-russere som en del av sine representative nasjoner. Kinesere ble derfor satt i sammenheng med den samlende kinesiske nasjon, som også mange russere så på som aggressiv. Dette synet var noe som ledet til en viss frykt for en slags planlagt kinesisk invasjon, og er noe som kan sees i sammenheng med ideen om at Kina representerer en trussel for Russland<sup>39</sup>.

I relasjon til denne nasjonalistiske tilnærmingen er det et annet poeng jeg vil trekke fram. På 1800-tallet begynte intellektuelle, spesielt filosofer og forfattere som følte tilhørighet til Vesten<sup>40</sup> i Russland, å utforme en spesiell ideologi knyttet opp mot Kina som fikk bred oppslutning<sup>41</sup>. Kina, som ofte ble satt i sammenheng med det mer generelle paraplybegrepet 'Orienten', ble sett på som en motpol til Russland. Det russiske imperiet ble karakterisert på som et vestlig, opplyst og sivilisert rike som brakte de europeiske verdier til Orienten ved å bre seg østover, mens Kina til motsetning var et stagnerende land både politisk og sosialt, og

---

<sup>39</sup> Dette blir diskutert i kapittel 6.

<sup>40</sup> Med 'Vesten' mener jeg alle land i Vest-Europa og i Nord-Amerika. Begrepet 'Vesten' har derimot mange ulike betydninger og har blitt brukt ulikt i forskjellige perioder og kontekster. For mine russiske informanter var 'Vesten' ofte ensbetydende med USA og/eller land i Europa.

<sup>41</sup> Disse ble også kalt *zapadniki*, eller 'de vestligvendte'. Se blant annet denne siden for mer informasjon: <http://russiapedia.rt.com/of-russian-origin/slavophiles-and-zapadniki/>.

sett fra et europeisk hold manglet landet både kultur og sivilisasjon (Lukin 2001:1). Russland ble av disse tenkerne nærmest synonymt med Europa og sett på som etterkommere av det bysantinske riket (Lukin 2001:2). Den russiske filosofen Vladimir Solov'ev, som utgav boken *Kina og Europa* i 1890, argumenterte for at det han så på som kinesiske verdier, som kultiveringen av selvet og fokuset på å fremme kun sine egne idealer, var truende idealer for Europa, deriblant Russland, som helhet (2001:2). Det han så på som kinesisk materialisme var ideer som spredte seg, mente han, og som måtte stoppes. Russland ble sett på som barrieren som kunne hindre både en ideologisk og militær innflytelse. Solov'ev fryktet spesielt en pan-mongolsk sammenslåing, hvor østlige krefter som Kina og Japan kom sammen for å invadere Europa (2001:2). Ideen om pan-mongolisme ble utviklet av flere prominente russiske tenkere på denne tiden, deriblant dikteren Alexander Blok (Lukin 2001:3)

Dette er elementer som har vært med på å påvirke det russiske synet på Kina som stat og kinesere som folk, og er noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 5 og 6.

For mange russere jeg møtte var bildet deres av nasjonen Russland tvetydig. Mange knyttet positive verdier opp mot den forestilte russiske nasjon, som at Russland har hatt en rik historie, kultur og at russere generelt er vennlige og ærlige av natur. Samtidig var nasjonen Russland også sett på som svak og lite ressurssterk i forhold til andre nasjoner, og at dette på et vis var nedverdiggende. Dima viste meg en gang en film fra internett hvor en russer forklarte hvordan Russland hadde stagnert på flere områder de siste årene. Tonen i filmen var utpreget pessimistisk, hvor Russland ble satt som en metafor på en skadeskutt bjørn som var i ferd med å blø i hjel. Dima delte denne pessimismen, og var spesielt opptatt av det han så på som en svak russisk hær. «I dag er det bare omtrent én million russiske soldater. Egentlig er det nok ikke det en gang, fordi de ikke er godt nok utrustet, og de er ikke klare til kamp. Én million er langt i fra nok i forhold til landets størrelse og befolkning. Tenk om vi blir invadert?»

### **Stat og nasjon**

Staten og nasjonen er tett knyttet opp mot hverandre. Staten kan ofte hevde å være en nasjon, eller identifisere seg med en. I talespråket er 'nasjon' i dette tilfellet ofte forbundet med 'et folk' som karakteriseres som 'like'<sup>42</sup>. Ofte ville mine informanter vektlegge at de var russiske, en del av et russisk folk, og de tok til seg og identifiserte seg med visse karaktertrekk og

---

<sup>42</sup> Hva man er like om, er det derimot ikke nødvendigvis bred enighet om. At man snakker samme språk og deler visse etniske trekk og forhistorie synes å være noe mange av mine informanter viste til i forklaringen av nasjonalisme.

normer som de opplevde som russiske. I andre tilfeller distanserte de seg fra de de opplevde som fremmede karaktertrekk for å vektlegge sin egen, russiske identitet. På denne måten skapte de og vedlikeholdte en forestilling om et samlet folk, som var distinkt annerledes fra andre slike forsamlinger. Nasjonen ble av dem sett på som en kulturell og etnisk entitet som på et vis er representert i folket uten at den direkte finnes der ute. For enkelte var 'nasjon' og 'folk' begreper som var ensbetydende med hverandre.

Staten ble av mine informanter imidlertid nesten utelukkende forbundet med politikk, byråkrati og makt. Blant mine informanter var staten ofte satt i sammenheng med regjeringen og maktapparatet i Moskva, og den kontrollen de hadde over landet. Staten refererte altså til noe konkret og til faktiske institusjoner som politi og styresmakter, til kontrast fra det flyktige begrepet 'folk'. Dette samsvarer med Wilson og Donnans argument om at staten eksisterer i sterkere grad enn den imaginære nasjonen (Wilson og Donnan 1998:8). Statens institusjoner og representasjoner er virkelige og består av mennesker, som lager og håndhever lovene som rettleger de daglige aktivitetene til dens innbyggere. Dette er institusjoner som et lands borgere må forholde seg til, og som de ofte til daglig forhandler med. I Blagovesjtsjensk er statens institusjoner sterkt forbundet med grensen. To av disse viktige statsinstitusjonene i byen er grensekontrollen og politiet, som begge er forbundet med kontroll av grenseområdet.

Folk som bor i Blagovesjtsjensk, på grensen til Kina, må ikke bare ta hensyn til institusjonene i sin egen stat, men også til institusjonene til staten eller statene på den andre siden av grensen (Wilson og Donnan 1998:8). En antropologisk studie av grenser er samtidig en studie av historien til en nasjon og av yttergrensen til staten (1998:8). Men hva er egentlig grenser?

## **Grenser**

### **Hva er grenser, og hva brukes de til?**

Border: 1. a line separating two countries, administrative divisions, or other areas.  
(Oxford Dictionary Online: <http://oxforddictionaries.com/definition/border>).

Grenser er ofte forklart som klare og rene skillelinjer mellom land, en politisk barriere som separerer stater fra hverandre. Dette er et forenklet bilde (Anderson 1997:1). Grenser er ingen barriere, noe migranter og handel mellom grenser er tydelige eksempler på. Det komplekse forholdet mellom mennesker separert av grenser kommer ikke frem i en enkel definisjon av begrepet. Grenser og grenseområder er sentrale for å forstå politisk liv, identitet og statsborgerskap, og disse prosessene blir ofte glemt hvis grenser blir redusert til politiske

skillelinjer. Selv i dagens globaliserte verden fortsetter statsgrenser å ha stor betydning for mennesker (Ganster og Lorey 2005:xi). Det er derfor underlig at det finnes så lite litteratur på hvordan grenser og grenseområder påvirker mennesker og hvordan de fungerer (Anderson 1997; Ganster og Lorey 2005).

Grenser mellom land er institusjoner og prosesser (Anderson 1997:1). Som institusjoner vedtas de gjennom politiske beslutninger, reguleres av lover og håndheves av statsinstitusjoner som passkontroll og politi. Stater etablerer grenser for å sikre territorier som er verdifulle for dem på grunn av deres menneskelige eller naturlige ressurser, eller fordi disse stedene har strategisk eller symbolsk betydning for staten. Disse grensene er symbolet på det suverene området til staten, og markerer den sikre relasjonen den har med sine naboer eller påminner folk på fiendtligheten som eksisterer mellom stater. Grensen er den politiske kontrollen som folk, varer, verdier og informasjon må komme igjennom for å bli sett på som akseptable eller uakseptable av staten. På den måten er grenser agenter for statens sikkerhet og suverenitet. Samtidig er grensen et slags fysisk arkiv som viser statens tidligere og nåværende relasjoner med sine naboer (Wilson og Donnan 1998:9).

Den lineære statsgrensen som moderne nasjonalstater opererer med i dag, fantes knapt før den franske revolusjon (Anderson 1997:1). Siden da har grensen fungert som en statsautoritet, en skillelinje som determinerer folks nasjonale identitet og statsborgerskap. Mennesker har laget grenser for å separere én gruppe folk fra en annen i tusenvis av år, som følge av en rekke årsaker (Ganster og Lorey 2005:xiv). Men folk som lever langs og i grenseområder kan ofte ignorere disse årsakene når det passer dem. Grensehandel er et åpenbart eksempel på dette. Ofte er det derfor et problem at internasjonale grenser er determinert, vedlikeholdt og administrert av folk som selv ikke bor i grenseområdene, og gjerne langt borte fra disse grensene (Ganster og Lorey 2005:xiv).

### **Ulike typer grenser**

Akkurat som begrepet 'stat', har begrepet 'grense' mange betydninger og fleksible definisjoner. Andersons (1997) definisjon av grenser ovenfor er bare én av mange måter man kan definere grenser. 'Grense' er et diskursbegrep som har mange forståelser knyttet til seg. Det finnes generelle og spesielle grenser, og forståelsen av slike grenser forandrer seg over tid. 'Grense' er et begrep brukt i juridisk sammenheng, i diplomati og i politikk, og betydningen varierer ut i fra konteksten. I tekster fra fag som antropologi, historie, politisk teori og sosiologi har termen ulik betydning ut i fra hvilket teoretisk rammeverk som er

benyttet (Anderson 1997:2). Begrepet 'grense' for folk som bor i grenseregioner, eller for folk hvis daglige liv er påvirket av grenser, er forbundet med reglene som disse grensene fører med seg, og med populære bilder av grensen som enten forsvarsverk eller knutepunkt. Hva grenser representerer er til stadighet forhandlet om av de menneskene som blir regulert, påvirket og begrenset av dem (Anderson 1997:3).

Med 'grense' mener jeg i denne avhandlingen spesifikt *internasjonale grenser regulert av stater*. Andre typer begreper knyttet til grenser blir ofte brukt for å identifisere ulike dimensjoner ved menneskelig interaksjon. I litteraturen kan man støte på økonomiske, politiske og kulturelle grenser, og dette er ofte begreper som har implikasjoner langt utover internasjonale eller interetniske grenser (Ganster et Lorey 2005:xv). I de tilfellene hvor slike spesialiserte begreper er benyttet vil jeg forklare hva jeg legger i dem når de gjennomgås.

I tillegg er det på engelsk flere spesialiserte begreper som har blitt benyttet i vitenskapelige tekster i beskrivelsen av grenser. Spesielt tre begreper dominerer i litteraturen: 'border', 'boundary' og 'frontier', hver med egne konnotasjoner og betydninger knyttet til seg. Til sammenligning opererer man som oftest bare med ett begrep på norsk, nemlig 'grense'. Dette gir grobunn for en del misforståelser og utydelighet, og derfor skal jeg i avhandlingen forsøke å bruke alternative ord og begreper, samt spesifisere hva slags betydning jeg legger i begrepene jeg benytter meg av for å unngå semantiske fallgruver. Enda mer forvirring kan oppstå i og med at forskere fra ulike vitenskaper, eller til og med innenfor samme fag, bruker disse tre uttrykkene om hverandre (Prescott 1987:36). Derfor er det viktig å definere hva som legges i disse velbrukte engelske begrepene.

'Boundary' er, avhengig av kilden, enten det mest generelle engelske begrepet, eller det mest snevre. Selv om ordet 'grense' ofte er brukt som norsk oversettelse av 'boundary', kan man også oversette det med 'avgrensning' eller mer generelt 'skille'. I en omfattende tolkning kan 'boundary' deles inn i to distinksjoner, 'social boundary' og 'symbolic boundary' (Lamont og Molnár 2002:2). 'Social boundary' er et symbolsk skille mellom mennesker som baserer seg på sosiale forskjeller som manifesteres ved ulik tilgang til ressurser og ulik distribusjon av disse ressursene (både materielle og ikke-materielle) og sosiale muligheter (Lamont og Molnár 2002:2). Klasse og raseskille er former for 'social boundary'. 'Symbolic boundary' er derimot konseptuelle distinksjoner gjort av sosiale aktører for å kategorisere objekter, folk, praksiser og til og med tid og rom (Lamont og Molnár 2002). De er verktøy som mennesker forhandler og blir enige om, og som separerer folk inn i grupper og genererer følelser av

gruppetilhørighet og likhet. Nasjonale og etniske skiller mellom folk er eksempler på ‘symbolic boundaries’. Jeg vil i denne avhandlingen bruke begrepet ‘*symbolsk/sosialt skille*’ for å beskrive disse prosessene.<sup>43</sup> ‘Border’ kan best oversettes med ‘*grense*’ på norsk. I denne avhandlingen, som jeg har beskrevet tidligere, vil ‘grense’ spesifikt dreie seg om den internasjonale grensen mellom to stater, som både innhegner og avgrenser menneskers identitet i form av statsborgerskap.

‘Frontier’ er et mer tvetydig begrep, og avhengig av hvordan man ser det et begrep med mer omfattende betydning enn de to forrige (Anderson 1997:9). Betydningen av ‘frontier’ er ofte spesifikt et grenseområde, altså et landområde som grenser til et annet land. Det er derimot sjeldent at dette området er strengt definert, slik ‘border’ gjerne er. I så måte strekker en ‘frontier’ seg lenger og utover selve grensen. Begrepet har ofte blitt brukt i amerikansk sammenheng for å beskrive et område som var i ferd med å bli bosatt og overtatt av pionerer og oppdagere, særlig i kolonialiseringen av Amerika. Jeg vil i denne avhandlingen oversette ‘frontier’ med ‘*grenseområde*’ eller ‘*yttergrenseområde*’, for å legge vekt på at områdene det er snakk om er lokalisert i de ytre regionene av staten og nært selve grensen til en annen stat. Slike grenseområder er ofte satt i sammenheng med et lands ekspansjon og potensialet for å utvide statens grenser.

Elven Amur markerer skillet mellom Kina og Russland, og fungerer dermed som grensen mellom landene. Til tross for denne tilsynelatende naturlige skillelinjen, er det viktig å påpeke at grensen fortsatt er menneskeskapt, en politisk konstruksjon. Grenser basert på geografiske entiteter er like lite naturlige som vegger og linjer i sanden (Ganster og Lorey 2005:xiii). Til tross for de presise linjene på kart, er grenser i en stadig forhandling og langt i fra determinert av de som dannet dem (Baud og Van Schendel 1997:211).

Grenser og grenseområder kommer i mange variasjoner. Oscar Martínez opererer med fire idealtyper (Martínez 1994: 5 – 10):

<i>Ideal type</i>	<i>Transboundary exchange</i>
Alienated borderlands	Either nonexistent or very modest.
Coexistent borderlands	Regular contact, generally friendly associations.

<sup>43</sup> Anderson (1997) hevder også at ‘boundary’ er begrepet med mest snever betydning, ved at det alltid referer til selve linjen som to land er separert av (9). I denne avhandlingen vil jeg ikke benytte meg av Andersons begrepsform, og heller se på ‘boundary’ som et bredt konsept slik Lamont og Molnár (2002) gjør.

Interdependent borderlands	Symbiotic relationship; significant flow of goods, services and individuals.
Integrated borderlands	Practically all barriers to trade and human movement have been eliminated.

Det er verd å merke at dette er idealtyper; én spesifikk landegrense holder seg neppe til én bestemt idealtipe over lengre tid, eller tilhører én idealtipe i det hele tatt. Det er mer sannsynlig at en grense skifter mellom disse idealtypene eller har aspekter av hver av dem. Dersom man følger Martínez' framstilling i mitt eget arbeid har den kinesisk-russiske grensen gått i fra 'interdependent' til 'alienated' og tilbake til 'interdependent' igjen over en periode på nesten hundre år. Grenser er sjeldent statiske over lengre tid, og forandrer seg i takt med større politiske prosesser og beslutninger.

Om en grense er mer eller mindre stengt, vil også den politiske og symbolske betydningen av den være svært sterk. For styresmakter symboliserer grenser først og fremst kontroll. For myndighetene er kontrollen over grensen tett knyttet opp til den faktiske makten de opplever å ha. Under spenningen mellom Maos Kina og Sovjetunionen på midten av det forrige århundre var grensen mellom datidens Blagovesjtsjensk og Heihe mer eller mindre avstengt, og sterkt militært kontrollert. Dette førte også til en økt spenning opp mot grensen for folk som bodde der lokalt, og grensen ble opplevd som sterk og viktig. Katarina og Alexander, som begge hadde bodd i byen i denne perioden, husker godt hvordan tiden var.

Katarina: «Det er klart, før, under Sovjetunionen, var ting annerledes.»

Thomas: «Hvordan da?»

Katarina: «Vel, grensen var stengt. Helt stengt. Vi kunne se tropper på andre siden av elven på den tiden... veldig mange av dem.»

Alexander: «Det var også en del propaganda. Det ble spilt sanger fra den andre siden... kinesiske militærmarsjer. »

Katarina: «Vi var alle redde på den tiden. Vi fryktet invasjon. Jeg blir fortsatt redd når jeg hører en spesiell kinesisk sang.»

Grensen symboliserte spenning og usikkerhet for dem begge. Det å bo i Blagovesjtsjensk betydde at man hele tiden kjente på nærværet til Kina, og på grunn av den politiske situasjonen på denne tiden var det ikke lett å ignorere hva som skjedde på den andre siden av grensen. Alexander spesielt følte at han måtte være på vakt, i tilfelle noe skulle skje. Den



politiske spenningen påvirket begge to i en slik grad at de fortsatt er mistenksomme overfor hva Kina kommer til å gjøre i fremtiden. Jeg har skrevet mer om denne frykten i kapittel 6.

Wilson og Donnan (1998) mener at grenser har tre elementer. Det første er at grensen fungerer som en legal grenselinje som samtidig separerer og sammenslår stater. Dette er ofte den vektlagte dimensjonen ved grenser i de fleste definisjoner, og det framtrædende elementet på for eksempel kart. Det andre elementet ved grenser er de fysiske strukturene av staten som eksisterer for å holde ved like og beskytte grenselinjen, sammensatt av folk og institusjoner som ofte er godt integrert i statens territorium. Dette innebærer blant annet grensekontrollen, som eksisterer for å kontrollere flyten av mennesker og varer over grensen. Det tredje elementet ved grenser er yttergrenseområder, territorielle soner av varierende bredde som strekker seg utover og bort fra grenser. I slike soner utøver folk sin identitet gjennom forhandling av oppførsel og meninger som de forbinder med sitt medlemskap i nasjoner og stater (1998:9).

I forhold til mitt eget arbeid er det det symbolske skillet mellom mennesker, og mer spesifikt etnisitet og den ytre, internasjonale grensen som er mest relevant. Slike grenser har mange dimensjoner, men er først og fremst verktøy for stater for å blokkere det uønskede og markere hva den opplever som sitt territorium og sitt folk. På denne måten determinerer grenser nasjonalitet og påvirker mer generelt identitet. Grenseområder er spesielt interessante både fordi det er her i grenseland at denne identiteten blir tydelig kontrastert mot andre nasjonale identiteter, og fordi staten ikke klarer å kontrollere fullstendig hvordan disse identitetsprosessene i områdene vedlikeholdes.

### **Grensestudier i antropologi**

Det var først på 1970-tallet at antropologer for alvor tok opp temaer som nasjonalisme, politikk, klasse og migrasjon, og et antropologisk fokus på internasjonale grenser blomstret opp. Antropologer var på denne tiden spesielt interesserte i å knytte opp studiet av grenseområder med politisk antropologi som en metode for å oppnå bredere forståelse av formelle og uformelle bånd mellom lokale samfunn og de større prosessene de var en del av. Det har siden kommet flere innfallsvinkler og verdifulle bidrag i forhold til dette utgangspunktet: noen har sett på hvordan internasjonale grenser har påvirket lokal kultur (se Douglass 1977; Heyman 1991; Kavanagh 1994) mens andre har sett på nasjon- og statsoppbygging (Aronoff 1974; Kopytoff 1987) og andre igjen har fokusert på migrasjon og mennesker som beveger seg mellom grenser (Alvarez 1995; Malkki 1992). De fleste av disse

studiene har fokusert på hvordan sosiale relasjoner har overskredet de fysiske begrensningene til staten og på den måten transformert statsstrukturen både hjemme og statens relasjoner til sine naboer (Wilson og Donnan 1998:5). Disse studiene har i stadig større grad vektlagt forholdet mellom grenseområder og deres nasjoner og stater, framfor å bare vektlegge den lokale 'kulturen' i områdene uten å diskutere statens rolle (Wilson og Donnan 1998:6).

Selv om flere og flere antropologer har valgt å fokusere på grenser, er det fortsatt en generell mangel på komparative studier og få antropologiske teorier på grenseregioner. Dette gjelder også for øvrig for andre samfunnsvitenskaper, hvor man har strevet med å komme opp med gode teorier knyttet til internasjonale grenser (Prescott 1987:8). En viktig teoretisk innfallsvinkel er å se på hva grenser kan fortelle om forholdet mellom nasjon og stat, og om hvilken rolle grensen har spilt og fortsetter å spille for nasjonen og staten (Wilson og Donnan 1998). Antropologer kan få verdifull innsikt i hvordan forholdet er mellom sentrum og periferi ved å studere grenser. Ifølge Wilson og Donnan har mange antropologer fokusert for mye på særtrekk ved grenseområder i seg selv, noe som har ledet til en uheldig objektivisering av grensesamfunn i etnografiske studier, og som gjør det vanskelig å se forholdet mellom kultur, stat og makt (1998). De hevder videre at alt for få studier vektlegger den moderne nasjonen i analysen, antagelig på bakgrunn av vanskeligheten med å problematisere konseptet 'nasjon', eller for den del 'stat'. Donnan og Wilson bygger på Prescott og oppfordrer til at antropologiske praksiser burde fokusert på internasjonale grenser for å generalisere og lage teorier rundt problematikken ved kultur og stat (1998).

### **«Det ekte Russland er i grenseland»**

Grenseområder er ofte karakterisert ved at beboerne der har skiftende og mangfoldige identiteter, spesielt i henhold til nasjonalisme. Som jeg vist, har russere blitt påvirket av en særegen tolkning av stat og nasjon som henger sammen med ideologi og historie.

Grensen oppleves som viktig for mine informanter. Selve eksistensen av den er noe som minner dem på at de er russere på russisk territorium, en del av et land, folk og en forestilt nasjon som de identifiserer seg med. Grensen former et bilde av hva det innebærer å være 'russisk', som ofte er satt i forhold til landet det grenser til. Mine russiske informanter forsvarer eksistensen av grensen fordi den symboliserer en del av deres komplekse identitetsbilde ved å separere dem fra andre stater og nasjoner. Anderson argumenterer for at grenser i enkelte tilfeller, som i Russland, har spilt en betydelig rolle for den nasjonale identiteten (1997:4). Spesielt i russisk sammenheng har yttergrenser og grenseområder vært

med på å forme en særegen russisk identitet, hvor russere har blitt framstilt som forsvarere på steppene fra horder fra øst. Det hevdes at det å utvide seg østover og kolonialisere nytt land fra disse 'barbarene' har blitt sett på som akseptabelt av Russlands myndigheter, og har sådan av enkelte teoretikere blitt karakterisert som typisk russisk tankegang (Pipes 1995:5).

Det er vanskelig å stille seg ukritisk til slike generaliserende påstander. Det er klart at dominerende ideologiske retninger i Russland, som ekspansjonisme og imperialisme, har påvirket hvordan mennesker i landet tenker, men det er lite i mine egne observasjoner som tyder på at alle russere dermed tenker likt og har de samme synspunktene. Pipes og andre teoretikere bidrar til å forenkle en kompleks verden ved å tilegne fastsatte trekk til en kategori som langt i fra er homogen. I stedet vil jeg hevde at visse ideologier har blitt brukt av politiske ledere og andre aktører i Russland som strategi for å oppnå sterkere oppslutning blant folket og skape en følelse av forenlighet i enkelte historiske perioder. Noen av disse ideologiene og tankene har blitt tatt til seg i sterkere grad enn andre, og fortsetter å påvirke hvordan russere forestiller seg blant annet kinesere, og grensen som er så nær dem. Tanken om at Russland er og skal være «a great power» (Tuminez 2000:8) og samtidig forestillingen om at Kina blir sett på som et lavtstående, usivilisert land fra et (vestlig) russisk hold (Lukin 2001) mener jeg er ideologier som har påvirket hvordan grensen mellom Kina og Russland forestilles i dag<sup>44</sup>. Jeg opplevde at mange russere jeg ble kjent med så på grensen og grenseområdet som noe ekte russisk. Det å bo så langt øst, på grensen til en annen mektig stat, symboliserte for enkelte et ekspansivt og mektig Russland, som hadde tatt over områdene fra de 'ukultiverte' kineserne og nå bosatt seg der. Det var en viss stolthet forbundet med å bo så langt øst. Akim proklamerte en dag mens vi snakket om Russlands fjerne østen at «dette er det sanne og ekte Russland». Med dette mente han at det var her, i grenseområdene av det tidligere russiske imperiet, at de 'ekte russerne' befant seg, etterkommere av kosakker og kolonister. De 'ekte russerne' ble satt i sammenheng med ekspansjonisme og nybyggere i hans øyne, og grenselandet ble sett på som det 'ekte' Russland.

Grensen i seg selv er med på å forsterke etnisk tilhørighet bare ved sin eksistens. I forhold til mitt eget arbeid var det viktig for mine russiske informanter å poengtere at de var fundamentalt forskjellige fra kinesere på flere områder, og langt mer russiske enn for eksempel russere i Moskva. Under en samtale med en eldre mann ved navn Sergej kom vi inn på hovedstaden på denne måten:

---

<sup>44</sup> Dette kommer jeg mer inn på i kapittel 4 og 5.

Sergej: «Har du vært i Russland før?»

Thomas: «Vel, jeg har vært i Sankt Petersburg tidligere. Og i Moskva.»

Sergej: «Hmh! Så da har du ikke vært i Russland før!»

Thomas: (Gir uttrykk for forvirring)

Sergej: (Ier) «Moskva er ikke Russland. Dette er det ekte Russland!»

Ifølge Sergej var Moskva og Sankt Petersburg ikke fullt ut russiske byer, fordi russerne der ikke lenger var 'ekte' russere. Han mente de hadde blitt for likegyldige og egoistiske, i motsetning til russere i Russlands fjerne østen, som var «gavmilde og selvopppfordrende, altså ekte [russere]». Det som er spesielt interessant med dette er at også kinesere ofte ble tildelt de samme trekkene som Sergej valgte å gi til moskovitter<sup>45</sup>. Det viktige her er at disse stereotypiske trekkene ble satt som motsetning til trekk som Sergej oppfattet sin egen gruppe å ha. Jeg kommer mer inn på dette i neste kapittel.

Grensestudier kan fange opp den sosiale og politiske dynamikken i hvordan etniske og nasjonale identiteter kommer til uttrykk og forsterkes, og hvordan forskjeller blir spesielt tydelige i områder hvor stengte grenser åpner opp igjen.

### **Grenser og deres stater**

Grenser og deres stater er separerte, men relaterte politiske strukturer. Hver er noenlunde avhengig av den andre for å fremstå med full kraft (Wilson og Donnan 1998). Grenser er alltid områder hvor makten blir forhandlet om, hvor lokale, nasjonale og internasjonale grupper forhandler om makt. Helt siden begynnelsen av den moderne tid har stater prøvd å danne en homogen nasjon fra de kulturelt utskilte og regionale grupperingene i sitt område. Nasjonalstaten vil derimot aldri klare å inneholde en absolutt homogen nasjon. Hvis den prinsipielle forestillingen om nasjonalstaten er at den er etnisk, rasemessig, lingvistisk og kulturelt homogen, så vil grenser alltid vise hvorfor denne framstillingen er falsk (Horseman og Marshall 1995:45). Grunnen til det er at grenseområder er alltid påvirket av sine naboland og institusjoner, uansett hvor mye staten forsøker å forhindre eller vedlikeholde dette (Wilson og Donnan 1998:10). Tross grensen og en klar distansering fra kinesere er russere i Blagovesjtsjensk unektelig påvirket av Kina og kinesiske impulser, spesielt etter at grensene åpnet igjen på 90-tallet. En sterk interesse for kinesiske varer, mat og rekreasjonsaktiviteter som kinesiske kampsporter og spill har etablert seg i byen blant russere. Dette gjelder også enkelte vaner og skikker fra Kina, som mange russere har tatt til seg. En gang jeg dro på kafé

---

<sup>45</sup> Russere bosatt og/eller født i Moskva.

med Dima spiste vi en kinesisk nudelrett, som vi fikk servert med spisepinner. Dima hadde lært seg å bruke spisepinner fra barndommen av, og hadde ikke noen problemer med å benytte seg av dem. Han viste meg stolt hvordan man skulle holde dem, og mente dette var viktig kunnskap for en innbygger i Blagovesjtsjensk. Da jeg spurte ham om bruken av gaffel i stedet, løftet han på skuldrene. «Det spiller ikke så stor rolle for oss [russere i Blagovesjtsjensk]. Gaffel eller spisepinne, vi kan bruke begge deler».

Dima hadde, i likhet med mange unge russere i Blagovesjtsjensk, tatt til seg et tradisjonelt kinesisk redskap og benyttet seg av de jevnlig uten å tenke så mye over det. En middelaldrende kvinne, Ksana, som jeg også ble kjent med i løpet av oppholdet, hadde imidlertid en annen oppfatning.

Thomas: «Jeg må ærlig innrømme at jeg synes det er vanskelig å bruke spisepinner.»

Ksana: «Du er ikke den eneste! Jeg takler det ikke...»

Thomas: «Du bruker dem ikke?»

Ksana: «Jeg kan bruke dem, jeg bare vil ikke. Det er en vanskelig måte å spise på, klumsete, grisete. Som kinesere (ler). Jeg bruker gaffel, som europeere. Det gjør vel dere [nordmenn] også?»

Ksana ønsket ikke å bruke spisepinner, som hun så på som annenrangs og som et vanskelig redskap å bruke. Det er også interessant at hun nesten i samme setningen sammenlignet spisepinner med det hun anså som typiske kinesiske trekk, og like etter sammenlignet seg selv med 'europeere'. 'Spisepinner' var noe som minnet henne på noe distinkt 'ikke-russisk', som hun ikke identifiserte seg med eller ønsket å identifisere seg med. Jeg kommer mer inn på en slik distansering i kapittel 4.

Wilson og Donnan foreslår at forholdet mellom makt og identitet ved grenser og mellom grenser og deres respektive stater er problematisk nettopp fordi staten ikke alltid kan kontrollere de politiske strukturene som den etablerer i disse områdene (1998:10).

Lokalpolitiske og kulturelle krefter, påvirket av internasjonal påvirkning fra andre stater, gir grenser spesifikke politiske konfigurasjoner som ofte gjør at forholdet mellom dem og deres myndigheter er ekstremt problematisk. Dette er noe jeg kjenner igjen i forhold til Blagovesjtsjensk på to punkter. For det første hadde lokale innbyggere der, og spesielt enkelte politikere, en mye mer krass og negativ holdning til kinesere enn hva myndighetene i Moskva stod for, og dette har påvirket forholdet mellom statene generelt sett. For det andre uttrykte mange informanter, eldre så vel som yngre, sterk misnøye ovenfor Moskva og maktsentrumet

i Russland, som de mente hadde sviktet lokalsamfunnet. Mangelen på jobber, dårlig infrastruktur, og svært lav pengebevilgning var noen av områdene som informanter mente staten, og dermed altså myndighetene, hadde skyld i. «Nei, jeg liker ikke Moskva!» fortsatte Sergej etter at jeg spurte han om hans synspunkter på hovedstaden og politikerne der. «De (les: myndighetene) bryr seg ikke om oss. Vi er overlatt til oss selv her». På spørsmål om hvorvidt regjeringen ikke gjorde noe for lokalbefolkningen, svarte han umiddelbart *njet*. «Vi har klart oss selv her. Slik har det alltid vært» forklarte han. Staten ble stort sett ikke støttet av de informantene jeg snakket med, og var noe flere tok avstand fra og uttrykte bitterhet ovenfor. I tillegg har flere lokalpolitiske ledere opp gjennom tiden også tatt avstand fra den politiske føringen fra Moskva<sup>46</sup>. Også i Blagovesjtsjensk, som i andre grenseområder, er forholdet mellom folket og staten anstrengt. Igjen vil jeg minne om at 'staten' her ofte refererer spesifikt til myndighetene, altså presidenten og hans parti, samt alle støttespillerne til regjeringen. Dette er personer som de fleste russere i en by som Blagovesjtsjensk har liten eller ingen kontakt med, og dette bidrar til følelsen av at Blagovesjtsjensk som by, og Amurprovinsen som større *oblast*, er overlatt til seg selv.

## Oppsummering av kapittelet

Denne avhandlingen er et ledd i nyere antropologisk forskning på grenseområder, og vil spesifikt utforske hvordan russere på grensen til Kina, mellom Blagovesjtsjensk og Heihe, forhandler om sin identitet og kommuniserer og samarbeider med sine naboer, kineserne. Jeg har i dette kapittelet forsøkt å vise at stat, nasjon og grenser er konsepter og ideer i dagens verden som henger sammen med hverandre, som har blitt forstått og tolket på ulike måter av ulike mennesker. Russere i Blagovesjtsjensk tolker og er påvirket av disse konseptene på særegne måter, noe jeg kommer tilbake til i de neste kapitlene. Det er min påstand at interaksjonen mellom russere og kinesere i dag er sterkt påvirket av forholdet mellom statene, den historiske bakgrunnen, etnisitetsforskning i Russland, nasjonalistiske ideer og den generelle oppfatningen som russere har av kinesere. Denne oppfatningen skal jeg se på i det neste kapittelet.

---

<sup>46</sup> Se kapittel 6 for mer om denne distanseringen, og følgene av den.

# Kapittel 4

---

## Kinesere sett med russiske øyne

### *Forestillingen om andre*

Som jeg har vært inne på i tidligere kapittel, møtes russere og kinesere i alle slags sammenhenger i Blagovesjtsjensk, men spesielt i handelssammenheng. De russiske innbyggerne har siden byen ble dannet i 1856 hatt sosial kontakt med kinesere og samarbeidet med dem. Den historiske kontakten mellom russere og kinesere har variert i omfang og styrke, og har blitt påvirket av viktige hendelser som konflikter og avtaler iverksatt av myndigheter i begge land. I dag er kontakten mellom russere og kinesere mer omfattende enn for tjue år siden, men hva har dette ført med seg?

Jeg har tidligere i kapittel 3 argumentert for at russere i stor grad kontrasterer seg fra kinesere og det som oppfattes som karakteristisk kinesisk væremåte. Informantene mine opererer altså med symbolske skiller og kategorier, hvor kategorien 'kinesere' blir tildelt visse trekk og oppfattet som en samlende gruppe av informanter<sup>47</sup>. Kinesere blir tenkt på som en forholdsvis homogen samling mennesker. Her kan en informant jeg har kalt Boris illustrere poenget mitt:

Thomas: «Men kinesere er jo også forskjellige mennesker, som russere.»

Boris: «Mennesker? Jo, de er mennesker. Men de er ikke russere.»

Thomas: «Nei, jeg mener, hver kineser er vel unik?»

Boris: «Unik? (han tenker seg om). En kineser er som kinesere flest. Det mener nå jeg.»

Ifølge Boris var en kineser ikke mer unik enn kinesere flest. Han opererte altså med en fastsatt etnisk kategori, en *ethnos*<sup>48</sup>, hvor hans synspunkter baserte seg på de erfaringene og antagelsene han hadde gjort seg tidligere om kinesere. Disse synspunktene valgte han å gjelde for en rekke mennesker, til tross for at han ikke kjente til mer enn et fåtall av dem. Disse antagelsene og forestillingene kalles stereotyper.

---

<sup>47</sup> En 'gruppe' er en samling mennesker som definerer seg selv som en samlet enhet og er definert som det av andre, i motsetning til medlemmer av en 'kategori' som identifiseres som en samlet enhet av andre enn medlemmene selv (Jenkins 2006).

<sup>48</sup> Ethnos kan defineres som en gruppe mennesker som tar til seg selv et felles navn, som innehar visse særegne kulturtrekk og som sier seg forskjellig fra andre slike grupper (Dragadze 1980). Dette blir forklart mer inngående senere i dette kapittelet.

## **Stereotyper**

Stereotyper er simpelthen populære forestillinger en rekke personer har om en annen person, gruppe eller kategori. En stereotype baserer seg på tidligere erfaring og antagelser en person har for å skape et standardisert og forenklet konsept om mennesker og ting rundt seg.

Stereotyper er derfor i følge enkelte analyser måter mennesker forenkler verden på ved å benytte seg av allerede eksisterende informasjon for å spare tid og krefter (Gilbert og Hixon 1991:1). De rigide forestillingene vi har om andre spiller en vesentlig rolle i de prosessene hvor vi produserer og reproduserer symbolske og sosiale skiller mellom grupper (Aboud 1988). Stereotypisk karakteristikkk kan inkludere ytre fysiske trekk så vel som oppførsel og normer, så lenge det gjelder en samling eller gruppe mennesker.

Stereotyper er aldri nøytrale (Jenkins 2004: 128). De er ofte negative eller nedsettende, og blir brukt for å distansere seg fra kategorien det gjelder, om det så er et annet kjønn eller samfunnsklasse. Den stereotypiske kunnskapen man danner seg om medlemmer av andre kategorier konstruerer en kollektiv identitet, en forestilt gruppeidentitet, ved å identifisere hvem man ikke er (Jenkins 2004).

## **Russiske perspektiver på kinesere i dag**

I dette kapittelet skal jeg gå igjennom noen av de mest dominerende stereotypiske trekkene som ble tildelt kinesere av mine informanter, og som ble hyppig brukt av russere for å vise at det var store forskjeller mellom dem og sine landsnaboer. Sergej uttrykte det slik: «Vi er ikke som dem (les: kinesere). Vi gjør alt annerledes. Vi tenker til og med annerledes.». På spørsmål om han kunne gi noen eksempler, kom han inn på mange av de holdningene som jeg skal komme inn på i dette kapittelet. Mens jeg var i Blagovesjtsjensk prøvde jeg å fange opp slike synspunkter og ulike holdninger russere i dag har om kinesere, om de så hadde mye eller lite kontakt med naboene sine. Dette har i ettertid gitt meg viktige innblikk på flere plan. Først av alt og kanskje mest åpenbart forteller holdningene jeg observerte noe om samarbeidet og den generelle kontakten mellom russere og kinesere. De gir informasjon om hvordan russere karakteriserer sine naboer og hva de vektlegger som gode og dårlige egenskaper.

Synspunktene viser altså til identitet, både sin egne selvskrevne og den man tilegner andre (Jenkins 2006). For det andre forteller perspektivene noe om stat, historie og media. Det ville vært naivt å hevde at de holdningene som russere innehar ikke er påvirket av uttalelser fra myndighetspersoner, spesielt politikere i Moskva og lokale guvernører. Disse uttalelsene, og innvirkningen de har hatt, skal jeg ta for meg i kapittel 5 og 6. Like viktig i denne



sammenhengen blir innvirkningen av medias søkelys og hva som vektlegges av aviser og TV, samt den historiske konteksten som ligger som et viktig bakteppe for å forstå dagens situasjon. Det er min påstand at disse faktorene er vesentlige å ha i bakhodet for å forstå de holdningene en russisk innbygger i Blagovesjtsjensk har i dag - og hva disse holdningene har å si for interaksjonen mellom russere og kinesere.

Allerede helt i starten av oppholdet gjorde mine informanter det klart at kinesere var annerledes enn dem selv. Dette var dagen før jeg begynte på Blagovesjtsjensk statspedagogiske universitet for å lære russisk språk, og de jeg så langt hadde blitt kjent med var også studenter ved dette universitetet. Jeg hadde akkurat fått avklart av en lærer hvilken klasse jeg skulle begynne i og fortalte dette til Dima og en russisk venninne mens vi spiste på en lokal kafe. De var begge enige om at siden jeg havnet i den klassen kom dette til å bli en spesiell og interessant opplevelse, med den begrunnelse at det stort sett bare var kinesere der. "Og så?" spurte jeg og trakk på skuldrene. Mine russiske informanter så på meg tvilende, som om det burde være åpenbart. Kinesere er rare, forklarte de. De oppfører seg på en helt spesiell måte og holder seg stort sett isolerte fra de som de ikke kjenner. «Sannsynligvis vil du få problemer med å bli kjent med dem» forklarte Dima.

Denne beskrivelsen av kinesere som isolerte og vanskelige å komme inn på viste seg å være en mening mange russere delte. 'Isolasjon' her menes selvsagt ikke bokstavelig, men er snarere i denne konteksten tettere knyttet opp mot en forståelse av kinesere som lukkede og introverte mennesker, som holder seg blant sine egne og borte fra russere. 'Isolert fra det russiske samfunn' var ofte den underliggende betydningen, mange ganger utbrodert med tillegget «det er slik de er», som var ofte en påstand jeg hørte som om det lå i deres natur. Ofte begrunnet noen av dem påstanden med å vise til at de holdt seg for seg selv på universitetet i egne grupper, helst da med sine kinesiske klassekamerater eller andre kinesere som var eldre og yngre enn dem selv.

Dette samsvarer for så vidt godt med det jeg selv har observert. Til vanlig så jeg svært sjeldent at russere og kinesere snakket sammen på universitetet, og de kinesiske og russiske studentene holdt seg stort sett for seg selv. Enkelte informanter mente at samtaler mellom kinesiske og russiske studenter oppstod sjeldent, og da i spesielle sammenhenger hvor kinesere ønsket for eksempel leksehjelp eller forberedte seg til eksamen og trengte svar på spørsmål knyttet til det. Andre påpekte at det fantes en viss språkbarriere som var spesielt

tydelig under friminuttene, hvor kinesere snakket kinesisk seg i mellom uten å ville praktisere russisk språk, til tross for at de fleste av dem var der nettopp for å lære seg russisk.

Denne forestillingen om kinesere viste seg ikke bare å bety isolerte fra resten av universitetet, slik jeg opprinnelig tenkte, men også isolerte fra det russiske samfunnet generelt sett. Etter hvert som jeg ble kjent med andre russere som verken jobbet eller studerte ved universitetet kom det fram en generell oppfatning om at kinesere holder sammen nærmest eksklusivt med andre kinesere både i arbeid, på skole og hjemme - og er lite i kontakt med russere med mindre det faktisk er en del av jobben deres. I de fleste tilfellene ble det påstått at dette skyldtes eller i det minste var påvirket av det at kinesere generelt sett var lukkede personer som valgte å isolere seg. At kinesere ikke åpner seg for andre ble ofte forklart ved å referere til dette trekket som noe uløselig knyttet til kinesisk karakter og væremåte. «De er ikke åpne personer, slik er det» fikk jeg forklart en gang av Sergej. For han og for mange flere virket det som om det å være lukket og det å være kinesisk på en eller annen måte naturlig hang sammen. Dette var et spesielt viktig trekk fordi det var fullstendig motsatt av hvordan Sergej oppfattet russere. «Vi (russere) er derimot åpne mennesker» fortsatte han. På denne måten blir det en klar dikotomi mellom såkalt typisk kinesisk og typisk russisk oppførsel. Han vektla altså på denne måten at han som russer var fundamentalt forskjellig – åpen og omgjengelig – til kontrast fra kinesere generelt.

Mange andre forestillinger var knyttet opp til beskrivelsen av kinesere som lukkede mennesker, som beskjedenhet og det at de visstnok aldri klagde over noe som helst. «De lever enkelt og krever lite» forklarte Dimitrij, en av mine informanter på markedet, og hevdet spøkefullt at «kinesere kan bo hvor som helst - selv i kloakk!». Ved å spørre ham ut nærmere kom det også fram her at russere ble oppfattet som en motsetning til dette av min informant. «Vi russere klager ofte. Kanskje litt for mye.» sa Dimitrij videre. Den nærmest mytiske evnen til å tilpasse seg alle situasjoner var også et særtrekk mange informanter vektla i sin beskrivelse av kinesere. Sammen med dette fulgte det også at kinesere var ressurssterke og utnyttet omgivelsene sine maksimalt. Også informanter som jobbet på universitetet mente at kinesere var folk som bodde i nedslitte bygg og boliger uten ønske om å renovere eller forbedre dem, selv om de hadde økonomisk kapital til det - med den begrunnelse at de selv ikke så behovet eller at pengene kunne brukes på andre ting. Sparsomme var også en karakteristikk ofte nevnt i sammenheng med kinesere når russere snakket om dem, mens andre mente denne sparsomheten bedre kunne karakteriseres som gjerrighet. Mesteparten av kinesere er i Russland av økonomiske årsaker, noe jeg kommer tilbake til i kapittel 5. Mange

russere hevdet at kinesere som bodde midlertidig i Blagovesjtsjensk eller andre steder i Russlands fjerne østen levde selv svært sparsommelig og enkelt, og sendte heller pengene de hadde akkumulert fra arbeid til Kina og sin familie der.

Jeg opplevde at egenskapen til å adaptere og overleve var noe enkelte kinesere selv omfavnet som en karakteristisk styrke. Den ene kinesiske guiden som var med min russiske gruppe i Beijing serverte en spøk til gruppen hvor han forklarte på russisk at de eneste overlevende etter en eventuell verdensomfattende atomkrig ville være kakerlakker - og kinesere. Han forklarte at dette var opprinnelig en japansk spøk, men som nå også ble brukt aktivt av kinesere. Selv om det absolutt var med en viss beundring at flere russere refererte til kinesere som tilpasningsdyktige, var det ikke alle russere jeg kom i snakk med som satte pris det de så på som kinesisk utnyttelse av russisk territorium. Ett eksempel som jeg hørte flere ganger var knyttet til søppel. Flere steder i Blagovesjtsjensk var søppelet strødd utenfor store containere eller lagt inntil husvegger. Da jeg spurte om dette, svarte flere at dette var det kinesere som var skyldig i. En informant hevdet at det å slenge søppel ut på gaten var vanlig praksis i Kina, og en uvane kinesere dermed dessverre hadde tatt med seg til Russland. Dima hevdet med en spøkefull tone at «kinesere blir banket opp av oss [russere]» nettopp for å gjøre ting som dette, men la til kjapt at han ikke selv var en del av det når jeg spurte om dette faktisk forekom. Den etniske kategorien 'kinesere' ble tilskrevet umoralsk oppførsel som også distanserte dem fra russere, som visstnok «ikke gjorde slikt», ifølge Dima. Denne påstanden ble også støttet av en lærer på universitetet som hevdet at kinesere ikke brydde seg om økologi og bevaring av naturen. «De tenker ikke som oss» sa hun, uten å gjøre det klart hva hun mente med 'oss'<sup>49</sup>. Det er verd å nevne at jeg så flere eksempler i byen på at russere langt i fra var så moralske som noen av dem ville framstille seg. Langs elvebanken av Amur, for eksempel, var det slengt fra seg enormt mye søppel, noe blant annet Dima bekreftet var noe som russere var skyld i. En annen gang ble jeg fortalt av Akim at en innsjø i nærheten av byen ble brukt som søppelfylling av mange russere, til tross for at dette var ulovlig. Dette tyder på at bildet mange har og danner seg av kinesere er mer en forestilling som er ment til støtte opp om en motsetning mellom russere og kinesere, enn noe som har rot i virkeligheten.

Også beskrivelser av kinesere som skitne og grisete ble nevnt i samme kontekst, men ikke alltid i en kroppslig betydning, heller for å beskrive områdene kinesere ferdet i. En informant mente at flere områder i Blagovesjtsjensk var rene og 'ordentlige' før kineserne kom og

---

<sup>49</sup> Det er imidlertid klart at hun også inkluderte meg når hun snakket om 'oss', i betydningen 'vestlige' eller 'europeiske'.

begynte å bo der. Forklaringen, ifølge mine informanter, lå i at kinesere var veldig klar over at de kun var her på midlertidig basis og at de derfor ikke så noen spesiell grunn til å ta vare på stedet der de bodde eller ta spesielt hensyn til sine russiske naboer. Dette bringer meg videre til den absolutt mest fremtredende stereotypen som russere refererte til kinesere ved, nemlig *hitryje*.

Adjektivet *hitryj* (хитрый) har mange betydninger, men ikke mange av dem er positive. Ordet kan best oversettes som 'slu', 'utspekulert', 'lur' eller 'smart'. Slik jeg erfarte det, er ordet tettest knyttet opp til 'slu' selv om det også forbindes med det å være intelligent (*umnyj*) på generell basis. Jeg fikk det forklart på følgende måte: En mann som beskrives som *hitryj* er absolutt intelligent, men bruker sitt intellekt først og fremst på å utnytte situasjoner, mennesker og områder rundt ham for å bedre sin egen situasjon. Han er altså smart og strategisk, men også egoistisk. I tillegg ligger det en annen konnotasjon knyttet til ordet som innebærer at vedkommende er delvis falsk. Dette er fordi en slik person også blir sett på en som undergraver sine virkelige motiver ovenfor andre og fremstår bevisst som dummere enn han er. Det er vanskelig å kartlegge nøyaktig hvor denne oppfatningen kommer fra, men jeg antar at det er knyttet opp mot de kineserne som russere i Blagovesjtsjensk ser mest til selv – handelsmenn og generelt sett vare- og tjenesteforhandlere. Dette er en minoritet i samfunnet som er involvert i større eller mindre grad i næringslivet i byen, og som er avhengig av handel med russere for å få avkastning. Det falske aspektet ved kinesere er forbundet med handelsmennenes påståelighet og sluhet, ved at de alltid ser etter nye muligheter til å oppnå mer økonomisk kapital på og skyr, i følge Dima, ingen midler for å nå dette. Bildet av kinesere er sterkt knyttet opp kinesiske handelsmenn, som da igjen knytter seg opp mot en person som streber etter materiell rikdom først og fremst.

De nevnte karakteristikkene ovenfor er de mest utbredte jeg hørte i løpet av feltarbeidet, og er eksempler på hva slags populære oppfatninger og bilder som russere i Blagovesjtsjensk har av kinesere. Den stereotypiske kineser er lur, ressurssterk, åpner seg ikke ovenfor andre, isolerer seg fra det russiske samfunnet, forsøpler og bryr seg i første rekke om sine egne interesser. Denne oppfatningen var såpass etablert at nesten alle mine informanter sa de samme tingene og refererte ofte til disse stereotypiske trekkene som om de var fakta. Hvordan og hvorfor har 'kinesere' blitt en vanlig kategori som russere i Blagovesjtsjensk har bestemte meninger om, og som de distanserer seg fra?

## Etnisitet

I det forrige kapittelet gikk jeg raskt igjennom stat og nasjon. Der forklarte jeg at disse to konseptene er sterkt knyttet til hverandre. Såkalte nasjonalstater i dagens verden hevder å være stater som representerer en nasjon under seg, og forestillingen om nasjonen og bildet av hva den legger vekt på blir aktivt bygget opp og vedlikeholdt av statens myndigheter og annet statspersonell (Borneman 2004:14966). Det delte symbolske universet som oppstår som følge av en slik oppbygging er i en konstant utvikling, men lykkes i stor grad med å skape en fellesskapsfølelse mellom borgere av nasjonen og mellom folk, land og stat. Det er dette Anderson refererer til som et forestilt felleskap, hvor personer føler tilhørighet til hverandre basert på delte symbolske univers (Anderson 1991). Men også fremmedgjøring er en vesentlig del av denne oppbyggingen. Hvis noen mennesker ser på seg selv som en del av et større felleskap, finnes det stort sett alltid andre personer som ikke hører til i dette felleskapet, av ulike årsaker. Ofte er denne årsaken at menneskene det er snakk om er borgere av forskjellige stater og kommer fra forskjellige land. Det å være norsk oppleves som noe unikt for nordmenn, samtidig som det å være russisk er sett på som noe reservert for russere. Folk fra ett land i dag blir sett på som distinkte og annerledes fra folk fra et annet land. Én gruppe mennesker blir både framstilt som unike av nasjonalstaten, samt opplever seg selv som vesentlig annerledes fra andre slike grupper som følge av andre vaner, skikker, språk, utseende og andre karakteristikk, så vel som forskjellige sosiale og symbolske skiller (som føles som karakteristiske for gruppen). Dette begrenser seg ikke bare til nasjonale grupper, men gjelder også i andre sammenhenger hvor mange lignende identitetsgrupper kan eksistere i ett og samme land. Distinksjonene som folk benytter seg av for å definere og avgrense sin identitet ved å plassere seg selv inn i slike grupper, er blitt relativt vanlig i dagens verden. Mange av disse identitetsgruppene kaller vi *etniske*.

Etniske grupper, eller etnisitet i det hele tatt, refererer til «aspekter ved forhold mellom grupper som ser på seg selv, og blir sett på av andre, som kulturelt distinktive» (Eriksen 1993:4). Etnisitet er en slags skiftende sosial identitet som blir viktig i møte med andre mennesker, spesielt i møte med mennesker tilhørende andre etniske grupper. Etnisitet kommer også til uttrykk gjennom identifisering, språk, hendelser, institusjoner og organisasjoner (Brubaker 2004). Kinesere framstilles ofte som motsetninger til russere ved å tenke annerledes, snakke et fremmed språk, oppføre seg ulikt russere og ved å vektlegge andre verdier og normer. De er av mine russiske informanter sett på som en etnisk gruppe som er distinkt annerledes fra dem selv, og som ofte er satt som kontrast til russere i

Blagovesjtsjensk. Det var også tydelig at kinesere ble behandlet som en relativt fastsatt etnisk kategori av de fleste jeg snakket med, noe som innebærer at russere tenker på kinesere som en mer eller mindre homogen samling mennesker.

### **Etnisitet i antropologifaget**

Etnisitet var ikke et tema som opptok antropologer i særlig grad før 1970-tallet (Eriksen og Nielsen 2005:192). Det var på denne tiden at flere antropologer begynte å tenke om begrepet og se på situasjoner hvor de kom til uttrykk. Abnar Cohen, en student av Max Gluckman, kom med en rekke bøker knyttet til urbanisering, sosial endring og også etnisitet i Afrika. Allerede da hadde Gluckman og den såkalte Manchesterskolen begynt å fokusere på begrepet 'etniske grupper' i motsetning til 'stammer' (Banks 1996). Cohen argumenterte for at mennesket er todimensjonalt; både politisk og symbolsk, og at etnisitet har både en politisk og emosjonell karakter ved seg. Det er likevel Fredrik Barth som har fått sterkest påvirkningskraft i ettertid med sitt introduksjonskapittel til boken *Ethnic Groups and Boundaries* (1969). Ett av Barths viktigste poeng var at etniske grupper var i all hovedsak sosialt og politisk konstruerte, og at det kulturelle innholdet betydde lite for gruppens konstruksjon (Banks 1996). Dette synet delte han med Cohen, men skilte seg ved å vektlegge de viktige symbolske skillene mellom grupper, i stedet for det faktiske innholdet. De etniske markørene, som klær, språk og lignende, burde i mindre grad vektlegges av antropologer. I stedet burde vi se på «grensene som fører til at de blir gjort viktige» (Banks 1996:12).

Barths teori vektlegger et fokus på variasjon, eller kanskje til og med valg, når det kommer til å uttrykke sin etniske identitet. Det er også derfor det ikke er viktig å lage en endelig liste over såkalt etniske eller kulturelle trekk ved en gruppe, fordi individer i gruppen vil alltid velge ut sine trekk strategisk og ut i fra sin kontekst (Banks 1996). Barths teori fikk bred oppslutning i lang tid etter den ble formulert, men har også fått kritikk. Hans syn på at individer kan ta på seg eller skifte etnisk identitet rent strategisk virker for enkelt, og flere i ettertid har kritisert Barth for å ikke ta hensyn til makt og politikk og hvordan dette påvirker individer i grupper (Banks 1996). Stat og historikk er klart viktige kontekster som neppe kan utelates fra en fullstendig analyse, spesielt i forhold til arbeid som tar for seg post-sosialistiske regimer som Russland hvor kategorisering fra statens side har spilt en viktig rolle. Dette spiller også inn i min analyse, som jeg kommer inn på nedenfor.

## Etnos

En klar forskningskjerne i russisk og sovjetisk etnografi er nettopp etnisitet, eller *etnos*<sup>50</sup>. (Dragadze 1980). Her er Julian Bromley en sentral karakter, og en av de mest kjente sovjetiske antropologene, også utenfor unionen (Banks 1996:17). På samme tid som Barth kom han også med en teori rundt etnisitet, som i Bromleys tilfelle omhandlet begrepet *etnos*. I enda større grad enn Barth påpekte Bromley og hans kollegaer på at etnisitet er en usedvanlig sterk identitetsmarkør: Så sterk faktisk, at den holder seg gjeldende og viktig gjennom generasjoner og sosiale former. I likhet med Barth mente også Bromley at det er i grenseland, i møtet med 'annerledeshet', at etnisk identitet blir dannet og vedlikeholdt (Banks 1996:19). *Etnos* kan defineres som en gruppe mennesker som tar til seg selv et felles navn (etnonymet), som innehar visse særegne kulturtrekk og som sier seg forskjellig fra andre slike grupper (Dragadze 1980:162). Litt senere la også Bromley til 'felles territorium' som et kriterium for en *etnos*-gruppe (Banks 1996:18). En interessant fordel med et begrep som *etnos* er at det ikke er bundet til et spesielt historisk nivå innenfor sosial utvikling - et *etnos* vedvarer til tross for forandringer, og grunnprinsipper forblir hos medlemmene i gruppen (Dragadze 1980). Bromley og hans kollegaer mente derfor at et *etnos* kunne studeres vertikalt opp gjennom historien, i motsetning til 'samfunn' som kom og gikk. Dette betyr ikke at etniske grupper er upåvirket av historiens gang. Grensen for *etnos*-gruppen eksisterer upåvirket av historiske skiftninger, men innholdet eller karakteristikken i gruppen blir påvirket av tiden og forandrer seg. Til tross for likhetene med Barth er det likevel klart at *etnos*-teorien til Bromley har et klart sterkere fokus på primordialisme, ved at etniske grupper blir karakterisert med en viss identitetskjerne, ikke ulikt hvordan Stalin så på nasjoner<sup>51</sup>. Denne tankegangen har dominert i sovjetisk forskning på etnisitet, og etablerer, også som Stalins definisjon av nasjoner, en logisk forbindelse mellom gruppe og territorium<sup>52</sup>. I tillegg la Bromley vekt på en historisk dimensjon og kontekst; dette var vanlig innenfor sovjetisk samfunnsforskning generelt (Dragadze 1980). Dette er viktige poenger fordi jeg mener at disse synspunktene påvirker fortsatt hvordan folk i Russland tenker om etnisitet og etniske kategorier. Jeg mener at den underliggende, primordialistiske logikken fortsatt er til stede til tross for at Sovjetstaten ikke eksisterer lenger, og at mange russere fortsatt tenker i forhold til *etnos* når det kommer til

---

<sup>50</sup> I likhet med Hege Toje mener jeg at *etnos* er en bedre transkribering til norsk enn den engelske varianten *ethnos* (2003:5).

<sup>51</sup> Se kapittel 3.

<sup>52</sup> Sammenhengen mellom etnisitet og territorium har blant annet blitt brukt retorisk for å hevde at kinesere ønsker seg til Russlands fjerne østen da disse områdene en gang tilhørte Kina. Jeg har skrevet mer om dette i kapittel 6.

etnisitet. Dette ble tydelig i møte med de holdningene mine informanter hadde, som ofte forklarte det de så på som kinesisk væremåte som 'naturlig' (for dem) og at «det er slik de er». <sup>53</sup>

### **Forestillinger om grupper**

'Etniske grupper' er et begrep som ofte blir behandlet som om det er et faktisk objekt, i stedet for det det faktisk er – konstruerte ideer og forestillinger (Brubaker 2004, Schoeberlein-Engel 1994). Til og med et begrep som 'gruppe'<sup>54</sup> er problematisk fordi det impliserer en fastsatt, uforanderlig, homogen samling mennesker med et felles mål, i stedet for å bli behandlet som historisk-forankrede, skiftende formasjoner (Brubaker 2004). Slike grupper «do not emerge inevitably from objective differences, but result instead from the *construction* of group-defining criteria which are made significant by political and other processes» (Schoeberlein-Engel 1994:9, kursiv i original). I tillegg er konsepter som 'grupper' nærmest uproblematiskert i forskning og et begrep som er blitt «taken-for-granted» (Brubaker 2004:7).

Identitetsgrupper, som blant annet refererer til etniske grupper, er forestilte; de er ikke objekter eller ting. Likevel blir de behandlet slik. Som jeg har vært inne på, er det en utbredt tanke blant mange personer, deriblant samfunnsforskere, at etniske grupper, nasjoner og lignende omgrep er faktiske objekter som man kan finne der ute. Dette er uheldige antagelser som har hengt igjen og blitt vanskelig å kvitte seg med, selv innenfor antropologisk forskning (Schoeberlein-Engel 1994). Et 'folk', for eksempel, er en gruppe som blir sett på som en faktisk enhet, en ting som eksisterer uavhengig av hvordan noen som helst ser på den – den blir sett på som å ha 'opprinnelige røtter', den er karakterisert av en unik og samlende 'kultur', og så videre. 'Kinesere' later til å antyde en faktisk enhet som kan bli beskrevet med relativt lette begreper. Dette er vanlige tolkninger som, i likhet med konsepter som 'kultur' og 'samfunn', later til å være uavhengig av faktisk personer og synes å eksistere 'i seg selv' – noe konkret vi kan finne, som ting og objekter, til tross for at de ikke er det (Schoeberlein-Engel 1994). En 'etnisk gruppe' er et svært ladet begrep som for mange synes blant annet å

---

<sup>54</sup> Igjen er det verd å minne leseren på at 'gruppe' blir brukt analytisk for å referere til en samling mennesker som definerer seg selv som en samlet enhet og er definert som det av andre, i motsetning til medlemmer av en 'kategori' som identifiseres som en samlet enhet av andre enn medlemmene selv (Jenkins 2006). Det er ikke alltid at etniske grupper blir behandlet som grupper i denne betydningen. I Sovjetstaten ble man nærmest påtvunget en 'etnisitet' i løpet av statens første år – man skulle tilhøre én, og ikke flere etniske grupper, lære seg sitt 'etniske språk' og holde seg til sitt 'etnisk' bestemte territorium; dette var kategorier bestemt av staten som gjorde det lettere å holde kontroll. Tanken var at man på den måten både hindret nasjonalistiske opprør ved å la folk få beholde og vedlikeholde sin 'kultur' samt å hindre at visse grupper, som i utgangspunktet ikke var så ulike, ble forent sammen (Martin 2001).



innebære en 'kultursjel' og iboende kvaliteter hos grupped medlemmene. Dette er antagelser som har lite å gjøre med etnografiske funn. Det er viktig som forskere å vise at dette er kun begreper og forestillinger, og unngå et fastsatt og misvisende syn på grupper. 'Etnisitet', og lignende termer som 'rase' og 'nasjon' er ikke noe konkret *i* verden – men perspektiver *på* verden (Brubaker 2004). 'Etniske grupper' er derimot et begrep som brukes av folk både i og utenfor academia, og kan ikke ignoreres (Schoeberlein-Engel 1994). Det viktige her er ikke å fjerne disse begrepene fra vokabularet, men å være forsiktig i bruken av dem (Brubaker 2004). Vi må være klar over de implisitte meningene som ligger i ordene, og behandle dem kritisk deretter.

En måte man kan håndtere problematikken på, er ved å legge mindre vekt på en fastsatt 'gruppe' i studiet av etnisitet (Brubaker 2004). I stedet bør man fokusere på etnisitet som noe dynamisk og kontekstavhengig. Det er ikke nødvendigvis slik at folk som har lik etnisk identifikasjon er medlemmer av samme etniske gruppe. Mye av feilen både samfunnsforskere og andre personer gjør, er at de behandler gruppe og kategori likt (Brubaker 2004:12). Både Jenkins (2006) og Brubaker (2004) vektlegger at det er en vesentlig forskjell på de to begrepene. Brubaker mener at én av måtene man kan definere 'gruppe' på er «a mutually interacting, mutually recognizing, mutually oriented, effectively communicating, bounded collectivity with a sense of solidarity, corporate identity, and capacity for concerned action» (Brubaker 2004:12). Kinesere i Russland, en rekke ulike mennesker som ofte oppfattes som en nærmest homogen samling, kan neppe forstås som en etnisk gruppe i henhold til denne definisjonen. Til sammenligning er en 'kategori' først og fremst et analytisk verktøy som samfunnsforskere kan benytte seg av for å snakke om etnisitet uten å tildele fastsatte og feilaktige karakteristikk til menneskene det er snakk om. Kinesere i Russland kan derfor lettere behandles som en kategori som har enkelte gruppeaspekter ved seg. Her kan Brubakers begrep 'groupness' være til stor hjelp. Dersom 'gruppe' og 'kategori' blir satt opp mot hverandre som to motpoler, kan 'groupness' benyttes for å avklare i hvilken grad en kategori har gruppeaspekter ved seg, i henhold til definisjonen ovenfor. 'Groupness' er ikke noe konstant, men forandrer seg over tid og i ulike kontekster, som en spesifikk hendelse. Vi bør fokusere på kategorier, og hvordan disse blir benyttet av personer, for å forstå etnisitet. På denne måten unngår man å se på etnisitet og spesielt såkalte etniske grupper som noe fastsatt og rigid (Brubaker 2004: 13).

Forskerens hovedoppgave blir å se på hvordan personer ser på sin og andres identitet – mer generelt hvordan mennesker ser på verden rundt seg - og hvordan slike kulturelle

konstruksjoner blir formet av historie, politikk, økonomiske faktorer, og så videre (Schoeberlein-Engel 1994). I henhold til kinesere i Russland finnes det ingen troverdige kilder jeg kom over som tyder på at kinesere jobber i fellesskap mot et samlet mål, tross enkelte individers meninger<sup>55</sup>. Derfor har jeg også behandlet dem som en kategori. På samme måte ønsker jeg heller ikke, som jeg kom inn på i kapittel 2, å anta automatisk at russere ser på seg selv som en samlet gruppe – også ‘russere i Blagovesjtsjensk’ er en kategori, som historisk har opplevd ulik grad av ‘groupness’ avhengig av tidsperiode og kontekst. Jeg har likevel benyttet meg av begrepet ‘gruppe’ i avhandlingen i enkelte sammenhenger for å referere til en samling mennesker som opplever seg selv som medlemmer av en spesifikk identitetsgruppe og som blir oppfattet slik av andre.

### **Statistikk og spørreundersøkelser om synet på kinesere**

Det har vært mange spørreundersøkelser som tar for seg russiske synspunkter på kinesere. Selv om man må være forsiktig med å ta for gitt ‘sannheter’ i spørreundersøkelser, kan disse metodeverktøyene være gunstige for å se et generelt bilde av situasjonen og for å sammenligne med egne observasjoner. De fleste slike undersøkelser viser at kinesere, sett fra et russisk hold, blir satt i et nøytralt lys. De fleste har verken en positiv eller negativ oppfatning av kinesere (Zayonchkovskaya 2003, Lukin 2001).

Alexseev utførte en spørreundersøkelse om synet på kinesere blant russiske innbyggere i Primorskij kraj i september 2000 hvor han blant annet undersøkte hva slags stereotypiske trekk som ble tildelt kinesere av russere, og for å se hvordan russere distanserte seg fra sine landsnaboer. Selv om svarene varierte, samsvarer mange av de dominerende tildelte trekkene med de som kom fram av mine egne informanter. Også i hans undersøkelse kom det fram at kinesere ofte blir sett på som vanskelige å bli kjent med og fjerne fra det russiske samfunnet (Alexseev 2006:117). Ved å sammenligne med sin egen etniske identitet som russere, svarte flertallet at kinesere var mer arbeidsomme og flittigere enn russere, men også gjerrigere og sluer. Dette samsvarer også godt med det mine egne informanter har sagt. Alexseev (2006) kunne også se tre hovedtendenser eller klynger blant de spurte når det gjaldt å differensiere seg fra kinesere. Den første klyngen vektla forskjellige sosiale normer som den største forskjellen mellom de to kategoriene, og karakteriserte kinesere i hovedsak som uselviske, høflige, grisete og ærlige. Den andre klyngen vektla negative karaktertrekk i beskrivelsen av kinesere, og så på dem som grådige, slue og aggressive. Den tredje klyngen baserte seg mest

---

<sup>55</sup> Jeg snakker mer om dette i kapittel 6.

på positive økonomirelaterte trekk for å differensiere mellom kinesere og russere, og mente kinesere var mer arbeidsomme og mer generøse enn russere (Alexseev 2006:118).

Alexseev bemerker at det ut i fra denne undersøkelsen er grunn til å hevde at russere i Primorskij kraj ser på seg selv som systematisk forskjellig fra kinesere på mange punkter (2006:117). På samme måte blir kinesere sett på som en samlet gruppe av russere i undersøkelsen, og som var såpass fremmede at det ville bli vanskelig for dem å bli assimilert inn i det russiske samfunnet. «... The majority of Russians clearly saw Chinese migrants as a distinct and distant group that was generally unlikely to become “Russified”<sup>56</sup>» (Alexseev 2006:120).

Sett i sammenheng kjenner jeg mange av disse synspunktene igjen fra mitt eget feltarbeid. Kinesere, uansett hvordan man velger å definere dem, oppleves som fundamentalt forskjellig fra russere. Faktisk oppleves de av mange russere som så forskjellige at de ikke kan, eller vil, assimileres. For disse russerne representerer kineserne et element og en gruppe som aldri kan fullstendig bli en del av dem. I stedet antas det at kinesere vil følge sin egen ‘kultur’ om de bor i Russland, og ‘russifiseres’ ikke i motsetning til andre etniske kategorier, som for eksempel koreanere (Alexseev 2006:120).

Spørreundersøkelser viser en annen interessant tendens når det gjelder oppfatningen av kinesisk-russisk ekteskap. Selv om den yngre generasjonen har en langt mer positiv oppfatning av kinesisk nærvær, er den eldre garden sterkt i mot omgang med kinesere, og spesielt det å gifte seg med en. I slutten av 1996 svarte 80 % av respondentene at de ikke ville giftet seg med en kineser under noen omstendigheter (Zayonchkovskaya 2003). I Alexseevs undersøkelse kom det fram at bare 5 prosent av de som valgte å gi sin mening støttet ekteskap mellom en russer og en kineser (Alexseev 2006:118). Andre undersøkelser viser de samme tendensene (2006:118). Ifølge informanter forekommer ekteskap mellom kinesere og russere mer og mer, spesielt nå i nyere tid, men det oppfattes fortsatt som uvanlig og av visse informanter som moralsk forkastelig. En middelaldrende kvinne jeg snakket med brukte et interessant uttrykk for å beskrive barn i slike ekteskap, nemlig at det russiske folk hadde mistet dem (*paterjali*). «Vi har mistet barn til Kina» sa hun, og knyttet derfor barn av kinesisk-russiske par opp mot den kinesiske stat. Hun forklarte at selv om én av partene var

---

<sup>56</sup> ‘Russifisering’ som begrep refererer ofte til en bevisst strategi fra den russiske stat under det russiske imperiet, hvor den ønsket å homogenisere og assimilere nye borgere og gjøre dem gradvis mer ‘russiske’ via for eksempel skolegang og konvertering til ortodoks kristendom. I dette tilfellet refererer det mer generelt til assimilasjon i det russiske samfunnet.

russer, betydde ikke det at barnet ble russer. I stedet ble barnet fra hennes hold automatisk en kineser siden dette barnet kom til å se kinesisk ut og opplæres i kinesiske skikker. Dette var uavhengig om faren eller moren av barnet var russisk. Det at barnet oppleves som 'mistet' var satt i sammenheng med at russere ikke kunne se kinesiske ut. Det var altså fra hennes hold en veldig rigid holdning til hvordan en kineser og en russer kunne identifiseres, ikke bare i henhold til stereotypiske trekk som oppførsel og normer, men også ut i fra ytre utseende. Dette tyder på at enkelte russere i Blagovesjtsjensk ser på rase som et viktig aspekt av etnisitet og identitet, og som er en måte å identifisere klart hvem som er russisk og hvem som er kinesisk, eller snarere klart skille ut de som ikke ser russiske ut.

### **Oppsummering av kapitlet**

Alle mine informanter vektla spesielle karaktertrekk ved kinesere som de mente var naturlige for dem som følge av det å være kinesiske, og som var uløselig bundet til dem. Dette innebærer for mange av mine informanter at kinesere på en måte aldri kan bli helt russiske, og at de ikke kan bli absolutt assimilert inn i det russiske samfunnet. De oppleves som såpass forskjellige fra russere at det ikke er fullt ut mulig for dem å bli akseptert som annet enn kinesere.

Alle de nevnte særtrekkene jeg har beskrevet i dette kapitlet gir uttrykk for at russere på mange punkter distanserer seg fullstendig fra kinesere, både i måten de resonnerer på, hva de vektlegger, måten de er på og hvordan de ser ut. Jeg mener denne sterke distanseringen føles nødvendig for russere i Blagovesjtsjensk blant annet som følge av å bo på grensen nær Kina. Nærværet til en annen mektig stat, og det stadige møtet med sine kinesiske naboer, spesielt i handelssammenheng, har ført til et spesielt behov for å markere seg forskjellige fra kinesere. I møtet med 'annerledeshet' blir de etniske markørene vektlagt og utbrodert, noe som fører til at russiske innbyggere i byen forsvarer og bygger opp om bildet av en felles russisk-etnisk identitet i møtet med kinesere. Det russere ser på som 'sine egne' særtrekk blir vektlagt, og disse er stort sett motsatt av de trekkene som blir tildelt kategorien 'kinesere'. På denne måten vedlikeholdes og opprettholdes forskjellene mellom russere og kinesere, som begge blir sett på som fastsatte og klare grupper av mine russiske informanter.

# Kapittel 5

---

## **Samarbeidet mellom Kina og Russland og interaksjonen mellom kinesere og russere.**

Dette kapitlet vil ta for seg aspekter av den russisk-kinesiske interaksjonen, med vekt på kineseres aktiviteter i Blagovesjtsjensk, og enkelte russeres interesse av Heihe, spesielt i forhold til turisme og handel. Relatert til dette vil jeg komme inn på tre kategorier av russiske migranter som drar til Blagovesjtsjensk og forklare hva disse migrantene ønsker med et opphold i Russland. Hovedvekten av kapitlet tar for seg det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk, som er ett av stedene i byen hvor russere og kinesere forhandler med hverandre til daglig. Ved å fokusere på det sentrale markedet, som er bare én av mange handelsarenaer i Russlands fjerne østen, kan man i en større sammenheng få et bedre innblikk i hvordan russere og kinesere kommer sammen og forhandler generelt sett, og i tillegg få innsyn i hvordan samarbeidet mellom statene Russland og Kina i dag har ført til at handelsarenaer som det sentrale markedet er blitt vanlige. Jeg vil også mot slutten av dette kapitlet komme inn på noen viktige politiske utviklinger i samarbeidet mellom landene.

### **Kinesisk innvandring under lupen**

#### **Hvem er kinesere i Blagovesjtsjensk i dag?**

Det finnes i hovedsak tre kategorier av kinesere i Blagovesjtsjensk: (1)handelsmenn, (2)studenter og (3)arbeidere. Dette er ikke selvsikrevne grupperinger, men kategorier som jeg har valgt å dele inn i selv basert på de observasjonene jeg gjorde under feltarbeidet. Jeg har valgt å skille dem ut i disse inndelte gruppene ikke bare på grunn av at disse kategoriene spesialisierer seg forskjellig, men også på grunn av deres ulike grad av interaksjon med russere.

#### **Kinesiske studenter**

På grunn av min tilknytning til Det statspedagogiske universitetet i Blagovesjtsjensk, hvor jeg studerte russisk i en periode i en klasse med nesten bare kinesere, var det kinesiske studenter jeg selv fikk best anledning til å bli kjent med. Dette er ofte unge mennesker, fra 16 – 25 år, som ønsker å skaffe seg en god utdanning relatert på et eller annet vis til Russland, om det så er planen å jobbe permanent i Russland eller (det som er mer vanlig) oppnå kunnskap om

russisk språk for å ha større sjanse for å få tak i jobber hvor dette er relevant, både i Kina og i Russland. De fleste oppholder seg ved et universitet i Russland i opp til fire semester og studerer russisk språk, historie, skikker, sedvaner, merkedager og mat (og det mer diffuse 'kultur', som ser ut til å innebefatte alle de nevnte temaene til en viss grad). En tendens jeg la fort merke til under feltarbeidet var mangelen på interaksjon mellom kinesiske og russiske studenter. Selv om kineserne var der for å lære seg russisk virket de motvillige til å snakke med russere annet enn i sammenhenger hvor de måtte, som i klasserommet med læreren til stede og ofte ikke en gang i slike tilfeller. Ellers foregikk alle samtaler på kinesisk, både med klassekamerater og med andre kinesiske studenter der. I starten av feltarbeidet tenkte jeg dette hadde mye med usikkerhet å gjøre – kinesisk språk er tross alt det språket kinesere er mest komfortable med. Selv om usikkerhet til en viss grad er en faktor, viste det seg imidlertid at flere i klassen hadde prøvd å få kontakt med russere og det opp til flere ganger. Dette hadde derimot i følge mine kinesiske informanter aldri lykkes i særlig stor grad. I stedet hadde dette vært enkeltinteraksjoner og i beste fall utviklet seg til bekjentskap framfor vennskap. Ifølge dem ønsket ikke russere kontakt med utlendinger. Her følger et en samtale jeg hadde med en kinesisk student mens vi hadde pause i klasserommet:

Nastja<sup>57</sup>: «Har du venner her [i Blagovesjtsjensk]? Altså russiske?»

Thomas: «Ja, jeg har blitt kjent med noen russere.»

Hun sperrer opp øynene overrasket og flere i klassen gisper.

Nastja: «Allerede? Hvordan klarte du det?»

Thomas: «Hva mener du? Det er jo ikke så vanskelig.»

Nastja: «Jeg har prøvd flere ganger å bli kjent med russere. Men de vil ikke snakke med oss.»

Overraskelsen hadde mye å gjøre med at jeg som utlending hadde klart å bli kjent med noen russere på bare en måned, mens mine kinesiske klassekamerater allerede hadde vært der i syv måneder uten å forme noen tette bånd med russere. De framla at det stort sett bunnet ut i språkproblemer, men også at russere generelt ikke hadde noe ønske om å bli kjent med dem. Selv kunne ingen i min klasse gi noen grunner til at russere ikke ønsket kontakt. Russere jeg snakket med hadde derimot en annen oppfatning: De mente at kineserne var de som var vanskelige å bli kjent med. En russisk student på BGPU forklarte det slik:

Evgenij: «Kinesiske studenter snakker aldri med oss [russere]. Eller, en sjelden gang kanskje, men ikke mer enn det. De holder seg for seg selv. Sånn er de (*nu, tak oni*).»

---

<sup>57</sup> Kinesiske studenter på BGPU blir alle tildelt russiske navn i løpet av oppholdet sitt. Dette blir gjort både for å oppfordre til bruk av russisk uttale seg i mellom og for at russere lettere skal kunne referere til dem.

Thomas: «Når snakker de med dere?»

Evgenij: «Når de trenger hjelp!» (ler).

Denne mangelen på interaksjon til tross for å dele studiested så ut til å være en generell norm. Jeg hørte om at russiske og kinesiske studenter i enkelte tilfeller ble kjent med hverandre, men at dette var sjeldent. Selv observerte jeg aldri dette i løpet av oppholdet. Ut i fra egen observasjon vil jeg påstå at både kinesiske og russiske studenter holder en viss avstand til hverandre. Dette var ikke bare tydelig i pauser på universitetet, hvor begge kategorier holdt seg for seg selv, men viste seg også å gjelde utenfor universitetet. Ved flere anledninger ble det arrangert feiringer av russiske høytider eller spesielle arrangementer hvor kinesiske studenter ble sterkt oppfordret til å delta og lære av dem. I mange av disse tilfellene var det lagt opp til muligheter for at kinesere og russere kunne prate sammen og bli kjent. Selv om kinesiske studenter ofte dukket opp på slike arrangementer, observerte jeg aldri at verken de eller de russiske studentene tok initiativ til å bli kjent. I stedet var det heller de russiske lærerne på universitetet som tok første steget til å bli kjent med kinesiske studenter, eller kjente dem fra før som følge av studier.

Ivar Frønes mener at vi som mennesker opererer med en form for risikominimalisering ved å unngå personer som vi knytter opp mot en bestemt kategori forbundet med en risiko (2006). Dette gjelder spesielt i forhold til ytre fremtoning, som hudfarge, ansiktstrekk og kroppsholdning, som vi bruker som markører for å gjenkjenne fremmede som vi mener utgjør en slik risiko. I forhold til kinesiske studenter er mange av de stereotypiske trekkene de blir tildelt negative<sup>58</sup>, og de former et bilde av kinesere som uærlige og mystiske. Sammen med negative uttalelser fra myndigheter og avisartikler<sup>59</sup>, gir disse stereotypene grobunn for frykt og usikkerhet knyttet opp mot kinesere, og jeg vil mene dette er en faktor for russere i dag, selv for russere som hevder at de ikke har noe i mot kinesere eller kinesisk innvandring. Dette gjelder kanskje spesielt kinesiske studenter, som tilsynelatende prøver å knytte bånd med russere, men som ikke lykkes i stor grad.

### **Kinesiske gjestarbeidere**

Gjestarbeidere, eller sesongarbeidere, er en annen viktig kategori av kinesisk immigrasjon til Russlands fjerne østen. I mitt tilfelle var dette ofte personer jeg observerte under arbeid mens

---

<sup>58</sup> Se kapittel 4 for en gjennomgang av de dominante stereotypiske trekkene som russere knyttet opp mot kinesere.

<sup>59</sup> Se kapittel 6 for mer om disse kildene.

jeg gikk gatelangs i byen. Dette er kinesiske personer, svært ofte menn, som jobber i grupper i en periode i Russland med en viss arbeidsoppgave, ofte hyret inn av og tilknyttet et russisk firma. I de tilfellene hvor jeg observerte var det svært ofte renovering av byggverk og hus som var arbeidsoppgavene. Historisk sett har denne type arbeid i følge noen informanter vært den dominerende formen for arbeid som kinesiske immigranter har bedrevet i Blagovesjtsjensk. Ifølge Alexander ble slike kinesiske gjestarbeidere ofte kalt *khatja* tidligere, «de som går og går», da de under pre-sovjetisk tid var kjent som folk som gikk fra dør til dør og spurte etter arbeid. Det nøyaktige antallet gjestarbeidere i Russland i dag, også i Blagovesjtsjensk, er omdiskutert. I 2006 ble det satt opp et estimat hvor kinesiske gjestarbeidere utgjorde 3.2 prosent av den totale arbeidsstokken i Amurprovinsen, men sannsynligvis både var og er dette nummeret høyere (Ioffe & Ryzhova 2009:353). Det er et kjent faktum at mange kinesiske gjestarbeidere er uregistrerte, og begynte i arbeid uten tillatelse mens de oppholdt seg i landet med turistvisum (2009:353).

Det er svært ofte snakk om manuelt arbeid for kinesiske gjestarbeidere. Dette innbefatter vedlikehold av byggverk, konstruksjon, jordbruk og matindustri, arbeid i fabrikker og da spesielt i fabrikker hvor man ikke har klart å tiltrekke russiske arbeidere (Ioffe & Ryzhova 2009). De kinesiske gjestarbeiderne har foruten disse spesialiserte feltene også tradisjonelt akseptert lavere lønn, lengre arbeidstid og mindre ferie enn sine russiske kollegaer. Dette fører til mye usikkerhet knyttet til jobben, ettersom de kinesiske arbeiderne sjeldent har noen rettigheter eller noen sikkerhet om noe skulle gå galt. I tillegg blir de ofte tildelt boliger som er forfalne og lite sanitære og bruker utstyr i jobben som er farlig og gammelt (Ioffe & Ryzhova 2009:353). Det er likevel slik at lønnen er bedre enn i Kina, og mange velger dermed dette alternativet framfor en svakere økonomi.

Innenfor jobbgruppene konstruksjon og bygg finnes det to hovedkategorier som benytter kinesisk arbeidskraft. Det ene kategorien består av internasjonale, offisielle selskaper som Khaufu, som er hundre prosent drevet og sponset av utenlandsk kapital, og den andre kategorien består av mindre selskaper som spesialiserer seg i reparasjon og renovering, og som i enkelte tilfeller er ulovlige. Kinesiske arbeiderne i slike selskaper har det ofte verre enn andre sesongarbeidere – de må leve på lav lønn i brakker og får ikke bevege seg utenfor jobb og boligområdet sitt på egen hånd. I tillegg må ofte jobbe langt lenger enn 8 timer dagen. Det er vanskelig å komme i kontakt med disse arbeiderne, da gruppeledere passer på at de ikke blir hørt (Ioffe & Ryzhova 2009). Jeg fikk selv aldri anledning til å kunne snakke med disse personene.



Kinesere som jobber i jordbrukssektoren i Amur-regionen har ofte mer frihet og bedre levevilkår enn sesongarbeidere innenfor konstruksjon, selv om mange av dem jobber ulovlig. Disse entreprenørene har kommet til akkurat denne regionen på grunn av de gode mulighetene for å bedrive jordbruk der, som nevnt i kapittel 2. Siden utnyttelsen av jorden har blitt nedprioritert av både regionale myndigheter og russere generelt, har kinesere grepet sjansen til å jobbe innenfor denne sektoren. En kinesisk rapport har satt tallet på kinesiske jordbrukere nord for grensen til ca. 34 000, mens offisielle russiske tall setter de samme migrantene til 435 i Amur-regionen – en klar forskjell som nok beviser det store antallet arbeid gjort uregistrert og ulovlig (Ioffe & Ryzhova 2009:358). Dette henger antagelig sammen med lokale russiske byråkraters korrupsjon; det er lettere å bestikke de lokale myndighetene til å overse ens nærvær enn å bli en registrert arbeidsmigrant. Men ikke alle har råd til å bestikke de lokale myndighetene, og dette fører ofte til store bøter og oppslag i lokalavisene (Ioffe & Ryzhova 2009:358).

Appetitten for kinesisk mat er stor i Blagovesjtsjensk, og muligens et av de viktigste bidragene fra Kina for lokale russiske innbyggere<sup>60</sup>. Kinesisk matindustri er dermed også en lukrativ og aktiv bransje i byen, med flerfoldige restauranter og kafeer som markedsfører seg som «kinesiske» i den forstand at de serverer kinesisk mat laget av kinesere. Ofte er dette forretninger som er eid av kinesere selv, men ikke alltid. Siden det er problematisk for utlendinger å eie firmaer i Russland, er ofte slike restauranter registrert i navnet til en russisk statsborger, selv om den egentlige eieren er en kineser. Ikke alle slike restauranter er registrerte og noen drives uten tillatelse (Ioffe & Ryzhova 2009.356). Mine informanter hadde ofte et nært forhold til kinesisk mat, og benyttet seg gjerne av kinesiske restauranter fra tid til annen. Selv ble jeg invitert til en kinesisk restaurant en gang av en informant. Det var godt tilrettelagt for russere med en meny bare på russisk og en russisk servitrise, samtidig som interiøret, bakgrunnsmusikken og ikke minst maten var anført i kinesisk stil.

### **Kinesiske handelsmenn**

Kinesiske handelsmenn, som også strengt tatt er arbeidere, skiller seg fra mange andre gjestearbeidere i det at de har kontinuerlig kontakt med russere. Som følge av sitt virke er de nødt til å forholde seg til potensielle russiske kunder og er derfor i mye større grad de som russere flest har et visst forhold til. Kinesiske handelsmenn har samlet seg rundt det sentrale

---

<sup>60</sup> Dette hevdet i alle fall flere jeg snakket med, inkludert tre akademikere ved universitetet. Kinesisk mat var for dem den delen av kinesiske særtrekk som var mest populær for russere.

markedet i byen, men finnes også på andre markeder og kjøpesentre. Tidligere jobbet disse handelsmennene gjerne utendørs med varene sine på bakken, men de siste årene har kinesere også fått tilgang til egne boder innendørs. Jeg har skrevet mer om kinesiske handelsmenn lengre nede, i underkapittelet 'Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk'.

Kinesiske studenter har kontakt med russere, men lite utenfor studiene; kinesiske arbeidere har minimalt kontakt med russere, og oppholder seg for seg selv fram til arbeidskontrakten er over. Dette bidrar også til å styrke stereotypen om at kinesere er isolerte fra samfunnet. Handelsmenn har derimot mye daglig sosial kontakt med russere. Jeg vil derfor også argumentere for at det er kinesiske handelsmenn som i størst grad former ideen om kinesere for russere. Det er i møtet med det som er annerledes, deriblant møtet med andre etnisiteter enn sin egen, at etnisitet blir viktig og aktualisert (Banks 2006:12). Når russere møter kinesere blir deres egen identitet tydeliggjort og satt opp mot det som oppfattes som «ikke-russisk» og fremmed. Dette gjelder spesielt på markedsplassen, hvor forskjellene kommer til uttrykk på distinkte måter. I tillegg knytter disse møtene seg opp til de synspunktene russere har på kinesere og det som er oppfattet som kinesisk oppførsel. Svært ofte begrunnet informanter jeg snakket med sine synspunkter på kinesere rundt en hendelse hvor russeren var en kunde og kineseren en selger.

### **Motiver for innvandringen**

#### *Hvorfor drar kinesere til Russland?*

Motivene og ønskene dagens kinesere i Blagovesjtsjensk har, ser ikke ut til å ha endret seg i særlig stor grad fra fortiden, selv om man går en tju, femti eller til og med hundre år tilbake. Den gangen var hovedårsaken til å dra til Russland et ønske om en bedre økonomisk fremtid, og mine observasjoner later til at dette fortsatt er hovedårsaken. Som jeg var inne på i kapittel 2, viser statistikk at lønnsforskjellene mellom Heilongjiang og Amurprovinsen er relativt store. Det er derfor rett og slett mer lønnsomt for kinesere å jobbe i Russland. Både informanter og mange studier har satt opp dette som viktigste årsak til immigrasjonen (Ioffe og Ryzhova 2009; Minakir 2001). To russiske historikere som jobbet på universitetet jeg studerte ved, BGPU, mente at avkastningen kinesere får ved å oppholde seg i Russland er langt større enn det de hadde fått i hjemlandet. Den andre store årsaken er også relatert til økonomisk vinning, nemlig utdanning. Mange kinesere ser muligheten til å skaffe seg en solid og interessant utdanning i Russland, i hovedsak ved å lære seg språket, og deretter benytte seg av denne språkkunnskapen for å få tak i jobber hvor det er relevant, noe som både kan

innebære å jobbe i Russland og i Kina. Det å sikre seg en god økonomisk fremtid er i begge tilfellene altså viktige årsaker.

Hvis man går tjue år tilbake var det langt mer lukrativt for kinesere å dra ut av Kina som følge av lav lønn og lav avkastning i hjemlandet. Mange som bodde i Heilongjiang provinsen grep muligheten til å dra til den russiske føderasjon hvor grensene var så og si åpne fra 1991 – desember 1993, som følge av et sterkt behov for varer for innbyggere i Russlands fjerne østen. Spesielt oppstod det i byene Khabarovsk og Blagovesjtsjensk en massiv strømning av bytte og kjøpshandel med kinesere, og en sterk migrasjon av kinesiske arbeidere og handelsmenn. Lønnsforskjellen mellom landene, og avkastningen man fikk ved å drive handel var på denne tiden stor. Dette gjald ikke bare i handel, men også innen bygg, vedlikehold og jordbruk, hvor kinesere ble hyret inn som en arbeidsgruppe for en periode. Utover 90-tallet ble innvandringen redusert, men kinesere har fortsatt å komme jevnlig, ofte på turistvisum. Mange informanter har imidlertid opplyst meg at dette turistvisumet ofte bare har vist seg å ha vært et skalkeskjul for å dekke over det at de egentlig har kommet for: å jobbe. Dette samsvarer med det andre analyser har sagt om den kinesiske innvandringen (Ioffe & Ryzhova 2009).

Lønnsforskjellen mellom Kina og Russland har endret seg og jevnet seg ut de siste årene, ifølge informanter. Forskjellene i lønnsnivå er ikke så store lenger, og det å selge importerte varer fra Kina er ikke i like stor grad så lønnsomt som det pleide. Likevel fortsetter det å gi avkastning, og dermed fortsetter også salget.

## **Turisme**

«Ingen russiske turister – ingen Heihe»

Samtale med Nikolaj Vladimirovitsj, direktøren for internasjonalt samarbeid på BGPU.

Det er en etablert oppfatning blant mine informanter at Kina – og Heihe spesielt – skylder deler av sin vekst til russisk handel og turisme. Årlig bruker russiske turister ca. 30 millioner dollar på sitt opphold i byen (Ioffe og Ryzhova 2009:353). Turismen har pågått i byen siden midten av 90-tallet, ikke så lang tid etter grensen ble åpnet. På den tiden var det mest kinesere som dro over til den russiske siden i handelssammenheng, men etter hvert begynte også russere å dra til Kina, både som turister og som følge av jobb og handel. Som innbygger i Blagovesjtsjensk kan man dra til Heihe som turist når som helst – enkelte tar turen hver eneste helg (Ioffe & Ryzhova 2009:353). Man anslår at omtrent én million russere besøker Kina årlig

og mange av dem havner i Heihe først og fremst. Omtrent 87 prosent av alle utenlandske turister i Heilongjiang er nettopp russere, og prosentvis er dette tallet enda høyere for Heihe (Ioffe & Ryzhova 2009). Informanter kunne fortelle meg mye om hvordan de hadde opplevd byen og det å oppholde seg der. Dima hadde vært der så mange ganger at han hevdet å kjenne byen nesten like godt som han kjente Blagovesjtsjensk. Den viktigste grunnen til å dra til Heihe for de fleste av mine russiske informanter var for å slappe av og feriere. Heihe er et sted man kan koble av i, og er et sted hvor man spesielt kan dra nytte av de mange spa-senterene og badstuene man finner rundt om i bysenteret. Man sover på hoteller eller hosteller og unner seg litt ekstra til en avslappende ferie med god mat og avslapping, gjerne i form av massasje. Relatert til dette er feiring. Mange russere drar over til den kinesiske siden også for å feste på klubber eller for å feire relatert til en høytid eller bursdag. Over 3000 russere dro til Heihe for å feire nyttår i 2010<sup>61</sup>.

Kinesiske turister til Blagovesjtsjensk er ikke et like vanlig syn. I 2006 bidro kinesiske turister med ca. 7,6 millioner dollar i inntekter til byen (Ioffe & Ryzhova 2009:353). Dette er et relativt lavt nummer sammenlignet med hvor mye russiske turister brukte samme år (30,3 millioner dollar), spesielt når man tar i betraktning at prisene i Heihe er ganske mye lavere enn i Blagovesjtsjensk, selv for nøyaktig de samme tjenestene (Ioffe & Ryzhova 2009:353). Det lavere antallet kinesiske turister henger sannsynligvis sammen med visumrestriksjoner for kinesere og det at Blagovesjtsjensk er mindre tilrettelagt turisme fra Kina. Antallet kinesiske turister til Blagovesjtsjensk er sannsynligvis enda lavere i dag enn det var for fem år siden. Grunnen til det er at en av de mest populære aktivitetene myntet på kinesiske turister, gambling i kasinoer, ikke lenger er lovlig i Russland. Jeg ble fortalt av informanter at etter kasinoer ble forbudt i 2009 i Russland (med unntak av visse soner) har også kinesisk turisme blitt mindre og mindre populært.

En annen viktig dimensjon er å dra på handletur, om man så jobber som handelsmann eller ikke. Enkelte ganger kan skillet mellom handelsmann og turist være vanskelig å se<sup>62</sup>. I Heihe finnes flere markeder og handelshus (som Haifu og Daheihedao) som besøkes av kjøpeglade russere på utkikk etter billige varer. Mine informanter var stort sett enige om at varer man kunne kjøpe i Heihe, i likhet med varer man kan få tak i på markedet i Blagovesjtsjensk, er stort sett billige. Men det var også en like stor enighet om at kvaliteten stod til prisen. Dima forklarte: «Kinesiske varer er ikke kvalitetsvarer. Det er stor forskjell mellom varer fra for

---

<sup>61</sup> Kilde: <http://english.peopledaily.com.cn/90001/90782/7248503.html> (sist sjekket 15/02-12).

<sup>62</sup> For mer om hvordan handelsmenn opererer, se underkapittelet 'Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk'.

eksempel Japan og Kina. Det er lett å se og merke forskjell. Men de er i det minste billige». Kinesiske varer er ofte synonymt med varer som er masseprodusert og dårlig kvalitet på, forklarte mange. Jeg spurte en del russerne om hva de mente når de sa kvalitet, og stort sett var de enige om at 'kvalitet' referer til robuste, slitesterke varer og generelt sett ting som tåler å bli brukt igjen og igjen. Selv om man også finner kvalitetsvarer i Heihe, er det en vanlig oppfatning at kvaliteten er gjennomsnittlig nokså lav. Likevel er det veldig vanlig å kjøpe med seg husholdningsartikler, klær, sko og elektronikk fra Kina, kanskje særlig siden handel er godt tilrettelagt for nettopp russerne. Jeg opplevde selv at flere handelsmenn ønsket å kommunisere med meg på russisk som første alternativ da jeg var i Heihe, og ikke engelsk som i andre byer i Kina. Dette henger nok sammen med at kinesere som jobber med kunder her er så vant med interaksjoner eksklusivt med russerne at de tar det for gitt at folk som ikke ser asiatiske ut kommer fra Russland. Mens jeg var i Kina med russiske turister, snakket Akim i følge vårt uten problemer med mange kinesiske handelsmenn på russisk mens vi oppholdte oss noen timer i byen. Flere informanter kunne fortelle meg at svært mange som jobber med handel og i servicenæringen i Heihe kan russisk nok til å gjøre seg forstått og kommuniserer med russerne på den måten. Også på andre måter er russisk turisme godt tilrettelagt. De aller fleste skilt på veier og utenfor butikker i bykjernen er både på kinesisk og på russisk. I restauranter får man menyer på russisk og omtrent samtlige hotell har også instruksjoner og henvisninger skrevet på russisk for de tilreisende. I tillegg er det ikke noe problem å benytte seg av russiske rubler når man betaler for ting og tjenester, i følge mine informanter. Flere av dem påpekte at man kunne så og si bruke rubler til alt så lenge man holdt seg i Heihe. Dette er til tross for at yuan, den kinesiske myntenheten, er den eneste offisielle valutaen i Kina. Også på en annen finurlig måte ser man at Heihe er påvirket av Russland: En god del søppelbøtter i byen er formet som russiske *matrusjka*-dukker og malt til å forestille figurer og dyr.

### **Forholdet til Heihe**

Det å dra til Heihe som turist er en aktivitet som ser ut til å være ganske så utbredt blant innbyggere i Blagovesjtsjensk, og noe de fleste har gjort i alle fall én gang. De første informantene jeg kom i kontakt med mente at man nærmest kunne ta det som en selvfølge at en innbygger i Blagovesjtsjensk på et tidspunkt har besøkt Kina, og noen av dem var der jevnlig. Dima er en av dem som ofte tok turen til Heihe, og han har flere ganger dratt til andre steder i Kina. Selv vektla han det å slappe av som viktigste årsak til å besøke den kinesiske byen, med det å være på hotell, gå til saunaer, spise god mat på restaurant, feste og kjøpe småting som viktigste årsaker. I det siste hadde han derimot begynt å bli litt lei. «Det er det

samme hver gang» sa han. «Det blir litt kjedelig». Han var også lei av økende priser i Heihe og det han så på som stadig større aggressivitet og sluhet hos kinesere der. Han forklarte dette med å referere til en hendelse hvor en tydelig full kinesisk mann hadde nesten gått til angrep på han tilsynelatende uten grunn, og fortalte også at kinesere på hotellet hadde prøvd å lure han ved å ta ekstra betaling for noe de egentlig ikke skulle. Også andre jeg snakket med uttrykte misnøye med utviklingen i Heihe, spesielt som følge av økende priser og sure kinesere. Dimitrij, Akims assistent på markedet, fortalte meg følgende:

Dimitrij: «Kinesere i Heihe foretrekker jeg faktisk å holde meg unna. De er langt vanskeligere å forhandle med enn kinesere i, for eksempel Beijing...»

Thomas: «Hvorfor det? Er ikke du ofte i Heihe?»

Dimitrij: «Jo, jeg drar ofte [med Akim] til Heihe, men grunnen til at jeg foretrekker å holde meg på utenfor forhandlingene er at de [kineserne i Heihe] er blitt så aggressive. Det er slitsomt å krangle med dem om priser, for eksempel.»

Dette kan henge sammen med utviklingen i Heihe generelt sett. For rundt fem år siden begynte byen virkelig å endre seg ved å komme med såkalte motebutikker og mulighet til å kjøpe dyrere og mer eksklusive varer fra andre kanter av verden og også fra fjerne områder av Kina. Ifølge informanter har dette også ledet til at kinesiske handelsmenn der har blitt mer kravstore.

Det å dra til Kina synes nesten som å være et slags ritual noe alle i Blagovesjtsjensk gjør eller bør gjøre. Flere kunne fortelle meg nøyaktig hvordan de husket det var første gangen de dro til Kina, og hvor interessant og nytt alt var. På vei mot Beijing kom jeg i snakk med en av de russiske turistene, en kvinne som hadde tatt med datteren sin på turen. Hun forklarte at det var første gang hun og også datteren hadde dratt til Kina, og at det nå var på tide. «Man kan ikke bo i Blagovesjtsjensk og så ikke ha dratt til Kina», mente hun. I flere år nå hadde hun gremmes over ikke kunne ha sagt at hun hadde besøkt landet, men nå kunne hun heldigvis skryte av og ikke bare vært i Heihe, men også i Beijing. Det later altså til å være en slags forventning blant mange russere som bor i Blagovesjtsjensk knyttet til Heihe og Kina – områder som man på en måte skal besøke, en reise som hører med som innbygger i Russlands fjerne østen. Det å krysse grensen blir et symbol på noe unikt, en mulighet for å reise og oppdage og noe særegent for russere så langt øst.

En generell stolthet ligger også i det at Blagovesjtsjensk er en grenseby med utsikt til Heihe. Mange ganger hørte jeg russere stolt fortelle historier om besøkende som kom til

Blagovesjtsjensk for første gang og lurte gjerne på «hva slags hytter det var på andre siden av elven». En av lærerne på universitetet fortalte at hun hadde fått besøk av en venninne fra Moskva som aldri hadde vært i Blagovesjtsjensk. Etter å ha sett elven Amur, undret hun seg over om ikke de kunne besøke den russiske landsbyen på andre siden, noe som førte til at læreren brøt ut i latter. Alle mine informanter som fortalte lignende historier uttrykte stolthet over det å bo på grensen til det store landet, en følelse som bidrar til å knytte den etniske identiteten og graden av 'russiskhet' opp mot grensen.

## **Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk**

### **En viktig arena for kinesisk-russisk samhandling**

Det mest kjente markedet for kinesiske varer og kinesiske handelsmenn i byen går offisielt under benevnelsen 'det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk' (центральный рынок Благовещенска). På folkemunne er markedet også kjent som 'det kinesiske marked', men dette kan være en forvirrende og til dels misvisende betegnelse, da også russere jobber her. Betegnelsen 'det kinesiske markedet' så også ut til å ha ulik betydning avhengig av hvem jeg spurte. Enkelte mente dette refererte til hele markedet. Andre mente at 'det kinesiske marked' bare refererte til bygninger eller spesielle steder hvor akkurat kinesiske handelsmenn i hovedsak holder til, som ikke nødvendigvis var tilknyttet det sentrale markedet. 'Det kinesiske marked' refererer heller ikke til et etnisk-segregert marked, men snarere til et marked hvor kinesiske handelsmenn er i flertall eller utgjør en betydelig prosentandel av antallet handelsmenn. På det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk jobber det både russere og kinesere, men en viss segregering finnes. I min avhandling har jeg valgt å bruke den offisielle benevnelsen på hele markedet for å unngå forvirring, mens 'det kinesiske marked' betegner spesifikt bygget *Tri Kita*. Det finnes også andre utendørsmarkeder i Blagovesjtsjensk, men disse er stort sett lokalisert i utkantene.

Det sentrale markedet ligger, som navnet tilsier, ganske sentralt i byen, spredd ut over ett kvartal med én hovedinngang og flere små innganger og utganger. Det er avstengt og delvis skjernet fra resten av distriktet ved hjelp av metallplater og betongvegger langs sidene. I tillegg finnes det en rekke boder og handelsmenn utenfor denne avgrensningen, samt butikker og kjøpesentre i nærheten som er knyttet til markedet. Markedet ligger ikke langt fra det berømte Hotell Asia<sup>63</sup> og er også like i nærheten av det forholdsvis nye kjøpesenteret Mega.

---

<sup>63</sup> Et moderne 65 meter høyt hotell som ble finansiert og bygget av kinesere i 2009.



Figur V: Satellittfoto av det sentrale markedet, som er markert i rødt (Центральный рынок).<sup>64</sup>

Markedet i seg selv er nærmere atten år gammelt, men har forandret posisjon siden 90-tallet og skal ha blitt mindre, ifølge informanter. Et utendørsmarked har eksistert i Blagovestsjensk i mer enn hundre år, siden byen ble dannet på midten av 1800-tallet. De offisielle åpningstidene er fra 08:00 til 17:00, med en del slingringsmonn avhengig av antall kunder eller hva handelsmennene ønsker. På innsiden av hovedmarkedet finnes det boder av alle varianter og størrelser, noen inne i små bygg, andre en del av større telt som har blitt slått sammen. Ett stort bygg og kjøpesenter på markedet heter *Tri Kita* (Tre Søyler), og det er her man finner mesteparten av de kinesiske handelsmennene.

Jeg fikk endelig dratt til markedet, ledsaget Dima, ca. tre uker etter at jeg ankom Blagovesjtsjensk. På dette tidspunktet i feltarbeidet visste jeg fortsatt lite om hvor og hvordan russere samhandlet med kinesere, men hadde blitt tipset av flere informanter om at dette såkalte kinesiske markedet var stedet å lete. Jeg ønsket å ha med Dima i alle fall første gangen for å vise meg veien dit, men også for å dele hans opplevelse av markedet og få innblikk i hans synspunkter om området mens vi vandret igjennom det. Det hadde derimot tatt litt tid å

<sup>64</sup> Bilde hentet fra Google Maps, tilgjengelig over nett her:

[http://maps.google.no/maps?hl=no&client=firefox-a&hs=iEu&rls=org.mozilla:nbNO:official&bav=on.2.or\\_r\\_gc.r\\_pw.r\\_qf,.cf.osb&biw=1366&bih=664&q=google+maps+blagoveschensk&um=1&ie=UTF8&hq=&hnear=0x5e8947a60aa8bf37:0x356038b921707c61,Blagoveshchensk,+Amur+Oblast,+Russia&gl=no&ei=Muf6T9StCu2M4gTgHpDGAw&sa=X&oi=geocode\\_result&ct=title&resnum=1&ved=0CCIQ8gEwAA](http://maps.google.no/maps?hl=no&client=firefox-a&hs=iEu&rls=org.mozilla:nbNO:official&bav=on.2.or_r_gc.r_pw.r_qf,.cf.osb&biw=1366&bih=664&q=google+maps+blagoveschensk&um=1&ie=UTF8&hq=&hnear=0x5e8947a60aa8bf37:0x356038b921707c61,Blagoveshchensk,+Amur+Oblast,+Russia&gl=no&ei=Muf6T9StCu2M4gTgHpDGAw&sa=X&oi=geocode_result&ct=title&resnum=1&ved=0CCIQ8gEwAA)  
(sist sjekket 01/05-12)



få dette til. Det å dra til det sentrale markedet var i utgangspunktet ikke noe Dima hadde lyst til, og han frabedte meg å dra alene. Da jeg spurte han første gang om å dra dit stirret han rart på meg og argumenterte for at det var kjedelig der - vi burde heller finne på andre ting. Etter hvert kom han med flere argumenter som at det var farlig (man kunne bli få ting frastjålet) og at det var alt for mye folk. Men til slutt gikk han med på det. Mens vi vandret i retningen av markedet innrømmet han at han var faktisk litt usikker på hvor markedet var. «Jeg har ikke vært der på flere år» forklarte han.

Etter hvert under oppholdet i byen skjønnte jeg at Dimas synspunkter ikke var helt unike. Flere andre jeg snakket med, og da spesielt russiske ungdommer, benyttet seg sjeldent av markedet for å kjøpe ting. De nye og moderne kjøpesentrene i byen hadde tatt over disse rollene. Det var her ungdommen samlet seg og det var her de så etter varer å kjøpe. På disse senterne så jeg aldri kinesiske handelsmenn og svært sjeldent kinesere.

Det er likevel slik at selv om mange ungdommer ofte holder seg unna markedet så er det fortsatt svært mange russere som benytter seg av det. Selv kom jeg i kontakt med tre personer i løpet av feltarbeidet som gjerne var innom markedet én gang i uken eller oftere. Ting tyder på, ut ifra de observasjoner jeg selv gjorde, at det er i hovedsak godt voksne russere (altså personer mellom 35 – 60 år) som er den dominerende gruppen av mennesker som benytter seg oftest av markedet for å kjøpe ting. Grunnen til at disse personene er i flertall kan til dels skyldes en viss fattigdom. I utgangspunktet tenkte jeg at mange av disse russerne ikke hadde noe annet valg enn å handle på det sentrale markedet som følge av trang økonomi, men etter selv å ha snakket med mange som benyttet seg av det, mener jeg det er mer sannsynlig at dette er mennesker som er mer opptatt av lavere priser enn moteklær, vestlige produkter og det mange ser på som høy kvalitet. Man får simpelthen bedre priser på det sentrale markedet enn i andre butikker og forretninger, og det er for mange utslagsgivende.

Handelsmenn fra Kina som bosetter seg i Blagovesjtsjensk er i likhet med andre kinesere ikke der permanent, og skal i følge mine russiske informanter heller ikke ha et ønske om å være i Russland over lang tid. Men siden dette er noe som gir økonomisk gevinst for dem, hevder russere, vil de fortsette med handelsaktiviteten i Blagovesjtsjensk framfor å dra tilbake til Kina og drive med handel der. Jeg fikk aldri noe klart svar av informanter på hvordan kinesiske handelsmenn kan oppholde seg i byen i måneder av gangen annet enn at dette innebærer kompliserte regler hvor kineserne må søke om tillatelse fra myndighetene og oppgi et arbeidssted og yrke, samt fornye dette jevnlig. Jeg så aldri en kineser direkte benytte seg av grenseovergangen, bare fikk høre i ettertid at de hadde krysset den.

Inne i bygget Tri Kita, en stor hall direkte knyttet sammen med resten av markedet, finnes det en hel rekke boder samlet tett i tett i lange rekker bortover, hver med minst en handelsmann eller handleskvinne til stede - som oftest en kineser. Det var også russiske handelsmenn på innsiden av hallen, men disse var klart i mindretall; jeg observerte selv bare tre til fire, avhengig av dagen. Det eksakte antallet selgere og arbeidere som er tilknyttet hver enkel bod er vanskelig å anslå. Jeg fikk forklart av både russere og kinesere at dette er ofte familiebedrifter hvor en hel kinesisk familie hjelper til for å holde driften gående. Disse familiene holder ikke nødvendigvis sammen på samme sted hele tiden. Noen av dem er i Kina mens andre driver boden i Blagovesjtsjensk. Medlemmer av familien drar jevnlig mellom Kina og Russland i henhold til visumregler for å hente varer, etablere avtaler og slappe av i hjemlandet. Det at unge kinesere tar høyere utdanning i Blagovesjtsjensk kan for noen henge sammen med at de har foreldre eller søsken som driver med handel i byen. Tanken er at disse ungdommene dermed skaffer seg utdanning med et fokus på å lære seg russisk språk og deretter drar for å jobbe på markedet for å følge i foreldrenes fotspor. Dette er ifølge mine kinesiske informanter derimot sjeldent lukrativt – å jobbe på markedet var ikke en jobb noen av dem ønsket selv om de hadde hatt familie der.

Jeg har for lite kunnskap til å si noe bastant om hvordan kinesiske handelsfamilier omgås hverandre på markedet, om det eksisterer en vennlig tone hvor alle hjelper alle eller om man er mer eller mindre innstilt på å konkurrere og hindre andre familier. Ifølge russiske informanter og de få kinesiske informantene jeg bygger på, skal det være slik at samarbeidet mellom kineserne i bodene er nokså sterkt ved at man hjelper hverandre om det skulle være problemer og støtter opp om hverandres handelsvirksomhet. Dette innebærer å skaffe varer man ikke ellers hadde fått tak i på kort varsel hos naboer eller tilbyr hjelp til veksling av kontanter. Det er derimot grunn til å tro at denne hjelpen gjelder kun mellom kinesiske handelsmenn, og ikke mellom kinesere og russere. I løpet av oppholdet så jeg svært sjeldent tilfeller hvor kinesiske handelsmenn tok kontakt med russiske handelsmenn, eller omvendt. Dette har sannsynligvis noe med hvordan markedet er inndelt (se lengre nede på siden), men det har nok også mye å gjøre med etnisk tilhørighet. Kinesiske handelsmenn på markedet opererer i følge russiske informanter som en samlet gruppe, en koalisjon av handelsfolk som samarbeider på basis av et felles grunnlag: det å være kinesisk, med alle de aspektene dette innebærer<sup>65</sup>. Det har derimot vært vanskelig for meg å følge opp denne påstanden. Som nevnt i kapittel 2 hadde jeg bare én viktig kinesisk kontakt, Mikael. Jeg hadde antatt at han visste

---

<sup>65</sup> Se kapittel 4 for en gjennomgang av hva mine russiske informanter mener er 'typisk kinesisk'.

noe om hvordan kinesere opererte på markedet, men han innrømmet at det som skjedde på markedet var ikke noe han selv var så opptatt av – han var der svært sjeldent og da som oftest bare for å gå igjennom hallen til et russisk supermarked i nærheten som var kjent for sine rimelige priser. Derimot opplevde vi en gang å treffe på en ung mann som solgte gardiner ved en bod i hallen, som min kontakt kom i snakk med. Dette viste seg å være en tidligere klassekamerat som hadde blitt ferdig med russiskutdannelsen sin og nå benyttet kunnskapen til å selge varer på markedet. Som antatt var ikke dette noe han selv hadde tatt initiativ til, men noe familien og da foreldrene hans hadde ønsket for at han skulle hjelpe til med bedriften de drev. Min kinesiske informant mente dette skjedde nokså ofte, og ikke nødvendigvis rett etter utdanningen. Enkelte kinesiske studenter på universitetet jobbet også med en slik familiebedrift ved siden av utdanningen.

Siden markedet består av ett stort bygg hvor det finnes nesten bare kinesiske handelsmenn, og et stort, delvis innesperret ute område hvor det i hovedsak jobber russere, følte jeg tidlig under feltarbeidet at stedet var preget av en viss inndeling. Jeg spurte Dima om dette og litt usikkert svarte han at dette kanskje skyldes sikkerhet. Han mente kinesere sannsynligvis hadde kommet sammen etter at det forrige utendørsmarkedet forsvant for å stå sterkere og føle seg sikrere. Han la til at det sannsynligvis var en større risiko rent sikkerhetsmessig for en kineser å oppholde seg ute blant russiske handelsmenn enn at han var sammen med andre kinesere. Jeg spurte også en lærer om dette, men hun visste ikke årsaken til at det var slik. Etter å ha forhørt meg hos flere kom det fram at dette var nok en blanding av statskontroll og sikkerhet. Ting tyder på at det derimot var en annen grunn som førte til segregeringen. Fra og med 2007 ble det vedtatt av myndighetene «a decree restricting the share of foreigners among the salespeople in the markets (rynki) to 40 percent.... and eliminating them altogether by April 1, 2008» (Ioffe & Ryzhova 2009:355). Regionale myndigheter innså raskt at dette kunne bli en katastrofe for handelen om ikke noe ble gjort, i og med at kinesiske handelsmenn utgjorde en god del av selgerne. I Amurprovinsen spådde man store problemer, siden de fleste av markedene var til dels kinesiske. Løsningen ble å forflytte kinesere til kjøpesenter og individuelle butikker, og på den måten unngå direktivet som kun gjelder for markeder. På denne måten ble mange kinesiske handelsmenn flyttet til bygget Tri Kita for å unngå hele saken. Tri Kita er offisielt et 'kjøpesenter' og unngår dermed regelverket.



Figur VI: Hovedinngangen til bygningen *Tri Kita* på markedet.

### **Inntak til felten og egen rolle**

Etter den første turen med Dima dro jeg flere ganger alene til markedet, gjerne to til tre dager i uken eller oftere, for å observere og bli kjent med de som jobbet der. Selve observeringen var ikke et problem, selv om jeg av og til fikk noen rare blikk hvis jeg oppholdte meg lenge på en og samme bod. Det problematiske var å snakke med de som jobbet der om andre ting enn salg og i det hele tatt bli kjent. Verken russere eller kinesere ønsket å prate med meg, med mindre jeg faktisk var ute etter å kjøpe varene deres. Jeg hadde forberedt meg på at jeg ville få problemer med å komme inn på kinesiske handelsmenn, men det at også russiske handelsmenn holdt seg unna var problematisk, og ville klart være et stort hinder i forhold til oppgaven min om det russiske synet. Det at jeg i løpet av noen måneder ikke fikk noe spesielt resultat her, eller kom i kontakt med personer som var tilknyttet markedet, var heller ingen god utvikling.

Gjennombruddet kom i mai, da jeg og en belgisk klassekamerat hadde bestemt oss for å dra med en russisk turistgruppe til Kina og nærmere bestemt til Beijing. Jeg hadde hørt at mange russiske handelsmenn ble med i slike grupper for å unngå visumrestriksjoner og spare tid, så jeg tenkte at her hadde jeg en mulighet for å se om dette stemte og om hvordan det i så fall

utspant seg i praksis. Det viste seg å være en god ide, for gjennom feltarbeidet kom jeg i kontakt med noen russere som av ulike grunner benyttet av turen for å kjøpe inn varer, og to av dem var også handelsmenn. Som jeg kom inn på i kapittel 2, ble jeg godt kjent med en av disse handelsmennene i løpet av reisen som jeg har kalt Akim. I løpet av turen til Kina fikk vi god kontakt og han inviterte meg til boden hans for å prate etter reisen var over. Dette gjorde plutselig at jeg ble akseptert og velkommen på markedet.

Det var etter dette ikke noe problem for meg å dra til hans bod på markedet og bare sitte der og følge med. I begynnelsen var jeg naturlig nok en slags curiositet som bare enkelte ønsket å snakke med. Forsiktig nærmet nysgjerrige handelsfolk seg ettersom tiden gikk og ville vite om hva jeg, som ung nordmann, i alle dager gjorde i Blagovesjtsjensk<sup>66</sup>. Jeg ble kjent med Akim og hans assistenter, og kom spesielt i god kontakt med en pratelad mann noen år eldre enn meg som jeg har kalt Dimitrij. Dimitrij hevdet i starten, både med litt alvor og en del humor, at jeg nok var en spion, siden ingen andre enn spioner kunne snakke både russisk og engelsk og ha mulighet til å dra hvor de ville. Men etter noen måneder med regelmessige samtaler med handelsmennene der fikk jeg etter hvert etablert tillit. Personlige detaljer ble delt og jeg fikk gode innblikk i handelslivet. Spesielt ble det etter hvert tilfeller hvor jeg ble satt til å passe boden mens Akim eller Dimitrij var borte, uten at jeg hadde noe relevant erfaring. I andre tilfeller ønsket handelsmenn der at jeg begynte å selge som dem og brukte meg sådan som reklame («Til oss kommer til og med nordmenn!»). Mange av dem ønsket å ha meg involvert i arbeidslivet der. Ett spesielt tilfelle utspilte seg mot slutten av feltarbeidet hvor Akim hadde fått en mulighet til å plukke opp noen varer fra Heihe i løpet av dagen, og ønsket å ha med Dimitrij for hjelp. Plutselig mens de gjorde seg klar spurte Akim om ikke jeg hadde lyst å være med. «Så kan du se hvordan vi gjør det [når vi henter varer]». Jeg ble veldig glad over invitasjonen og sa selvsagt ja – men så tenkte jeg meg om. Det var ikke så lett for meg å dra over til Kina. Jeg måtte selvsagt søke om visum og tillatelse, noe som kunne ta en måneds tid. Dimitrij lo litt for seg selv. «Selvsagt! Du er jo ikke innbygger her. Det tenkte vi ikke over».

### **Ulovlige aktiviteter**

Det er myndighetene i byen som har kontroll på markedet og passer på at det som skjer ikke er ulovlig og følger forsvarlige forskrifter. Kontrollen blir utført i praksis av politiet, som tidvis patruljerer området og sjekker pass og tillatelse, samt om alt er i orden i henhold til

---

<sup>66</sup> Dette var garantert det spørsmålet jeg ble stilt flest ganger, ikke bare på markedet, men generelt sett under oppholdet. Mange informanter kunne ikke forstå at en nordmann ønsket seg til byen deres.

varer. Jeg ble forklart av en informant at tidligere løp faktisk enkelte kinesiske handelsmenn vekk og gjemte seg når politiet kom, siden de var redd for konsekvensene av ikke å ha papirene i orden. Grunnen til det var enkel, i følge informanten; de forstod rett og slett ikke hva de måtte ha i orden og hvilke papirer som var viktige. Dette har nå endret seg, og de nødvendige papirene skal stort sett være på plass hos de som nå jobber der. Jeg opplevde selv å være på markedet mens en politikontroll ble utført. Jeg var da i snakk med Dimitrij som jobbet mens en politibetjent nærmet seg vår bod. Min informant fjernet rolig et plastschild han hadde hengende rundt halsen og nikket høflig mot betjenten i det han passerte oss. Til tross for at han hadde sjekket den forrige handelsmannens papirer, valgte ikke politiet å ta en sjekk med akkurat min informant, uten at jeg fikk noen forklaring på hvorfor.

Skiltet som min informant fjernet har i ettertid vist seg å referere til en del av det ulovlige, men stort sett godtatte forhandlingsnettverket, og dette er ikke unikt for markedet. Skiltet var av enkel plast og hadde påskriften Куплю: золото, сотовый, \$: продам ('Jeg kjøper: gull, mobiler [og] dollar: [De samme tingene] selges'). Denne påskriften fant jeg ved flere like skilt rundt om på markedet, og jeg har også i ettertid sett frasen brukt hyppig på internett. Ifølge Dima er denne type skilt ment til å referere at forhandleren er interessert i å kjøpe og selge gull (men også sølv, platina og andre dyrebare edelmetaller), mobiltelefoner og dollarsedler, da dette er varer som er etterspurte og kan omsettes for en del penger. Salget og kjøpet av disse artiklene er imidlertid ikke lovlig annet enn hos personer som er autoriserte av staten til å selge disse artiklene, noe handelsmenn på markedet sjeldent er.

Dette hindret derimot ikke mine informanter på markedet å omsette artiklene. Spesielt var mobiltelefoner noe som gikk igjen. Ofte dukket det opp ulike personer som ønsket å selge eller kjøpe spesielle mobiltelefoner og som jeg ikke så igjen. Noen ganger valgte Akim eller Dimitrij å kjøpe inn mobiler fra disse personene som de enten ville ha til eget bruk eller ønsket å selge videre igjen. Noen ganger annonserte de også at de solgte mobiler til forbigående, i tillegg til å vise det med plastschildet. I stedet for å stå framme til inspeksjon ble alltid disse mobilene dratt fram fra et rom bak i boden eller fra lommen hvis en potensiell kunde viste interesse.

I ett slikt tilfelle hvor en person kom for å selge, var vedkommende en del av et lite følge på fire personer og viftet rundt med en pistol mens han forhandlet med Dimitrij om en mulig pris. Vedkommende virket noe ruset og ufokusert, men var ikke frekk eller aggressiv. Jeg reagerte og merket meg dette, men Dimitrij latet til å være helt upåvirket av hele hendelsen mens han takket nei til å kjøpe telefonen. Den rare mannen med pistolen fortsatte med følget

bortover markedet. Jeg fikk aldri et godt svar på hvem dette var eller om det var vanlig å bære våpen når man forhandlet med folk, annet enn at Dimitrij løftet på skuldrene og proklamerte at «slikt skjedde» og at han «antagelig ville føle seg trygg». Ut i fra reaksjonen (eller snarere mangelen på en reaksjon) fra de rundt meg når det skjedde får meg til å anta at det er langt i fra første gang noe slikt har skjedd.

### **Markedsferdsel - normer på markedet**

Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk er på mange måter som andre åpne handelssteder rundt om i verden. Her kan man fritt gå rundt, oppdage og lete etter det man trenger eller bare har lyst på. Det meste selges her, med en overvekt av klær og sko og mye annet man kan tenke seg. Mat selges det derimot mindre av, sannsynligvis som følge av supermarkeder like i nærheten. I tillegg finnes det et annet marked litt utenfor byen hvor det bare selges nettopp mat og drikke. Slik jeg så det fantes det både kvinner og menn som solgte varer her, mens hvem som eide bodene ikke alltid var avklart. I noen tilfeller var eieren av boden den samme som solgte, i andre tilfeller var eieren aldri til stede.

Stemningen på markedet er preget av hastverk og bråk. Det er mye folk, spesielt inne i *Tri Kita*, og stadig hører man rop og høylytte samtaler mens man beveger seg gjennom folkemassen. På utsiden er det ofte mindre folksomt, men fortsatt bråkete. Det å handle på markedet kan være en prøvelse fordi det oppleves gjerne så intenst at det blir ubehagelig. Flere av mine informanter var motvillige til å vise meg markedet og gå med meg der – de synes det ble alt for slitsomt og ikke spesielt givende. Det var spesielt unge mennesker som hadde denne oppfatningen. Det virket som om de eldre jeg kom i kontakt med benyttet seg oftere av markedet og aksepterte bedre den intensiviteten man opplevde der. Takler man kjøret fra handelsmenn som roper, og en påtrengende folkemengde, later markedet å gi en god handelsopplevelse for dem. Jeg ble også advart flere ganger av Dima etter den første visitten mot å dra til markedet alene, på grunn av farer for tyveri. Det fantes visstnok mange tyver i området, og det var på ingen måte trygt å ferdes der med penger, mente han. Da vi dro til markedet første gang var han påpasselig med å fortelle meg at jeg ikke burde vise hvor mye penger jeg hadde med meg før jeg var sikker på at jeg ville ha noe. Jeg opplevde selv ingen problemer med tyveri, eller hørte om andre tilfeller av det.

Kommunikasjonen mellom handelsmenn, russiske så vel som kinesiske, og potensielle kunder er preget av en direkte, lett og ofte humoristisk tone, hvor man som handelsmann lokker til seg kunder ved å spørre rett ut om hva de ønsker eller gir eksempler på ting man ønsker å selge i det den potensielle kunden passerer. Hvis kunden i det hele tatt bremset ned, opplevde

jeg nesten bestandig at handelsmannen nærmet seg og fortsatte å komme med spørsmål knyttet til kundens ønsker. Deretter viste han til varene om han hadde dem. Dette systemet så ut til å gjelde for både russiske og kinesiske handelsmenn, med det unntak at russere så ut til å ha en humoristisk tilnærming til kundene i større grad og var mindre pågående. Flere ganger prøvde russiske handelsmenn jeg observerte seg på replikker og kommentarer til potensielle kunder for å få dem til å le – min hovedkontakt på markedet, Akim, var glad i å vise fram trylletriks til kunder og tok seg ikke så fryktelig nær av at dette ikke direkte fikk dem til å kjøpe ting. Det at kinesere ikke bruker mye humor kan selvsagt forklares med at de besitter et lavere språknivå (se nedenfor). Jeg fikk ikke bekreftet dette om kinesiske handelsmenn selv, men russere som ikke hadde varene som kunden ønsket, men visste hvem som gjorde det, sendte nesten alltid kunden videre til vedkommende til tross for at dette egentlig var en konkurrent. Det er tydelig at handelsmenn skal hjelpe hverandre på markedet, til tross for økonomisk konkurranse. En gang opplevde jeg at flere forskjellige handelsmenn fra ulike boder kom spontant sammen i en diskusjon om hvor de skulle sende en kunde videre som var ute etter barnesykler, hvor de så ble raskt enige om det beste stedet for det og sendte kunden videre dit. Dette gjorde de til tross for at én av de involverte i samtalen også solgte barnesykler. I utgangspunktet var den forbipasserende kunden pessimistisk og trodde ikke han ville få hjelp, men en av naboene til mine informanter forklarte ganske enkelt at «vi vet alt om alle her». Det later til at det finnes en viss stolthet i yrket forbundet med at alle handelsmennene der er en del av samme marked, og da til en viss grad i samme 'familie'. Det er imidlertid klart at denne 'familien' er etnisk inndelt. Hverken Akim, Dimitrij eller noen av de andre handelsmennene så på kinesere som annet enn konkurrenter og mulige handelspartnere. Stort sett hevdet russiske handelsmenn jeg snakket med at de hadde lite kontakt med kinesere, med den enkle forklaringen at det ikke var noe behov for det.

Kinesiske og russiske handelsmenn skiller seg naturlig nok på ett område: russisk språkkunnskap. Siden all informasjon og utveksling i hovedsak foregår på russisk i Blagovesjtsjensk, blir kinesiske handelsmenn der nødt til å lære seg språket, i alle fall til en viss grad, for å overleve i yrket. Dette gjelder selvsagt ikke bare i handelssammenheng, men er spesielt nødvendig der siden man er i direkte interaksjon med russere hele tiden. Personlig synes jeg at kinesere på markedet stort sett snakket greit og forståelig russisk, men mine russiske kamerater var ikke helt enige. Mange smilte når temaet ble brakt opp og mente at det var generelt sett et dårlig nivå på språket, med feil intonasjon, stemmeleie og misforståelser knyttet til ordforståelse. Dima mente at kineserne der hadde et spesielt handelsspråk de hadde



favnet om seg i all for stor grad. Dette språket var spesialtilpasset for å fungere for akkurat den konteksten de var i som handelsmenn og selgere av sine produkt, som jo var greit nok. Men i det samme man gikk utenfor denne konteksten skjønnte de ikke noe. Mange eksempler ble fremført spøkefullt for å simulere en 'typisk' kinesisk handelsmann, med ivrige gester og overdreven dårlig russisk. Enkelte fraser ble dratt fram igjen og igjen i disse spøkene, som setningen 'nada nje nada?' ('trenger [du] [dette] eller ikke?'). Selv om frasen går fint an å benytte seg av i en vanlig samtale, også for russere, ser den ut til å ha fått en spesiell betydning for russere når de tenker på stereotypisk kinesisk adferd og ordbruk. Det som da er interessant er at denne setningen, til tross for å bli brukt stort sett i situasjoner hvor en kinesisk handelsmann ønsker å forhandle om varer, har kommet til å gjelde for hvordan russere generelt ser på ordforrådet til kinesere. I forhold til de stereotypiske trekkene som jeg brakte frem tidligere i kapittel 4, er setningen *nada nje nada* satt i sammenheng med oppfatningen av kinesere som arbeidsglade, slue og opptatt av penger.

Enkelte mente kinesiske handelsmenn var spesielt aggressive ovenfor folk på markedet, med en krass og høylytt tone og påtrengende oppførsel. Dima mente at flere kinesiske handelsmenn brukte fraser som til dels fornærmet forbipasserende for å få dem til å stoppe opp og fange oppmerksomheten. «Du er dum hvis du går fra dette!» var en slik type utrop som visstnok var flittig brukt – selv hørte jeg denne type utsagn sjeldent, og i de fleste tilfellene hvor jeg hørte det hjalp ikke strategien på å få kunden interessert. En sentral del av å handle på markedet er relatert til slike utsagn, nemlig pruting.

Jeg ble fortalt at det å prute om en pris ikke bare er sett på som akseptabelt, men nærmest nødvendig på markedet, spesielt i forhandlinger med kinesiske handelsmenn. Grunnen later til å være todelt. For det første er den oppgitte prisen på en hvilken som helst vare på markedet alt i fra ganske mye høyere til bare litt høyere enn hva varen faktisk er verd, for å favorisere handelsmannen. Pruting presser denne prisen nedover og skaper dermed et langt mer attraktivt tilbud for kunden. For det andre fikk jeg forklart at prutingen er en del av markedskulturen og 'hører med' når man handler der. «Å prute må man, ellers blir kineserne fornærmet!» sa Dimitrij. Han hevdet dette var så integrert og vanlig blant kinesiske handelsmenn og deres potensielle kunder at det var blitt en opplagt ting man bare gjorde uten å tenke særlig over det. Jeg opplevde ikke at kinesiske handelsmenn faktisk ble fornærmet over at man betalte mer for en vare enn den var verd, men at de fleste av dem ikke hadde noe i mot å diskutere pris var hevet over enhver tvil. Overalt hvor jeg gikk inne i *Tri Kita* overhørte jeg samtaler hvor en russer diskuterte med en kinesisk handelsmann om prisen på en vare. Dette var ofte høylytte

diskusjoner hvor den russiske kunden gjerne flere ganger truet med å gå fra forhandlingene om ikke han eller hun fikk en bedre pris. Om forhandlingene da ikke gikk videre til et akseptabelt nivå fra kundens side, var det mange russere som rett og slett bare forlot boden. I mange av disse tilfellene løp så den kinesiske handelsmannen etter kunden for å gå med på kravene eller justere prisen ytterligere. Andre ganger måtte kunden finne seg i det at han ikke fikk viljen sin og måtte nøye seg med å finne en annen eller lignende vare et annet sted og begynne prutingen på nytt. Mange jeg kom i snakk med mente at dette var bevisste strategier og alt en del av leken. Kunden må spille en viss rolle som bygger på at han ikke er for interessert og svært lunefull – han kan finne på å ombestemme seg når som helst så lenge ikke forhandlingene er fullført, og må gjerne være vanskelig og finne på å gå selv etter lange prisdiskusjoner. Dette så ut til å gjelde spesielt for samtaler med kinesere, hvor prutingen var preget av en langt hardere linje enn hos russiske handelsmenn. Når russere forhandlet med andre russiske handelsmenn var hele tonen roligere og mer avbalansert. Hvis noe var for dyrt, opplevde jeg oftere i disse sammenhengene at kunden forsiktig hintet dette fram i stedet for å forlange en ny pris. Russiske handelsmenn ble også satt opp mot kinesere i det at de ikke var like aggressive og masete. Akim bekreftet dette:

Akim: «Vi er ikke som [kinesere], vi er ikke like pågående. Når en person kommer gående forbi, stopper vi dem ikke. Vi lar varene snakke for seg selv»

Thomas: «Men dere snakker også med kunden?»

Akim: «Ja, så klart, så klart! Men vi maser ikke. Vi bare spør.»

Kinesiske handelsmenns aggressivitet ble forklart med at det lå mer i kineseres natur og kultur å spørre gjentatte ganger for å rette oppmerksomheten mot varene deres. Dimitrij mente at dette var en vanlig strategi i Kina, og at det var derfor naturlig for kinesiske handelsmenn å følge samme strategien i Russland. «Det er en lur strategi, fordi kunden blir nærmest fanget av selgeren. Men vi [russere] kunne ikke gjort det samme. Det ville vært ubehagelig for oss... og også for kunden».



Figur VII: Sultne russiske handelsmenn kjøper sin daglige lunsj av en kinesisk kvinne.

Russiske handelsmenn jobber som oftest ikke alene på markedet, men har andre assistenter og/eller familiemedlemmer som hjelper dem i arbeidet. Slik jeg observerte det var det mest russiske menn som jobbet med handel, men også mange kvinner var selgere og assistenter på markedet. En tendens var at menn som oftest befant seg i boder hvor man solgte klær til menn, sko, forskjellige utstyr og sykler, mens kvinner i større grad tok seg av helseprodukter, medisin og kvinneklær. Dette var dog bare tendenser; i noen tilfeller var det også omvendt.

Russiske handelsmenn som jobber på markedet er der av ulike grunner, men mest av alt av samme grunn som kinesiske handelsmenn, nemlig for å tjene penger. Det å bli handelsmann så ikke ut til å være noe de fleste av dem hadde drømte om, men heller et strategisk og økonomisk-vektlagt valg hvor yrket gav dem mer økonomisk kapital enn andre yrker hadde gjort. I noen tilfeller var valget av handelsyrket preget av en tanke om at dette er noe midlertidig – et yrke som arbeidstakeren så på som en foreløpig inntektskilde i stedet for en permanent jobb. Jeg hadde en hypotese om at de som jobbet der hadde lav eller ingen utdanning, og var handelsmenn fordi det var det eneste valget de hadde. Men dette så ikke ut til å stemme i mitt tilfelle. Dimitrij hadde egentlig utdannet seg til å jobbe i helseindustrien,

men på grunn av den svake lønnen der samt dårligere arbeidsforhold hadde han valgt å bli på markedet i stedet. Som mine informanter på markedet forklarte meg, er en jobb som handelsmann på mange måter en lang rekke tålmodighetsprøver. Ofte måtte man finne seg i å sitte flere timer uten at noen kunder viste interesse av varene, og selv når de viste interesse var det bare et fåtall som faktisk valgte og kjøpte noe, tross iherdig innsats fra handelsmannen. «Det kan bli kjedelig» innrømmet de fleste jeg kom i snakk med. For å kjempe mot denne kjedsomheten hadde flere handelsmenn funnet ulike tidsfordriv de kunne bedrive når folk uteble eller ikke viste interesse.

Hos mine hovedinformanter på markedet var det som oftest alltid den russiske varianten av backgammon, *nardyj*, som ble brukt som viktigste tidsfordriv. Her kom to russere sammen og spilte mens andre tok over ansvaret for bodene i mellomtiden. De spilte gjerne like i nærheten av boden de jobbet i og godt synlig for andre ansatte og kunder. Både handelsmenn fra andre boder og fra den samme boden kom gjerne sammen for å spille og se på, om det virkelig var lite annet å benytte tiden på. Ofte snakket spillerne om bare å ta ett spill på ca. en halvtime mens det ikke skjedde noe, men så fortsatte de likevel å spille opp til fem-seks ganger, ofte til tross for at kunder faktisk meldte sin adkomst. I disse tilfellene var likevel de som spilte klare til å hoppe ut av spillet for å snakke med kunder om det trengtes, noe som ofte var tilfellet. Akim, som jo var eieren av boden jeg oppholdte meg mest i, ble ofte spøkefullt karakterisert av kjæresten som «oppslukt av *nardyj*», et spill han gjerne brukte mer tid på enn tiden på å jobbe. Andre brettspill som jeg observerte ble spilt på markedet var sjakk og det kinesiske mah-jong, som også ble benyttet av russere. En annen måte å få tiden til å gå på var rett og slett ved å spøke og tulle. Som jeg har nevnt, later det til at russiske handelsmenn i større grad enn kinesiske bruker humor for å lokke til seg kunder, men dette seg også ut til å være en måte å gjøre den kjedelige hverdagen mer overkommelig. Ofte tullet man med unge jenter som passerte med slibrige kommentarer og jeg selv ble offer for flerfoldige spøker og usanne historier fra de jeg ble kjent med. Akim brukte trylletriks vel så mye for å lokke til seg kunder som bare et tidsfordriv, hvor han utfordret forbipasserende til å gjennomskue trikset hans – men også meg, som ikke var der for annet enn å observere og snakke. Et annet element av humor er å tulle med hverandre og gjøre narr av naboer. De man har rundt seg på markedet er ofte personer man ser ganske mye til hver dag og er nødt til å forholde seg til på et vis, nærmest som en familie. Siden krangling og uenigheter er ting man selvfølgelig vil unngå, er det meget viktig å få til en god tone mellom naboer. En del av dette er gjennom å spille brettspill, en annen er å dele og le av spøker eller historier. Det var ikke alltid man lo med

naboer heller. Hos mine informanter ble det også brukt en del tid på å le av andre naboer. Spesielt ble en sko-forhandler offer for mye humor, da mine informanter så på han som en uhelbredelig alkoholiker. Det ble hevdet av Dimitrij at vedkommende drakk alt i fra en til en og en halv liter vodka hver eneste dag mens han var på jobb, og at dette hadde han gjort siden han selv hadde begynt å jobbe på markedet for en ti år siden. Selv om Dimitrij var kjent for å overdrive en del i sine historier, ble akkurat denne bekreftet av flere kollegaer, og noe de lo godt av. De viste meg også en gang stedet han pleide å stå, hvor det var slengt fra seg en stor mengde småflasker med vodka. Siden han visstnok drakk så mye, førte det til at han gjerne sovnet på jobben eller alternativt brøt ut i raserianfall – begge utfall som mine informanter mente førte til mye morsomt.



Figur VIII: Russere i gang med *nardj*, den russiske varianten av backgammon.

Det var derfor i denne konteksten at jeg ble noe overrasket over at kinesere ikke ble harselert med. I løpet av hele oppholdet mitt hørte jeg aldri at russiske handelsmenn snakket direkte negativt om sine kinesiske kollegaer. I stedet hadde Akim og hans assistenter en stor respekt for kinesere generelt. Akim fortalte meg at han og flere andre russiske handelsmenn syntes at kinesere var flinke og dyktige arbeidere, og at dette kunne de ikke annet enn å respektere.

«Kinesere jobber mye og krever lite» sa Dimitrij, noe han satt opp som motsetning til russere som han mente jobbet lite og krevde så å si alt de kom over likevel. Selv aggressiviteten deres var alt i alt en positiv egenskap, fordi de begge mente at handelsmenn trengte å være pågående for å lykkes i yrket. Det er derfor grunn til å tro at kategorien 'kineser' oppfattes noe annerledes av russiske handelsmenn enn av russere i Blagovesjtsjensk generelt.

### **Varer fra Kina**

De aller fleste på markedet, om de så er russiske eller kinesiske handelsmenn, importerer eller henter varer fra Kina. Mikael, min kinesiske informant, mente at noen handelsmenn også solgte russiske varer, men han var ikke sikker på hvilke dette gjaldt – selv observert jeg bare at varene kom fra Kina, og de fleste handelsmenn jeg kom i snakk med var åpne om dette. Grunnen var ganske enkel: det er langt billigere å hente og importere kinesisk-produserte varer enn å kjøpe inn russiske. Så vidt jeg selv fikk forklart gjaldt dette alle varer som ble solgt på markedet. Siden det er mulig å bære med seg opp til 35 kilo i bagasje fra Heihe til Blagovesjtsjensk, er det mange som ganske enkelt drar over grensen, henter det de trenger, og drar tilbake igjen. Dette gjelder derimot kun russere. Russiske statsborgere kan fritt krysse grensen når de ønsker, slik jeg har vært inne på<sup>67</sup>. Kinesere kan ikke krysse grensen når de vil og er avhengig av visum for å komme seg til Blagovesjtsjensk. I tillegg kan ikke kinesere krysse grensen med varer til Russland uten konsekvenser, slik russere står fritt til å gjøre. Hvis en kinesisk handelsmann ønsker å ta med seg varer fra Kina til Russland, må disse varene også igjennom toll. Siden dette fører til en betydelig dyrere affære, har mange kinesiske entreprenører funnet en alternativ løsning. Ved å benytte seg av og hyre inn russiske personer kan disse ta med seg varer gjennom kontrollen uten at noe blir tollbelagt. Denne 'kofferhandelen' er enormt utbredt mellom Blagovesjtsjensk og Heihe (Ioffe & Ryzhova 2009). Derfor er det ofte vanskelig å si om hvorvidt en russer er turist eller handelsmann på disse reisene til Kina. Normalt tar en russer på denne måten med seg omtrent fem gjenstander av noe han har tenkt å selge videre eller gi til en kontakt i Blagovesjtsjensk som følge av en avtale. Denne personen er igjen ofte del av en gruppe på 5 – 10 som drar hver måned for å

---

<sup>67</sup> Se kapittel 2. Mens Kina lenge har ønsket og stått for en profil om en åpen og lite restriktiv handelssone mellom Blagovesjtsjensk og nabobyen Heihe, har det de siste årene blitt strengere for både kinesere og russere som skal til Blagovesjtsjensk fra over grensen. Dette har ledet til en del ubalanse: Siden 1999 trenger ikke russere visum for å krysse over til Heihe, mens kinesere må ha tillatelse i form av visum for å få krysse grensen til Blagovesjtsjensk (Ioffe & Ryzhova 2009). Det har likevel blitt noe mer restriktivt for russere på den måten at kun russiske statsborgere fra Amur-regionen i Russland kan benytte seg av det visumfrie oppholdet.

plukke opp varer på denne måten. Naturlig nok er denne «koffert-handelen» noe som tollkontrollen har problemer med å ha oversikt over (Ioffe & Ryzhova 2009).

Det jeg ofte fikk forklart som grunnen til å dra til Kina av mine russiske informanter på markedet, er å møte med andre handelsmenn der og etablere avtaler, men også det å plukke opp varer er viktig. Som jeg har vært inne på, benytter russiske handelsmenn seg av turistbyråer for å ordne seg tillatelse til å dra til andre steder av Kina hvor man har muligheter for å få til det som blir sett på som bedre avtaler, enten det gjelder å kjøpe opp større partier varer eller å få tak i bedre kvalitet. Akim er som kjent én av de som benyttet seg av dette, og han mener selv han drar hver eneste måned til Beijing på akkurat samme måte. Ikke bare får han mulighet til å gjøre avtaler og skaffe seg varer, men han blir også kjent med andre russiske handelsmenn og får tilbringe en slags ferie på samme tid. Akim mente at det som skilte han selv fra de andre handelsmennene, om de så var kinesere eller russere, var nettopp at han importerte varer fra Beijing, som han mente var varer av langt bedre kvalitet enn det man ellers kunne få servert på markedet. Derfor kunne han også sette en høyere pris, mente han. Dette med kvalitet kontra kvantitet var noe som gikk igjen. Svært mange av mine informanter påpekte at kinesiske varer, og da spesielt slike som kinesere solgte, var av svært lav kvalitet. Til tross for at det kanskje var billig, mente mange russere at det var bedre å gå for noe som faktisk var litt dyrere om det også betydde at kvaliteten ble bedre. Ikke bare russiske handelsmenn hadde denne oppfatningen. En gang jeg gikk på en tur med Katarina langs gaten i regnvær, kom det plutselig et voldsomt vindkast som umiddelbart vrenget og ødela paraplyen hun brukte. «Kinesisk [paraply]!» ropte hun oppgitt og ristet på hodet. «Slik har vi det er. Dårlig kvalitet på varene.» fortsatte hun.

Det interessante her er at til tross for at også russiske handelsmenn selger kinesiske varer, mente de selv at kvaliteten var bedre hos dem, fordi dette var faktisk noe de hadde importert fra for eksempel Beijing og passet på at det var gode materialer. Jeg fikk aldri forklart hvorfor Beijing skulle være synonymt med kvalitet, dette var bare noe mange så ut til å ta for gitt. Akim var langt i fra den eneste handelsmannen som benyttet muligheten til å dra til Beijing. Flere av hans kollegaer på markedet dro også jevnlig til den kinesiske storbyen for å snakke med egne kontakter, etablere avtaler og ta med seg varer derfra. Det er all grunn til å tro at de fleste av disse handelsmennene var involvert i den utbredte 'kofferthandelen'.

Nøyaktig hvordan Akim hadde fått tak på varene sine, ønsket han ikke å gå inn i detaljer i. Jeg spurte Dimitrij om dette og han sa ikke stort mer enn at de ble hentet over grensen etter at han hadde gjort visse avtaler mens han var i Kina. Kjæresten til Akim bekreftet dette, men

forklarte meg også at han ikke hadde noen spesielle avtaler etablert før han dro, men at dette i stedet var noe han organiserte mens han var der.

Måten russere og kinesere opererer på i handelssammenheng i Blagovesjtsjensk reflekterer hvordan statssamarbeidet mellom Russland og Kina har utartet seg i tiden etter Sovjetunionens fall. Akim, Dimitrij og andre russiske og kinesiske handelsmenn drar ofte til Kina, og er avhengig av importerte varer derfra for å holde i gang handelsdriften sin. Dette er mulig grunnet samarbeidet mellom statene og den frie handelssonen som er etablert mellom Blagovesjtsjensk og Heihe. I neste underkapittel skal jeg komme inn på noen viktige avtaler som myndigheter i Russland og Kina har vedtatt og kommet sammen om. Dette er avtaler som har påvirket hvordan lokale russere i Blagovesjtsjensk forholder seg til nabolandet.

## **Statssamarbeidet mellom Russland og Kina siden Sovjetunionens oppløsning**

Etter at Russland meldte seg ut av Sovjetunionen og begynte sin massive omstrukturering av samfunnet tidlig på 90-tallet, har forholdet til Kina på et statsnivå bedret seg i forhold til de turbulente svingningene som tenderte tidligere i århundret (Lo 2004, Deng 2007). Helt åpne handelssoner, besøk fra daværende president Jeltsin, og signerte avtaler om vennskap og bilateral, økonomisk hjelp var alle hendelser utover 90-tallet som tydelig signaliserte at statenes forhold til hverandre var på bedringens vei. Det har blitt hevdet at Russlands utenrikspolitikk på 90-tallet har hatt én viktig suksess, og det er nettopp i forholdet til Kina (Lo 2004). Dette forholdet har blitt beskrevet av statsoverhoder i begge land i dag som «bedre enn noen gang» (Norling 2007:34). Likevel er det potensielle problemer som kan oppstå i fremtiden, og uenigheter under den offentlige overflaten som hindrer en fullverdig allianse (Norling 2007:34).

### **Avtaler og samarbeidsgrupperinger**

En av de mest betydningsfulle samarbeidsavtalene som både Russland og Kina ble en del av, skjedde i april 1996, da representanter fra begge landene og tre andre, Kasakhstan, Kirgisistan og Tadsjikistan, kom sammen i Shanghai for drøftingen av militærmakten i grenseområdene, spesielt i forhold til grenseområdene mellom Kina og Russland. Gruppen, som den gang ble kalt 'Shanghai Five', ble enige om å demilitarisere grensene for å fjerne den militære spenningen året etter og gjennomgikk flere toppmøter i årene frem mot tusenårsskiftet (Scheineson 2009). Gruppen ble et offisielt faktum i 2001 da Usbekistan også ble tatt inn som



fullverdig medlem av gruppen, som offisielt skiftet navn til 'Shanghaigruppen'. I 2004 og i 2005 ble også Mongolia, Iran, Pakistan og India deler av organisasjonen som observatører med begrenset makt, men med mulighet til deltakelse.

Hovedvekten av Shanghaigruppens oppgaver ligger i felles dialog medlemmene imellom om sikkerhet og handel i hele Sentral-Asia regionen, og prosjekter som fremmer utviklingen av disse prinsippene (Scheineson 2009). Dette innebærer blant annet fokus på beskyttelse fra terrorisme, effektivt hindre narkotikahandel, dele hemmelig informasjon og innføringen av fellesprosjekter som for eksempel Eurasia Net, en felles marked for energiresurser for medlemmene. Alt dette har fått flere eksperter til å dra paralleller til NATO, og ikke uten grunn. Alt tyder på at gruppen ble til først og fremst for å danne en eurasiske motvekt til NATO og da spesielt til USA (Wishnick 2001). Det er likevel en viss enighet om at Shanghaigruppen ikke er like mektig eller like sammensveiset som den eldre, euro-amerikanske forsvarsgruppen (Scheineson 2009). Det som i alle fall er sikkert er at Kina og Russland er de største aktørene i gruppen, og har som følge av det tette samarbeidet vedtatt flere avtaler etter å ha kommet sammen i Shanghaigruppen.

I juli 2001 ble dette eksemplifisert ved dannelsen av avtalen om 'Godt naboskap og vennlig samarbeid' mellom Russland og Kina. Egentlig er avtalen bare en videreføring og gjenoppretting av den tidligere kinesisk-sovjetiske vennskapsavtalen fra 1950, som hadde gått ut på grunn av de politiske uenighetene og krigsspenningene i 1980 (Wishnick 2001). Avtalen går konkret ut på at statene skal samarbeide, at de skal respektere og anerkjenne hverandres territorier og suverenitet over disse territoriene, og at Russland skal binde seg til å støtte Kinas mål om ett forent, kinesisk land. I tillegg forplikter begge lederne av landene seg til å møtes jevnlig og holde kontakten. Selv om både kinesiske og russiske ledere er tydelige på at den nye avtalen ikke innebærer en allianse, er det likevel trekk i avtalen som tyder på at samarbeidet stikker dypere enn bare nabovennskap (Wishnick 2001). Noen hevder avtalen mellom landene kan kalles en *entente*, altså en type sikkerhetspakt som verner dem fra andre og hverandre (Donaldson & Donaldson 2003). For eksempel kommer det fram i en av paragrafene at begge statene bør på det sterkeste unngå å gjøre avtaler med en tredje part som kan føre til at deres samarbeidspartner svekkes. Likevel virker det som denne avtalen kan tolkes ulikt. Bare to dager etter å ha gått med på avtalen, krevde daværende president Putin under en pressekonferanse å bli medlem av NATO eller at organisasjonen ble fjernet. Dette er helt klart noe som Kina ser på som svekkende for sin egen sikkerhet om det skulle skje (Norling 2007; Wishnick 2001).

Begge land streber etter aksept og tilnærming til den såkalte Vesten, og da spesielt til Europa. Dette er først og fremst en tilnærming for å beskytte seg selv og sine interesser ved å oppnå innflytelse og dermed makt i verden. Det at Kina og Russland samarbeider for å stå i mot vestlige, sterke lands innflytelse over verdensbalansen, slik myndigheten i begge landene ser på USA, trenger ikke å bety at de ønsker å stå for en anti-vestlig allianse, men snarere at de prøver å oppnå innflytelse og betydning i den moderne verden (Deng 2007). Sammen står de to statene sterkere i denne politiske arenaen. ”However, neither sees their partnership as a realistic or desirable bloc alternative to the West. Rather, both see greater acceptance by the West as critical for their great power aspirations.” (Deng 2007:866).

Både Kina og Russland søker å stabilisere og utvikle sine egne land. Dette kan de ikke gjøre om ikke de har et stødig samarbeid med hverandre. Kina trenger energi, våpen og råmaterialer for å komme seg igjennom sitt enorme moderniseringsprogram, mens Russland trenger politisk assistanse for å holde makten i sin sektor og for å unngå å bli overkjørt av Vesten (Norling 2007).

Ellers har landene en del til felles. Begge er preget av sosialistisk-ideologiske retninger fra tidligere statsledere og kommunistisk økonomi. Sannsynligvis som en følge av dette har begge landenes innbyggere hatt og fortsetter å ha uformelle økonomiske nettverk som, til tross for visse forskjeller, fungerer stort sett på samme måte (Ledeneva 2003, Michailova & Worm 2003)

Økonomisk har statene mye å vinne av hverandre, noe svært mange analyser konkluderer med spesielt i henhold til handel mellom det russiske fjerne Østen og nordøst Kina (se for eksempel Rozman 2003; Kim 2001). Handelen gav mest økonomisk vinning for smuglere og ikke-statlige personer i begynnelsen av 90-tallet og utover til sent 90-tall, hvor uregistrert og uoffisiell handel dominerte (Deng 2007). Selv om statene politisk kom godt overens i denne perioden, svarte dette ikke til gode økonomiske relasjoner. Dårlig organisering og strukturelle problemer med byråkrati og korrupsjon kan ha vært noen av årsakene til svak offisiell handel (Deng 2007). Men i de siste årene har også denne handelen økt mye. Under Putins første periode som president (fra 1999 – 2003) økte den registrerte bilaterale handelen med nesten en tredobling (Lo 2004) uten å ta hensyn til all handel gjort uregistrert. Denne utviklingen har bremsset de siste årene, men fortsetter å ha stor betydning (Deng 2007). Det er også en viss uvillighet når det gjelder store økonomiske samarbeid. Putins avgjørelse om å gi olje til Japan i stedet for Kina er et slikt eksempel. Den opprinnelige planen var å lage en rørlinje fra Sibir

direkte til Daqing i Kina, men Putin snudde i saken og bestemte seg heller for å samarbeide med Japan, som skal ha gitt et bedre økonomisk tilbud. Selv om Putin nå igjen har ombestemt seg og har gått med på å la Kina være en del av oljesamarbeidet, hevdes det at denne ubestemmeligheten har gått ut over den allerede skjøre tillitten mellom Russland og Kina (Norling 2007).

Statene har over en lengre tid samarbeidet om å forske på og benytte seg av kjernekraft, romskipsteknologi, infrastruktur og energi i form av olje og gass (Lo 2004). Også militært har landene blitt enige om å samarbeide til en viss grad (Weitz 2009). Dette samarbeidet er bygget på handel og eksport av våpen og teknologi, som Russland over lengre tid har solgt til Kina. Siden Vesten har blokkert all våpensalg til Kina, står Russland igjen som sterkeste kandidat til å bidra med eksport av moderne våpen, utstyr og militærteknologi til sin nabo (Deng 2007). Noen hevder at hele våpenindustrien og handelen knyttet til det er selve bærebjelken i det russisk-kinesiske samholdet (Donaldson og Donaldson 2003). Ingen vet derimot nøyaktig hvor omfattende dette salget er – dette er en godt bevart hemmelighet som begge stater holder tett til brystet (Deng 2007). Det er derimot et salg som har etter hvert fått mindre betydning for Kina de siste årene, i og med at kinesisk forsvarsindustri har klart å levere mer og bedre våpen og utstyr nå enn tidligere (Weitz 2009).

Det militære samarbeidet innebærer også strategiske avtaler. I avtalen som ble undertegnet i juli 2001 forplikter begge statene seg til å støtte sin partner om vedkommende blir angrepet (Wishnick 2001, Donaldson og Donaldson 2003). I tillegg er felles militærøvelser blitt en del av det kinesisk-russiske samarbeidet. Ved å benytte seg av slike øvelser får Russland mulighet til å demonstrere sin militære teknologi ovenfor Kina. Igjen var tradisjonelt målet å selge denne teknologien videre, men i de siste årene har også et annet mål vist seg å være vel så attraktivt, nemlig å trene opp tropper og en mulighet for det kinesiske og russiske militæret å lære av hverandre (Weitz 2009). Samtidig får begge landene vise sin militære makt og hær under kontrollerte omgivelser.

Ikke alle støtter dette militære samarbeidet. Enkelte har bekymret notert seg at dette er like mye øvelser hvor man viser styrke, som øvelser hvor svakheter unektelig kommer til overflaten, og hvor man viser taktiske knep til et land som en gang kan bli en fiende. Noen hevder Kina kan benytte seg av de militære øvelsene for å studere det russiske militæret og

finne potensielle svakheter (Weitz 2009). Her kan man se paralleller til det vanlige russiske synet knyttet til 'Den gule trussel'<sup>68</sup>.

### **Russland og Kinas fremtid som samarbeidspartnere**

Det er blitt gjort mange analyser av samarbeidet mellom Russland og Kina som stater, med en overvekt som fokuserer på et russisk syn (Deng 2007). I mange av disse analysene blir det trukket fram positive og negative sider ved samholdet, og en konklusjon hvor forfatteren bedømmer hvorvidt samarbeidet er varig. Mange vektlegger de potensielle problemene og det skjøre båndet mellom statene, og mener at samarbeidet mellom de to landene er begrenset og går en svært usikker framtid i møte (Anderson 1997; Lo 2004; Wishnick 2001). Det har blitt hevdet i flere tekster at Russland er den tapende parten i sin iver til samarbeid med Kina, i alle fall i dagens verden. Mens det på 90-tallet absolutt var strategisk lurt for Russland å forhandle og samarbeide med Kina, har denne tendensen forandret seg (Wishnick 2001). For det første viser en tydelig tendens at Russland som land har stagnert etter 90-tallets turbulente omskiftninger, mens Kina på den andre siden bare vokser (Donaldson og Donaldson 2003). Dette gjelder spesielt innenfor områder som økonomi, befolkningstall, teknologiske fremskritt og politisk makt. Russland har gått fra å være en av de mest avanserte industrimaktene i verden til å miste nesten halvparten av sin opprinnelige inntekt, og det i tillegg til å slite med mye fattigdom (Donaldson og Donaldson 2003). Kina på sin side var en av verdens mest fattige land målt i BNP tidligere, men har siden snudd til å ha en av verdens raskest voksende økonomiske vekster. Russlands populasjon synker sakte årlig, mens Kinas allerede enorme befolkning øker – til tross for ett-barns politikken. Russland eksporterer varer og teknologi som bare fortsetter å styrke Kina, spesielt militært (Weitz 2009). Og dette gjør de til tross for å ikke ha en fastsatt allianse med Kina, noe som har fått flere analytikere til å undre hvor lenge dette kan vare (Donaldson & Donaldson 2003). Kina søker tross alt å utvikle sin egen militærproduksjon uten å være avhengig av import fra andre land, noe de nå fokuserer på (Weitz 2009).

Denne ubalansen mellom statene gjør samholdet spesielt lite gunstig for Russland, som ikke klarer å ta igjen Kinas raske moderniseringsprosess.

Relatert til dette er hvordan Russland ser på sin asiatiske nabo, og dette henger igjen med deres historie sammen og nasjonalistiske ideer i Russland, som jeg kom inn på i kapittel 3. Kina har opp gjennom tiden, og spesielt fra 1960-tallet av, blitt sett på som en rival til

---

<sup>68</sup> Se kapittel 6.

Russland, og dette synet ser ikke ut til å ha forsvunnet i dag, selv om det kanskje ikke er like tydelig i offentligheten (Donaldson & Donaldson 2003; Wishnick 2001; Carlson 2007). Det at Kina vokser seg sterkere og potensielt farligere, blant annet på grunn av økonomisk og politisk hjelp fra Russland, ser bare ut til å gjenoppfriske og aktualisere denne oppfatningen (Carlson 2007). Russlands uvillighet til å dedikere seg til store handelsprosjekter med Kina, som ved direkte salg av olje og gass, later til å underbygge tanken om at det finnes en viss rivalisering og at russiske myndigheter er bevisst på tanken om at Kina en dag kan bli en fiende. Flere har påpekt at russiske myndigheters trang til å søke etter samarbeid både med Vesten og med Asia gir Russland en svekket tillitt i begge områder (Lo 2004; Wishnick 2001). Fra et kinesisk synspunkt synes spesielt maktapparatet i Moskva å bruke langt mer tid og ressurser på å oppnå status og kontakt med land i Vest-Europa, USA og tidligere sovjetstater på bekostning av samarbeidet med Kina, noe som får hele det strategiske samarbeidet til å virke 'annenrangs' (Lo 2004). Vladimir Putin har særlig tatt høyde for å gå med på avtaler om strategiske våpen med USA og offentlig støttet amerikanske myndigheters avgjørelse om å ha militære tropper i Sentral-Asia etter 9/11 – uten å konsultere seg først med sine kinesiske samarbeidspartnere (Lo 2004). Denne adferden, som nå har pågått over lengre tid, har ledet til en del misnøye i det kinesiske maktapparatet (Merry 2003). Måten som russiske myndigheter opptrer på, hevder Bobo Lo (2004), henger sannsynligvis sammen med en dypere symbolsk/historisk kontekst om hvordan Russland som stat ønsker å fremstille seg selv (Lo 2004). Som jeg har nevnt, ser mange russere på seg selv som 'siviliserte' og 'vestlige' og setter også de samme verdiene på Russland, som blir en slags sivilisasjonsbarriere fra det som blir sett på som de 'barbariske hordene' i øst (Lo 2004). Som en analytiker har formulert det "Russian analysis often treats China as a strategic partner, but rarely as a political or cultural equal" (Merry 2003:22). Ikke bare framstiller Russland seg som overlegen Kina, men prøver også å oppnå innflytelse med USA, noe Kina også er opptatt av. Dermed blir den underliggende rivaliseringen også tydeligere (Lo 2004). Ifølge enkelte er denne søken etter respekt og sterkere samarbeid med USA og andre vestlige land så viktig at de to statene ville bedratt hverandre uten nøling om det skulle føre til et bedre forhold til Vesten (Norling 2007). Samtidig blir kinesiske myndigheter oppfattet som mistenksomme av russere. Det eksisterer rykter om kinesiske kart som markerer ut store deler av Sibir og Russlands fjerne østen som tilhørende Kina, og at kinesiske myndigheter er innstilt på å følge opp Maos planer om å bygge ut disse områdene (Alexseev 2006:113).

Med denne rivaliseringen, kombinert med historisk og demografisk kunnskap og forestillinger om den kinesiske regjeringen, dukker også frykten opp i russiske hoder om et Kina som ikke bare ønsker å påvirke områder i Sentral-Asia, men som også etter hvert (og nærmest uunngåelig) setter sin interesse til områder som en gang tilhørte det kinesiske imperiet – inkludert i Amurprovinsen (Lo 2004; Deng 2007; Carlson 2007). Selv om dette er noe som i mindre grad bekymrer Moskva, har det i lengre tid vært et brennhett tema for regionale myndigheter og innbyggere i Russlands fjerne østen<sup>69</sup> (Wishnick 2001, Lo 2004).

## Oppsummering av kapitlet

Etter at grensene åpnet på begynnelsen av 1990-tallet, har kinesere blitt viktige migranter i Blagovesjtsjensk i forbindelse med studier, jobb og handel. Selv om mange kinesere krysser grensen over til Russland hvert år, er det bare et fåtall som oppholder seg i landet over lengre tid<sup>70</sup>. Dette fåtallet har imidlertid satt sitt preg på bybildet i Blagovesjtsjensk, blant annet ved å spesialisere seg innenfor arbeid og næringer som russere tradisjonelt har nedprioritert. Jeg har argumentert for at kinesiske handelsmenn, som er den delen av kinesiske migranter som kommuniserer mest med russere, er også den kategorien som i størst grad former ideen om hva 'en kineser' representerer for russere. Men også andre kinesiske arbeidere og studenter er med på å forme hvordan kinesere blir forestilt. Kinesiske arbeidere, for eksempel, oppfattes ofte av russere som isolerte fra det russiske samfunnet, og det antas at de lever i små, lukkede samlinger i landet fordi de ikke ønsker å sosialisere seg med russere. Denne forestillingen har siden blitt brukt for å beskrive alle kinesere som et 'naturlig' trekk de innehar. Jeg har prøvd å vise at dette er bare delvis sant, for kinesiske arbeidere som kommer til Russland er ofte nektet adgang til annet enn jobb og bolig av sine arbeidsledere (Ioffe og Rhyzova 2009).

Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk er en av de viktigste arenaene for kinesisk-russisk samhandling. Som følge av de reglene og avtalene statene Russland og Kina har vedtatt, er det mulig for både russere og kinesere å drive aktivt med handel på tvers av grensen. På markedet har kinesiske og russiske handelsmenn organisert seg innenfor egne avgrensede områder og bruker det som oppleves som forskjellige strategier for å lokke til seg kunder og selge varer. Til daglig er flerfoldige russere, i hovedsak middelaldrende, innom markedet for å kjøpe varer til en billigere pris enn de hadde fått andre steder. Spesielt blir det solgt klær, sko og sportsutstyr på markedet, både av russere og kinesere. Russiske handelsmenn er sterkt involvert i den pågående 'kofferhandelen' mellom Blagovesjtsjensk og Heihe, som ofte er

---

<sup>69</sup> Dette kommer jeg inn på i kapittel 6.

<sup>70</sup> Dette poenget blir utbrodert i kapittel 6.

organisert av kinesere slik at de selv unngår visum og handelsrestriksjoner. Ellers har russiske og kinesiske handelsmenn lite å gjøre med hverandre utenom i tilfeller hvor de er samarbeidspartnere. Mine russiske informanter på markedet hadde et mer positivt syn på kinesere enn andre russere jeg traff på, og mente at kinesere generelt fortjente respekt for måten de jobbet på. Dette er spesielt interessant sett i lys av at de to partene er konkurrenter. Akims holdning til kinesere er derimot ikke delt av alle russere i Russlands fjerne østen, noe jeg vil diskutere i neste kapittel.

# Kapittel 6

---

## Den gule fare – Kina og kinesere som trussel

Jeg har til nå vist hvordan russere tenker om kinesere og hva de oppfatter som kinesisk væremåte og oppførsel. Disse synspunktene er alle med på å vise hva russere i Blagovesjtsjensk tenker om andre etniske kategorier og hva de framlegger som positive og negative egenskaper i forhold til sin egen identitet. For russere i Blagovesjtsjensk er kinesere en særegen kategori på grunn av den korte distansen til Kina og muligheten til å oppsøke landet nesten uten forberedelse. På samme måte kan kinesere dra til Blagovesjtsjensk relativt lett, og mange befinner seg til en hver tid i byen. Dette nærværet er de aller fleste jeg kom i kontakt med ikke spesielt opptatt av. De unge jeg snakket med hadde et nøytralt syn på kinesere, og de fleste hadde ikke noe i mot at kinesere oppholdt seg i byen. «Kinesere er rare, ja» sa Dima til meg en gang. «Men jeg har ikke noe i mot dem. De holder seg for seg selv.» Det var derfor noe overraskende å oppdage at mange eldre jeg snakket med hadde helt andre oppfatninger. Dette har en klar sammenheng med hvordan media og enkelte lokale guvernører og akademikere har håndtert og presentert immigrasjonen fra tidligere av.

Det finnes en rekke russiske personer og avisartikler som motsetter seg kontakten med Kina, og som ønsker sterkere reguleringer av kinesisk innvandring og mer kontroll over kinesere som allerede oppholder seg i Russland. Mange av disse personene har benyttet seg av media for å skape oppmerksomhet rundt temaet og for å nå ut til andre russere for støtte. Jeg skal i dette kapitlet ta for meg dette synspunktet og diskutere hvilke konsekvenser denne ideen har hatt og fortsetter å ha for samarbeidet mellom Russland og Kina og hvordan det har påvirket synet på kinesere generelt i Russlands fjerne østen. Jeg skal også vise hvordan synspunktet ble brukt som en politisk strategi i to historiske perioder, under ideen om «den gule fare», og argumenterer i tråd med Saveliev (2002) at man spredte denne ideen for å ta oppmerksomhet bort fra andre negative aspekter ved det russiske samfunnet. Det er derimot viktig å påpeke at dette er en ide og en forestilling som jeg ikke observerte at russere flest i Blagovesjtsjensk støttet. I stedet er dette en ide som i perioder har hatt sterk oppslutning og som i dag støttes av enkelte.



Jeg vil også argumentere for at synet på kinesere som en trussel har blitt oppfattet slik spesielt som følge av tre faktorer: 1) usikkerhet knyttet til antallet kinesere i Russland, 2) troen på (statsstyrt) kinesisk masseemigrasjon og 3) en særegen historisk vinkling. Jeg skal ta for meg alle disse aspektene i kapittelet og forsøke å vise hvordan et slikt synspunkt kan appellere til enkelte russere i Russlands fjerne østen.

”Før fryktet vi krig [mot Kina], men nå er det ikke slik lenger. Hva skal [de] med krig? Kineserne kommer til oss sakte, forsiktig og stille.”

Samtale med Katarina fra Blagovesjtsjensk.

I forhold til mitt eget feltarbeid møtte jeg sjeldent personer som var spesielt kritiske til kinesere eller fryktet Kina som stat. Men de fleste jeg snakket med hadde ikke så mye til overs for sine landsnaboer heller, og hadde ofte et pessimistisk syn til fremtiden med Kina som nabo. «De kjøper opp alt» sa en ung mann ved navn Oleg, som mente kinesere hadde vært langt smartere enn russere i forhold til å sikre en økonomisk fremtid. Oleg pekte på oppblomstringen av kinesiske restauranter de siste årene, og mente dette var et godt eksempel på strategiske økonomiske grep som kinesere utførte. «Ofte virker det som russiske bedrifter, med russiske ledere. Men det stemmer ikke. De er kinesiske» hevdet han. I likhet med Sergej fra kapittel 3 og 4, så også Oleg på kinesere som en samlet gruppe med et slags felles mål. Jeg møtte også enkelte ganger russere, spesielt middelaldrende, som ytret bekymringer i forhold til kinesisk innvandring, som mente kinesere var en slags trussel og som tar jobber og eiendommer fra lokale russere. Katarina og ektemannen Alexander fra de forrige kapitlene var begge bekymret for fremtiden med Kina. «Vi vet ikke hvordan det skal gå» forklarte hun. «Flere og flere kinesere kommer hit. Det er ikke bra for oss [russere]. Samtidig tjener vi på å ha dem her, så hvem vet hva vi skal gjøre?». De var ikke alene om å bekymre seg. I en spørreundersøkelse utført av Alexseev i september 2000, svarte et flertall av de spurte fra Primorskij kraj<sup>71</sup> at de trodde Kina kom til å utføre fiendtlige militæroppdrag mot Russland i løpet av 20 år (Alexseev 2006:102).

---

<sup>71</sup> Primorskij kraj er den mest folkerike provinsen i Russlands fjerne østen, som grenser til det nordøstlige Kina i likhet med Amur oblast (hvor man finner Blagovesjtsjensk). Det er i denne provinsen man finner den største russiske byen i det fjerne østen, Vladivostok.

Synet på kinesere som trussel var spesielt noe som dominerte i aviser for ca. tjue år siden (Alexseev 2006:97). Sovjetunionen gikk i oppløsning, og grensene til Kina åpnet etter å ha vært fullstendig avstengt i flere tiår. En massiv tilstrømming av kinesere oppstod på relativt kort tid rundt om i Russlands fjerne østen. Hvis man tar utgangspunkt i tall fra 1989 og et lavt estimat fra 1999 økte antallet hele 40 ganger, fra 5200 til noen hundre tusen (Gelbras 2002). Grunnen til at man bare kan gi et røft estimat fra midten av 90-tallet og utover har sitt utgangspunkt i tre faktorer: den enorme tilstrømningen som man ikke hadde hatt kontroll på fra 1991 til 1994, samt ulovlig innvandring og ulovlig opphold i landet. Det tok ikke lang tid før lokale myndigheter protesterte mot innvandringen og ønsket forandringer. Avisene ble raskt fulle av artikler som tok til orde for anti-kinesiske holdninger, ofte basert på synsing i stedet for fakta (Larin 1998). Kinesere ble knyttet til tyvevirksomhet og smugling (Minakir 2001). Avisen *Izvestija* betvilte at kinesere kun var i Russland som gjester, bladet *Novosti* proklamerte at kineserne kom ubevæpnet, men var fortsatt farlige (Alexseev 2006:97). Ganske raskt, etter protester fra lokale myndigheter, ble det i desember 1993 opprettet en avtale mellom landene om at kinesiske (og mongolske) immigranter til Russland måtte ha visum for å komme inn i landet, en lov som ble satt i gang fra og med januar 1994 (Minakir 2001). Dette førte til at den voldsomme immigrasjonen avtok (Akaha 2004). Men de negative holdningene til kinesere og oppfatningen av hva de gjorde på russisk jord hadde allerede skapt et sterkt inntrykk på den russiske befolkningen, og de ble sett på med stor skepsis fra lokale russiske innbyggere. Ideen om «den gule fare» hadde etablert seg.

### **‘Den gule fare’**

Den gule fare, eller gule terror, er en rasebasert ide som tar utgangspunkt i en overbevisning om at personer fra Øst-Asia (sett på som «gule» på grunn av sin hudfarge) emigrerer fra sine land, drar for å slå seg ned andre steder og tar over jobber og/eller forandrer samfunnet de havner i til det verre for de som var der først. Først og fremst er det altså fremmedfrykt, spesielt knyttet opp mot frykt for asiatisk nærvær. Det diffuse begrepet «øst-asiatere» i en slik forstand har kommet til å referere mest til kinesere, men brukes også for å referere til koreanere og japanere. Begrepet er langt i fra russisk; antagelig oppstod det i Europa før det ble tatt i bruk av representanter for populærlitteraturen i USA på begynnelsen av 1900-tallet og ble da et mer velkjent begrep. Det er vanskelig å anslå nøyaktig hvor gammelt begrepet er, men en mulig teori er at i alle fall ideen om en frykt for asiater og deres mulige ekspansjon stammer fra mongolenes invasjon og ekspansjon vestover i det 13. århundre (Wu 1982). Den asiatiske horden var så fremmed både utseendemessig og språkmessig fra resten av den

europiske befolkning at det førte med seg mye frykt, ifølge Wu (1982). Spesielt utover slutten av det 19. århundre og begynnelsen av det 20. århundre ble begrepet og spesielt ideen om den gule fare hyppig diskutert og brukt, også politisk. Både på New Zealand, på vestkysten av USA, i Sør-Afrika og i Russland eksisterte det i manges hoder, spesielt lokale politikere, en oppfatning om at personer fra Øst-Asia brakte med seg mer ille enn godt til stedet de kom til, og måtte derfor nødvendigvis begrenses og kontrolleres.

I Russland ble «den gule fare» et tema for lokale politikere i det russiske fjerne østen på slutten av det 19. århundre, men ble først tatt opp seriøst i maktsenteret St. Petersburg etter krigen mot Japan i 1905 (Saveliev 2002). Saveliev (2002) argumenterer for at staten og byråkratiet trengte en syndebukk etter tapet i krigen og etter et nedslått revolusjonsopprør i januar 1905. Fra denne perioden og fram til første verdenskrig oppstod det en voldsom debatt rundt spørsmålet om immigrasjon fra Øst-Asia og om hvem som hadde hatt skylden i revolusjonsforsøket. Mange begynte å peke på de etniske minoritetene som man antok hadde samarbeidet med japanere eller som stod bak revolusjonsforsøket. Kineserne ble av flere pekt ut som syndebukker, spesielt ved å vise til den antatte voldsomme kinesiske immigrasjonen og det man mente kinesere utførte: en saktegående, fredelig overtakelse av Russland (Saveliev 2002). De fleste av disse politikerne og journalistene hadde liten eller ingen faktisk kunnskap om det fjerne østens politikk eller faktiske immigrasjonstall (Saveliev 2002). Likevel fikk meningene en voldsom spredning og oppslutning, også i Russlands fjerne østen. Det ble estimert av en handelsmann ved navn Merkulov i Vladivostok at mellom 250 000 og 325 000 kinesere var bosatt i det russiske fjerne østen<sup>72</sup> (Saveliev 2002). Mannen var bekymret ovenfor utviklingen, da han mente at allerede var russisk-eide selskaper i stagnasjon økonomisk, mens kineserne gradvis utviklet og ekspanderte sine aktiviteter. Spesielt problematisk var det at russiske entreprenører bare bidro til denne utviklingen ved å benytte seg av billig kinesisk arbeidskraft.

Også den da nye guvernør-general over Russlands fjerne østen, Gondatti, var bekymret ovenfor den kinesiske immigrasjonen, som han mente hadde nådd et kritisk nivå mellom 1910 og 1914. Det ble derfor nødvendig slik han så det å beskytte Russlands eiendom fra asiatisk ekspansjon (Saveliev 2002). Rasismen knyttet til kinesere var utbredt på denne tiden blant alle samfunnslag (Stephan 1994), spesielt styrket av anti-kinesiske holdninger fra politikere som Gondatti, og handelsmenn som fryktet konkurransen fra kinesere. Til tross for disse

---

<sup>72</sup> Tallene er ikke offisielle, bare basert på statistikk som ikke alltid var pålitelig (Saveliev 2002).

holdningene var det dog få alvorlige tilfeller, både før og etter, hvor russere og kinesere angrep eller skadet hverandre. Med unntak av massakren i 1900<sup>73</sup> var det ikke oppstått andre hendelser hvor kinesere ble drept med vilje, og kinesere og russere bodde sammen stort sett uten problemer, selv om det var nokså vanlig at kinesere, spesielt tjenere, ble slått av sine russiske herrer (Stephan 1994).

En annen tanke som var ganske utbredt dreide seg ikke direkte om kinesere som ekspansjonister, men snarere om oppfattelsen av deres vesen og natur som noe fullstendig fremmed. I visse publikasjoner ble kineseren sett på som en uforståelig og farlig utenforstående, som ikke mistet båndet med sitt hjemland og som nektet å menges seg med russere (Saveliev 2002). En berømt russisk oppdagelsesreisende, Vladimir Arseniev, argumenterte for at det ble for naivt å forvente at kinesere kunne 'russifiseres' og at uansett hva man gjorde, så ville en kineser forbli en kineser (Arseniev 1914). Denne sterke lojaliteten stod som direkte kontrast til det staten Russland ønsket av sine immigranter: det å bli assimilert og svare til Russland framfor sitt hjemland.

Alle var derimot ikke enige i det negative synet mange hadde på kinesiske innvandring. For enkelte politikere og akademikere stod kinesisk innvandring som en nødvendighet framfor noe annet, et tilskudd til Russlands fjerne østen som trengte arbeidskraften. I tillegg er det viktig å påpeke at til tross for meningene til russiske handelsmenn, enkelte politikere og journalister, fortsatte de fleste av politikerne i St. Petersburg å motsette seg forslagene om restriksjoner og forandringer (Saveliev 2002).

Det er derfor lett å se klare likhetstrekk mellom det som skjedde i denne perioden før første verdenskrig og det turbulente 90-tallet. I begge tilfellene oppstod det en rask og intens anti-kinesisk kampanje utført i hovedsak av media og belyst av lokale politikere, som førte med seg en voldsom fremmedfrykt på kort tid.

---

<sup>73</sup> Den kjente massakren av rundt 3000 kinesere i Blagovesjtsjensk i 1900 har kommet til å stå som et mørkt kapittel i russisk-kinesisk historie, og noe sjeldent diskutert offentlig i Russland. Under Bokser-opprøret ble Blagovesjtsjensk bombet av kinesiske tropper stasjonert på den kinesiske siden av Amur, og de nærliggende områdene plyndret av *khunkhozy*, kinesiske banditter. Som respons besluttet militærguvernøren i Amur-provinsen, general Gribskii, å tvinge ut samtlige kinesiske byboere fra landet. Men i stedet for en sikker deportering ble det utført noe langt grusommere. Med hjelp fra kosakker og andre militante ble de uskyldige kineserne tvunget ut i elven Amur uten båter eller hjelpemidler. På den kinesiske siden kunne kinesiske soldater bare hjelpeløst se på at mesteparten av sine landsfeller druknet og forsvant under havoverflaten. General Gribskii ble i ettertid funnet skyldig som ansvarlig for den grusomme deporteringen, men ble bare straffet ved forflytning.

Merkulov og Arsenievs rapporter ble begge tatt fram igjen på 90-tallet, under tittelen «Den gule trussel» (Saveliev 2002). Et populærblad kalt Ogonek publiserte et bilde av et skilt med påskriften «Bare for russere» på kafan Brigantine, som var populær blant kinesiske turister (Saveliev 2002). Akkurat som på begynnelsen av 1900-tallet ble kinesere sett på av lokale innbyggere som jobbstjelere og personer som ønsket å infiltrere Russland. Men, som studier viser (Larin 1998) er ikke kinesere i direkte konkurranse med andre etniske grupper og deres nærvær på for eksempel markeder er nyttig rent økonomisk for lokalbefolkningen (Saveliev 2002). Kinesere ble i hovedsak brukt som et politisk kort av anti-kinesiske bevegelser, lokale myndigheter og visse grupper og for å få fokuset bort fra andre negative trekk ved det russiske samfunnet, som arbeidsledighet og kriminalitet. Hva er da likevel grunnen til at synet på kinesere som en fare fikk så stor oppslutning?

Som jeg har vært inne på, mener jeg at årsaken til det negative synet bunner ut i tre faktorer. Jeg skal gå inn på disse tre faktorene nå, og vise hvordan man kan forstå (men ikke nødvendigvis støtte) det noen mener: at kinesere utgjør en trussel for det russiske fjerne østen.

### **Den flyktige populasjonen – myter om antallet kinesere i Russland.**

«I think there is no need to explain that not all Chinese reside in Russia legally. This especially applies to the Siberian and Far Eastern regions, where Chinese communities live in wooded areas, into which even extortionists from among militiamen never poke their noses. . . . If the migration trend remains unchanged, one can predict that by 2010 there will be 20 million Chinese in Russia and 40 million in 2020» (Gilbo 2003, oversatt av Ioffe og Ryzhova 2009:351).

Man vet ikke hvor mange kinesere som finnes i Russlands fjerne østen i dag, med det er et tall som det har blitt enormt mye spekulert i. Media spesielt har vært aktive i å sette anslag som ofte er langt utenfor realistiske former, men også akademikere og politikere har overdrevet innvandringsstørrelsen (Ioffe og Ryzhova 2009, Minakir 2001). Kinesisk innvandring ble definert som en 'gul bølge' i media. Det ble av flere hevdet at det bor så mange som flere millioner kinesere i det russiske fjerne østen (flesteparten ulovlig) og at flere kommer hver eneste dag. Viktor Larin (1998) telte mer enn 150 nyhetsartikler i den russiske pressen mellom 1993 og 1995 hvor kinesere ble sett på som en trussel uten at journalisten viste til faktiske migrasjonsdata.

Visse spørreundersøkelser viser også at mange mennesker generelt i det russiske fjerne Østen har hatt en overdreven oppfatning av antallet kinesere der. Alexseevs undersøkelse fra

september 2000 viser at 46 % av de spurte mente at kinesere utgjorde 10-20 % av hele befolkningen i Primorje, mens det realistiske anslaget liggere nærmere 1,5 % (Alexseev 2006).

Det største frykten knyttet opp mot antallet kinesere i Russlands fjerne østen er at russere én gang kommer til å bli en minoritet i sitt eget land. Mine informanter på markedet, Akim og Dimitrij, var begge overbeviste om at dette kom til å skje en eller annen gang i fremtiden. «Slik utviklingen er nå, kommer det flere og flere kinesere til oss, mens russere drar ut [fra byen], og til andre land. Det er trist, men slik er det» forklarte Akim. Da jeg spurte han om fremtiden løftet han på skuldrene og sukket. «Hvem vet? Det eneste jeg er sikker på er at Blagovesjtsjensk, og andre byer [i Russlands fjerne østen] kommer til å huse flere og flere kinesere, mens vi [russere] flykter.»

Ifølge tall fra den kinesiske ambassaden i Moskva dro over 400 000 kinesere til Russland hvert år på slutten av 90-tallet (Gelbras 2002). Mesteparten av disse var turister, som i grupper fram til år 2000 fikk lov til å dra til Russland uten visum. Tall fra Primorje viser at visumfrie turister utgjorde mellom 50 og 83 prosent av kinesere registrert i provinsen (Gelbras 2002).

Den ulovlige innvandringen er mest fremtredende mellom Russland og Kasakhstan (Zayonchkovskaya 2003). Grunnen til at akkurat dette området er yndet for ulovlig innvandring har sammenheng med at statsgrensene mellom Kasakhstan og Russland lenge var uetablert, og er svært lang. Til dags dato er den nesten 7000 km. lange grensen mellom landene vanskelig å kontrollere; stort sett er grensekontrollen situert på hovedveiene og jernbanekrysningene (Gelbras 2002). Et tilleggsproblem er at kinesere kan komme til Kasakhstan visumfritt. Det er derimot ikke slik at kinesere kommer til Russland i store grupper på denne måten: majoriteten av kinesisk immigrasjon skjer mellom Kina og Russlands fjerne østen (Gelbras 2002). Ifølge tall fra 1995-1998 holdt kinesisk innvandring seg på et jevnt nivå på 300 000 innvandrere årlig. Det er derimot viktig å påpeke at dette ikke var personer som bodde fast på russisk jord, men som bevegde seg til Russland og tilbake til Kina jevnlig, i forhold til visumrestriksjoner (Gelbras 2002).

Det man i alle fall vet er at faktiske antallet kinesere i det russiske fjerne østen i dag er langt i fra 20 millioner, slik Gilbo (2003) har forutsett. Faktisk viser tall fra den føderale immigrasjonstjenesten og andre, mer realistiske tilnærminger at antallet ikke en gang når én million: De mest realistiske anslagene ligger mellom 300 000 – 400 000 personer i dag for hele Russlands fjerne østen (Akaha 2004, Ioffe et Ryzhova 2009, Karlin 2009). Gelbras

(2002) konkluderer sin analyse med at antallet kinesere som mer eller mindre permanent oppholder seg i Russland ikke overstiger 250 000. Omtrent 30 000 – 50 000 kinesiske arbeidsimmigranter drar inn til Russland hvert år, men nesten ingen av dem er der på permanent basis – i stedet drar de tilbake til Kina etter arbeidet er utført og returnerer igjen når de har et nytt oppdrag.

Tallene som mange journalister og politikere opererer med har, i likhet med lignende uttalelser fra hundre år tilbake, ofte ingen rot i virkeligheten eller er innenfor realistiske rammer. Dette fortsetter likevel å være et problem, fordi det ikke finnes sikre og nøyaktige tall på hvor mange kinesere som oppholder seg i Russland. Denne usikkerheten bidrar til å opprettholde en forestilling om at det finnes langt flere kinesere på den russiske siden av grensen enn hva estimater tyder på.

### **Frykten for en planlagt masseimmigrasjon**

«... a woman sitting next to me started talking about problems facing her hometown of Livadia<sup>74</sup>... When she said ‘problems’, I expected to hear another deeply troubling personal account of post-Soviet Russia’s social ills, such as unpaid wages and pensions, collapsing education and medical care services, and violent organized crime. But the first problem she mentioned was different: ‘We have too many Chinese.’ In fact, she said, this was more than a problem. It was a threat» (Alexseev 2006: 1).

Gjentatte ganger i løpet av oppholdet minnet både Dima og Akim meg på at antallet bosatte russere i Russlands fjerne østen er synkende. Dette er et kjent faktum som jeg også kom inn på i kapittel 2. Russere flytter bort fra det fjerne østen og drar til andre steder av Russland, eller til og med til andre land i Europa eller Amerika, for bedre økonomiske muligheter (Ioffe og Ryzhova 2009). Befolkningen i Russlands fjerne østen har gradvis sunket fra ca. en million innbyggere i 1982 til 829 000 i 2010, og statistikken viser at dette tallet vil fortsette å gå nedover. Befolkningen vil ytterligere reduseres med flere tusen i årene som kommer (Ioffe et Ryzhova 2009). Dette er de fleste russere ganske klar over. I løpet av mitt feltarbeid kom jeg ofte inn på dette temaet med folk jeg ble kjent med, og det var noe flere bekymret seg over. De fleste unge jeg kom i kontakt med mente også at det var grunn til å bekymre seg, men de ønsket likevel å dra bort fra byen og til og med ut av landet for en bedre økonomisk fremtid. Dima var for eksempel ikke interessert i å oppholde seg i byen lengre enn han strengt tatt

---

<sup>74</sup> En landsby i Primorskij kraj.

trengte, og ønsket å jobbe i USA eller i Tyskland i stedet for i Russland. Denne tapte arbeidskraften er et stort problem for Russland generelt og for det fjerne østen spesielt.

Selv om Russlands fjerne østen helt klart trenger mer arbeidskraft grunnet en stadig eldre og synkende befolkning (Ioffe og Ryzhova 2009), i tillegg til å være i en posisjon langt borte fra og uprioritert av maktsenteret Moskva (Karlin 2009) har ikke kinesisk immigrasjon ifølge mange lokale innbyggere vært løsningen. I stedet for å utvide immigrasjonen og se på kinesisk arbeidskraft som en mulighet til å utvikle områdene, har mange myndighetsfigurer direkte motsatt seg den offisielle statstonen om samarbeid med Kina og i stedet regulert all kinesisk immigrasjon, noe som har ført til at det i stedet foregår mye ulovlig handel og arbeid hvor kinesere er involvert (Ioffe og Ryzhova 2009, Shkurkin 2002). Media er med på å bygge opp dette bildet, med nyhetsartikler som advarer om en – visstnok – planlagt kinesisk ekspansjon. Denne såkalt planlagte ekspansjonen er allerede godt i gang ifølge flere informanter jeg snakket med. Spesielt Katarina og Alexander var overbevist om at kinesere ble oppfordret av sine myndigheter om å bosette seg i og «ta over» områder i Blagovesjtsjensk og omegn. Også guvernører i Russlands fjerne østen har uttalt seg om denne såkalte invasjonen. I juli 1999, advarte guvernøren i Khabarovskij kraj<sup>75</sup>, Viktor Ishaev, om en fredelig invasjon av Russlands fjerne østen utført av etniske kinesere (Alexseev 2006:98). Det er snakk om at kinesere drar en og en over grensen til Russland og blir der så lenge de kan, og svært ofte lenger enn de har lov til. Det begynner med handel, gjerne på den lokale markedsplassen. Etter å ha fått inn nok kapital, begynner de å kjøpe opp eiendommer og bedrifter som de driver med hjelp fra familie eller fra russere som de betaler for å fronte bedriften som sin egen. De hyrer ikke inn russere med mindre de må, ifølge noen informanter. På denne måten får de mer og mer økonomisk makt og samarbeider bare med sine egne, altså andre kinesere, som følger samme mønsteret. På denne måten antas det at de bygger opp et eget kinesisk samfunn på russisk jord.

Tanken om at kinesere bevisst går inn for denne strategien var av noen sett på som noe de ble dirigert til av staten Kina, av andre sett på som noe kinesere gikk inn i av natur. Selve stereotypen om kinesere som ressurssterke og hardtarbeidende er tett knyttet opp til de yrkene de velger å gå inn i mens de oppholder seg i Russland. Mens russere flest har valgt å nedprioritere tungt, manuelt arbeid som byggindustri og jordbruk, har kinesere funnet seg til rette innenfor disse næringsveiene. Sergei Pushkarev, direktøren for den føderale

---

<sup>75</sup> Khabarovskij kraj er den østlige naboprovinen til Amur oblast. Se kart i kapittel 2.



migrasjonstjenesten i Vladivostok fra 1993 til 2003, mente i et intervju med Alexseev at kinesere hadde en helt annen holdning enn russere når det kom til dyrking av plantevekster i Russlands fjerne østen: «They grow everything imaginable here. So if the Russians leave, the Chinese would be glad to settle down in these areas. » (Sitert i Alexseev 2006:115).

Grunnen til at kinesere drar til Russland er ganske enkel: det er der de får spillerom til å gjøre det og det er mindre konkurranse der enn i Kina. I tillegg refererte de fleste jeg snakket med til demografien i Kina og satte det opp mot den langt svakere utviklingen i Russland. Som nevnt i kapittel 2 er demografiforskjellene store mellom områdene i Russlands fjerne østen og det nordøstlige Kina. Når man tar hensyn til denne demografiske asymmetrien mellom de kinesiske og russiske grenseområdene er det mange russere som ser faremomenter, i dag som på 90-tallet. Som Alekseev påpeker: «In demographic terms, Russia's Far East is like a mouse nesting at an elephant's feet...» (2006:107) Når da noen hevder at populasjonen i Kina fortsetter å gå oppover tross ett-barns politikken og at en allerede enorm befolkning eksisterer på andre siden av elven Amur<sup>76</sup>, tenker mange russere at det er grunn til å bekymre seg.

Frykten og forestillingene folk innehar, er at kinesere nærmest uunngåelig søker etter nye måter og steder å oppnå bedre økonomisk velstand på, og brer seg dermed naturlig mot Russland. Dette gjør de gradvis som om det er en slags overordnet plan som ligger bak det hele. Vel er det ikke en militær invasjon, men mange mente at man kunne se på immigrasjonen som en invasjon likevel, men en langsom og fredelig en. Selv om det selvfølgelig er vanskelig å gi noen klare bevis for at dette er et faktum eller ikke, er det neppe noe som tilsier at kinesere bevisst går inn for dette. Det er sant at kinesere som drar til Russland i hovedsak gjør dette av økonomisk årsaker (Shkurkin 2002). Ofte er det relatert til problematiske forhold i hjemlandet og et ønske om en bedre økonomisk fremtid i Russland. Men kinesiske migranter har ulike forventninger og strategier når de drar til Russland, og selv om de benytter seg mest av 'sine egne' når det kommer til samarbeid, er det neppe grunnlag for å si at de ønsker å 'ta over' det russiske fjerne østen med sin virksomhet. I følge en undersøkelse utført på kinesiske arbeidsmigranter av Gelbras i 1999, fortalte bare 2,1 % av de spurte at de ønsket å bo i Russland permanent (Gelbras 1999:35). I stedet ønsket et overveldende flertall å dra til USA og Europa framfor å bo i Russland over lengre tid. Dette samsvarer dårlig med den generelle oppfatningen russere i det fjerne østen har av kineseres

---

<sup>76</sup> Enda et slående eksempel som viser asymmetrien i demografien: Harbin, hovedstaden i Heilongjiang, har flere innbyggere enn de tre største byene i det russiske fjerne østen (Vladivostok, Khabarovsk og Blagovesjtsjensk) til sammen (Ioffe og Ryzhova 2009)

motiver, som bygger på antagelsen av at de ønsker seg til Russland for å ta over områdene. Denne antagelsen hanger godt sammen med den tredje faktoren som jeg skal gå inn på: historie.

### **Et fokus på rettferdighet**

«If we do not take concrete action to develop the Far East, people of the region may speak Chinese, Japanese or Korean within a few decades» (Vladimir Putin, sitert av Kim 2001:78).

Til nå har jeg gått igjennom to årsaker som jeg mener gir grobunn for skepsis og frykt knyttet til kinesisk innvandring og nærvær; usikkerheten i forhold til antallet kinesere i Russland og frykten for at kinesere planlagt og nærmest uunngåelig kommer til Russlands fjerne østen og tar over handel og eiendommer. Den tredje årsaken er relatert til sistnevnte og er basert på frykten for rettferdiggjørelse og hevn. For å forstå dette må vi gå inn i historien som landene har delt.

Russland og Kina som stater lite å gjøre med hverandre frem til midten av 1800-tallet. Før det hadde representanter for landene bare vekselvis møttes mens Russlands tsarer ønsket å kolonialiserte østover, blant annet for å sikre seg adgangen til Japanhavet. Allerede på 1600-tallet eksisterte det til en viss grad handel mellom russere og kinesere i det som i dag er Russlands fjerne østen, men handelen var svært begrenset og lite dokumentert. For det meste var kommunikasjonen mellom russere og kinesere både i statssammenheng og i handel preget av språkproblemer og ignoranse (March 1996). Fra midten av 1600 tallet til 1689 prøvde russiske kosakker å ta over områder tilhørende datidens Mandsjuria, som blant annet omfattet områdene nord for elven Amur. Det kinesiske Qing-imperiet motsatte seg forsøkene, og en rekke militære konflikter oppstod. Disse konfliktene nådde et høydepunkt til slutt da kinesiske tropper stormet kosakkfortet Albazin i 1686, og de fikk med seieren over kosakkene presset fram fredsforhandlinger. Forhandlingene resulterte i den første traktaten etablert mellom Kina og Russland, undertegnet av offisielle representanter fra begge land i den lille byen Nertsjinsk i 1689. Nertsjinsktraktaten framla at Russland måtte ta til rette med at grensen gikk langs fjellkjeden Stanovoj og elven Argun, noe som blokkerte adgangen til Japanhavet og som nektet russerne de fruktbare områdene nord for Amur som de hadde forsøkt å ta over.

Traktaten ble stående uendret i nesten to hundre år, en periode hvor russere og kinesere levde på hver sin side av grensen uten store konflikter. Utover 1700-tallet ønsket Russland i større grad å utvikle sin militærflåte og makt til sjøs, også i Stillehavet. I tillegg begynte russere å dra til grenseområdene til Kina, hvor det etter hvert ble dannet og utviklet en sterk militærstyrke i nærheten av elven Amur på midten av 1800-tallet. Kinesiske myndigheter fikk ikke med seg denne utviklingen og hadde få forsvarsverk klare for et russisk angrep. Guvernørgeneral over Østsibir, Nikolaj Nikolajevitsj Muravjov, ventet med flere tusen tropper stasjonert langs grensen. Han planla å ta over store deler av områdene nord for Amur slik kosakkene hadde prøvd tidligere, men ønsket denne gangen å slå til når Kina stod uforberedt. Etter at Kina ble involvert i en rekke konflikter som landet kom dårlig ut av på denne tiden, spesielt etter det ble klart at Kina kom til å tape i opiumskrigene, slo han til i 1858, og truet med krig på en ny front. Dette kunne ikke Kina akseptere, og ble dermed tvunget inn i forhandlinger (Stephan 1994:18). Kravene fra den russiske siden var klare: Områdene nord for Amur, som hadde blitt anerkjent som en del av Qing-imperiet under Nertsjinsktraktaten, skulle nå gå til Russland i en ny traktat, som denne gangen ble signert i den mandsjuriske byen Aigun. For å unngå en ny krig gikk keiseren av Qing-imperiet med på kravet, som han så på som en midlertidig løsning. Men det viste seg at traktaten ble alt annet enn midlertidig. Bare to år etter, under Pekingkonvensjonen i 1860, ble traktaten fra Aigun revidert. Ikke bare ble det bekreftet at områdene nord for Amur skulle tilkjennes Russland, men også store deler av Ytre Mandsjuria ble overført til Russland, deriblant det som i dag er deler av Primorskij kraj. Dette førte til at Russland fikk tilgangen til Japanhavet og blokkerte Kinas adgang til det strategiske punktet. Grensene som kom fram av konvensjonene er omtrent de samme som eksisterer i dag<sup>77</sup>.

Det vesentlige med disse historiske hendelsene, spesielt Aigun-traktaten og Pekingkonvensjonen, er at de ble regnet som – og er fortsatt sett på som - urettferdige traktater av Kina, som ble påtvunget dem av fremmede makter og utnyttet Kina mens landet var svakt (Wishnick 2000). Dette var russere jeg kom i snakk med ofte svært klar over, og syntes å være et bekymringsladd tema som ofte dukket opp i sammenheng med kinesisk immigrasjon. Blagovesjtsjensk ble dannet like etter den urettferdige traktaten, og ligger i et område som tilhørte nabolandet tidligere. I denne sammenhengen ble også massakren i

---

<sup>77</sup> Som tilleggsinformasjon er det også verd å nevne at sovjetiske arkeologer og historikere på 1970-tallet systematisk fjernet eller forandret på alle bevis som tilsa at kinesere hadde vært bosatt i store deler av Russlands fjerne østen før 1850 (Stephan 1994:19).

1900<sup>78</sup>, som foregikk nettopp i Blagovesjtsjensk, og deporteringen av kinesere under Stalin i 1937, tidvis nevnt. I samtale med en russer kom han inn på årsaker til at kinesere kom til det russiske fjerne østen. «Vet du ikke?» sa han, «dette var deres land tidligere». Han mente at dette på en måte gjorde at de følte tilhørighet til akkurat disse områdene, at det på et vis fortsatt var ‘deres’ land. Dette henger ganske sikkert sammen med hvordan teorier om etnisitet i Russland, i form av *etnos*, har påvirket hvordan man tenker om etniske grupper og kategorier i landet. Den direkte sammenhengen som folk ser mellom territorium og etnisitet, hvor mennesker føler tilhørighet til visse områder, reflekterer hvordan deler av Bromleys teori om *etnos* fortsatt påvirker russere i post-sovjetisk tid. Jeg hørte selv et rykte under feltarbeidet om at daværende president Medvedev var i forhandlinger med Kina om å gi områder i Amur-regionen i gave til kineserne for andre fordeler. Det at områdene i dag fortsatt er anerkjent som russiske og at kinesiske myndigheter ikke har gitt noe uttrykk for å ønske å gjøre krav på dem, synes ikke å gjøre noe forskjell. Noen russere føler at Russlands fjerne østen fortsatt på et vis er kinesisk jord. Også andre rykter har floreret som fokuserer på at kineserne ønsker å ta tilbake deres ‘rettmessige land’. Ett slikt rykte påstod at kinesere husket hvor forfedrene deres hadde dyrket ginseng- røtter fra før Russland tok over områdene, og at de nå ønsket å søke tilbake til denne jorden (Alexseev 2006:111).

Frykten folk har er knyttet opp mot Blagovesjtsjensks lokalisering og historie. Flere informanter anså Blagovesjtsjensk som en del av et tidligere kinesisk territorium som ble ‘frarøvet’ fra Kina. Russerne i byen bygger altså på en moralsk forståelse av at landet de bor på ikke er rettmessig deres. Ved å følge denne logikken blir det dermed på et vis ‘naturlig’ for kinesere å ønske å bosette seg der, og det oppleves også som ‘rettferdig’ at kinesere også ønsker å ta dette området over fra russere. Det er spesielt interessant at det er lokale russere, og ikke kinesere, som gir uttrykk for denne urettferdigheten. Politikere og media i Russlands fjerne østen bygget på denne frykten for overtakelse på begynnelsen av 1900-tallet og på 90-tallet, ved å referere til kinesiske immigranter som ‘horder’ og ‘invaderende’, spesielt i henhold til «den gule fare» (Saveliev 2002).

## **Oppsummering av kapittelet og avsluttende kommentarer**

Jeg har i dette kapittelet forsøkt å vise og forklare at kinesere kan oppleves som en trussel av enkelte russere. For å forstå dette synspunktet kan man ta utgangspunkt i flere faktorer som gir grobunn for usikkerhet og mistenksomhet. For det første finnes det et ukjent antall

---

<sup>78</sup> Se fotnote 73 på side 110.

kinesere i Russland og i Russlands fjerne østen. På grunn av den ukontrollerte masseimmigrasjonen på 90-tallet og ulovlig innvandring vet man ikke det nøyaktige antallet. På samme måte som man antar hvor mange som nå befinner seg i landet, er det mange som antar hvor mange kinesere som krysser grensen hvert år uten å vise til faktiske migrasjonsdata, eller benytter seg av migrasjonsdataene på en feil måte. En vanlig feil mange gjør er kun å fokusere på antallet kinesere som krysser grensen frem og tilbake, uten å ta hensyn til at en og samme person på denne måten kan krysse grensen flere ganger i løpet av ett år. Det som da ser ut som fem eller seks kinesere kan i virkeligheten bare referere til én person som har krysset grensen mange ganger i løpet av perioden.

For det andre antas det at kinesere nesten naturlig brer seg mot Russland som følge av en stor populasjon i det nordøstlige Kina og lav befolkning i Russlands fjerne østen. Dette knytter seg også opp mot den populære forestillingen eller stereotypen om kinesere som hardtarbeidende og lite kravstore folk som trives i områder hvor russere angivelig vantrives.

Befolkningsmønster viser at russere flytter bort fra det fjerne østen og ønsker å dra til andre steder. Denne tendensen var tydelig også blant mine informanter. Nesten alle russere jeg kom i snakk med i løpet av feltarbeidet ønsket å dra bort fra Blagovesjtsjensk, og ønsket heller å bo i Europa eller i USA. Spørreundersøkelser (Gelbras 1999) viser at kinesere selv ikke har spesielle ambisjoner om å dra til Russlands fjerne østen, og de kinesiske personene jeg ble kjent med hadde heller ingen langtidsplaner om å holde seg i Blagovesjtsjensk mer enn høyst nødvendig. De aller fleste ville i stedet til større byer i Russland eller holde seg i Kina etter fullført utdanning.

For det tredje og relatert til den andre faktoren, antas det at mange at kinesere ønsker å ta over Russlands fjerne østen fordi disse områdene en gang for over 150 år siden falt under Qing-imperiets grenser. Det at disse områdene ble tildelt Russland gjennom det som ansees som urettferdige traktater er noe som russere er klar over og til dels bekymrer seg over, fordi dette på sett og vis 'rettferdiggjør' en eventuell overtakelse. Rykter som påstår at kinesiske myndigheter aldri har glemt denne 'urettferdigheten' og ønsker å gjøre noe med det (hva enn dette innebærer) eksisterer fortsatt. Når mange i tillegg har et kritisk syn på den russiske staten og dens politiske håndtering av Russlands fjerne østen<sup>79</sup>, føler mange russere seg spesielt utsatt for en mulig 'kinesisk bølge'. Påstanden om at kinesere og spesielt kinesiske myndigheter ønsker å ta over sine såkalte rettmessige områder i Russland er vanskelig å finne

---

<sup>79</sup> Se diskusjonen om den russiske staten i kapittel 3.

konkrete bevis på. Selv om analytikere spår en usikker tid i møte for forholdet mellom Kina og Russland, har de siste årenes utvikling vært nesten utelukkende positiv<sup>80</sup>.

Hver for seg er ikke disse faktorene utslagsgivende, men samlet bidrar de til å bygge opp om bildet av kategorien 'kinesere' som unektelig former interaksjonen mellom russere og kinesere i det fjerne østen. For mange russere jeg ble kjent med representerer en kineser først og fremst en fremmed, en ikke-russer som med sine antatte stereotypiske trekk og særegne utseende er fundamentalt annerledes fra en russer<sup>81</sup>. Han oppfattes som en person som oppfører seg og tenker annerledes. Samtidig bidrar de nevnte faktorene til at denne personen av enkelte også vil representere en trussel, en som truer den russiske suvereniteten over Russlands fjerne østen bare ved å være der.

Igjen vil jeg vektlegge at oppfatningen av kinesere som en trussel ikke er et dominerende synspunkt for russere flest. I følge informanter jeg snakket med var et overveldende flertall nøytrale ovenfor kinesere alt i alt. Alle mente at kinesere var ulike russere, men ikke utpreget fiendtlige eller farlige. Det har derimot i historiske perioder oppstått en ide om at kinesere utgjør en trussel, og disse har påvirket den generelle oppfatningen av kategorien 'kinesere'. Ideen har blitt brukt politisk som en strategi for å skygge over mange andre problemer i det russiske samfunn, som militære nederlag, arbeidsledighet og korrupsjon. Derfor har også synet i perioder hvor det har blitt brukt hatt en stor oppslutning, spesielt på begynnelsen av 1900-tallet og på 1990-tallet, begge perioder hvor Russland som stat slet etter store omveltninger. I hovedsak har «den gule fare», som kinesere ofte har blitt knyttet til, kommet fram i media, spesielt aviser, og blitt aktualisert av lokale politikere og akademikere i Russlands fjerne østen ved å vise til historie og feilaktige tall.

Det at kinesere har blitt sett på som en trussel har påvirket den politiske tonen i samarbeidet mellom Russland og Kina både før og nå, og påvirker også lokale innbyggere i Russlands fjerne østen i dag (Alexseev 2006). Selv om de fleste problemer mellom statene er løst i dag, spesielt i forhold til territorier, er det fortsatt mistenksomhet og usikkerhet (Anderson 1997; Lo 2004).

Mistenksomhet er i det hele tatt nøkkelordet i denne sammenhengen. Til tross for samarbeidsavtaler og vennskapspakter, spørreundersøkelser, migrasjonsdata og uttalelser fra akademikere som alle vektlegger at kinesiske myndigheter og kinesere generelt ikke ønsker å

---

<sup>80</sup> Se Statsforholdet mellom Kina og Russland etter 1991.

<sup>81</sup> Se kapittel 4 for en gjennomgående diskusjon av disse trekkene.

ta over Russlands fjerne østen, fortsetter mange russere å føle at de ikke kan stole på de faktiske intensjonene til kinesiske immigranter og til Kina som stat. Dette gjelder også mange av de russerne jeg snakket med som i utgangspunktet hevdet at de ikke hadde noe i mot kinesere. Kinesere ble også forstått av mine mer tolerante informanter som mystiske og til dels mistenksomme. Denne forståelsen er delvis formet av bildet som tegnes av media og myndighetspersoner og delvis forankret i en forståelse av en 'kineser' som en person som holder seg for seg selv og unngår russere. Undersøkelsen til Alexseev fra september 2000 viste at nesten tre fjerdedeler av de spurte mente at Primorskij kraj uunngåelig ville bli tatt over av kinesere en gang i fremtiden (Alexseev 2006). Denne 'overtakelsen' var satt i sammenheng med tilsynelatende normal aktivitet som kinesere angivelig utførte på russisk jord, som jobb, giftemål og handel. Frykten var at kinesere som etablerte seg i Russlands fjerne østen egentlig hadde andre motiver bak innvandringen enn bare rent økonomiske.

For lokale innbyggere i Blagovesjtsjensk har først og fremst tanken om at Kina utgjør en trussel ledet til frykt og usikkerhet. Alexander og Katarina fortalte meg hvordan man både med ærefrykt og redsel hadde sett på hvordan nabobyen Heihe hadde vokst de siste årene, og advarte meg om at fremtiden med Kina neppe var positiv. De brukte mange av de samme argumentene som media i Russland har benyttet seg av i beskrivelsen av kinesisk immigrasjon. Også Dimitrij, som stort sett respekterte kinesere etter å ha jobbet med dem i flere år i forbindelse med handel, mente at de kom til å ta over Russlands fjerne østen før eller siden, om ikke militært så i alle fall økonomisk.

Thomas: «Hva tror du skjer med Blagovesjtsjensk i fremtiden? For eksempel, om ti år?»

Dimitrij: (tenker seg om) «Kineserne overtar!» (ler). «Nei, helt ærlig, hvem vet? [Den demografiske] utviklingen er ikke positiv. Det hadde ikke forundret meg at russere er en minoritet i Blagovesjtsjensk innen den tid».

# Avslutning

---

## Konklusjoner og bemerkninger

Jeg har i denne avhandlingen forsøkt å belyse en rekke aspekter ved det kinesisk-russiske samarbeidet ved å ta utgangspunkt i to hovedtema, som begge vektlegger russiske kilder og russiske informanter. Det første hovedtemaet er etnisk identitet, og hvordan etnisitet kommer til uttrykk og vedlikeholdes blant en russisk lokalbefolkning i en by på grensen til Kina. En sentral del av denne avhandlingen har gått ut på å avdekke hvordan russere forestiller seg sine signifikante 'andre', fange opp konsekvensene av disse forestillingene og forsøke å besvare hvorfor disse forestillingene har fått fotfeste. Her har jeg tatt utgangspunkt i synspunkter og holdninger som russere har av kinesere og kinesiske innvandring i den russiske byen Blagovesjtsjensk. Det andre sentrale temaet i avhandlingen har vært å avdekke det faktiske samarbeidet mellom russere og kinesere, både lokalt mellom enkeltmennesker i Blagovesjtsjensk, og internasjonalt mellom myndighetene i begge land. Relatert til dette har jeg kommet inn på hvordan både kinesere og russere benytter seg av frihandelssonen mellom Blagovesjtsjensk og Heihe og hvordan og hvorfor de krysser grensen. Mange kinesiske arbeidsmigranter og studenter har valgt å dra til Russland siden 1990-tallet, og disse migrantene har i enkelte tilfeller blitt en foretrukket arbeidskraft i Blagovesjtsjensk framfor russere i enkelte arbeidsnæringer<sup>82</sup>.

I avdekkingen av disse temaene har mitt mål vært å diskutere forholdet mellom stat og periferi, og mellom identitet, nasjon og grenser i en større sammenheng. Wilson og Donnan har oppfordret til et sterkere fokus på relasjonen mellom disse temaene ved å ta utgangspunkt i studiet av grenser og grenseområder (1998:3). Dette er steder hvor lokaliteten, grenseområdet i seg selv, fører til at lokalbefolkningen er påvirket av to stater, både sin egen og en fremmed (1998:8). Jeg mener at dette blant annet fører til et sterkere behov for mennesker bosatt nær grenser til å markere ut sin egen etniske og nasjonale identitet, og dette gjelder også i Blagovesjtsjensk.

I kapittel 3 forklarte jeg at stat og nasjon er begreper som blir forstått på spesielle måter av personene jeg kom i kontakt med i Blagovesjtsjensk. I tillegg kom jeg inn på at grensen mellom Kina og Russland er viktig fordi den understreker etnisk og nasjonal tilhørighet, og

---

<sup>82</sup> Se kapittel 5 for mer om kinesiske arbeidsmigranter.



samtidig åpner opp muligheter for samhandling og samarbeid. Mine russiske informanter i Blagovesjtsjensk var opptatt av å distansere seg fra Kina og kinesere, men de var samtidig involvert i handel over grensen og påvirket av kinesiske impulser. Likevel gjorde mine informanter det klart at de hadde en tydelig, russisk identitet, en tilhørighet til Russland som land og til det fjerne østen spesielt. Tilhørigheten til landet og til nasjonen Russland betydde imidlertid ikke nødvendigvis tilhørighet til staten Russland. De innbyggerne jeg snakket med hadde lite til overs for den russiske stat<sup>83</sup> og maktsentrum, som i følge én informant, «ikke lenger var russisk».

Blagovesjtsjensk som grenseby er interessant fordi lokale russere der må forholde seg til både statene Russland og Kina, noe som har påvirket identitetsformingen til innbyggerne. Like i nærheten, bare noen hundre meter over elven Amur, ligger Heihe og Kina, et land som er forbundet med muligheter i form av turisme og handel, som og har vært en viktig samarbeidspartner for Russlands fjerne østen i forhold til varer og tjenester i flere tiår. Det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk reflekterer dette, med en overflod av kinesiske varer solgt av både kinesere og russere. Samtidig representerer Kina og kinesere noe fremmed og distinkt 'ikke-russisk', som for noen oppleves som truende for den økonomiske utviklingen og for sikkerheten til russere i det fjerne østen. Denne ideen får også slagkraft som en konsekvens av at Russlands fjerne østen føles som nedprioritert av russiske myndigheter og er, i følge enkelte informanter som Dimitrij, «overlatt til seg selv»<sup>84</sup>. Dette er igjen tanker som jeg mener har påvirket hvordan russere i Blagovesjtsjensk har utviklet en særegen identitet hvor de kontrasterer seg fra kinesere samtidig som de også distanserer seg fra andre russere. Sergejs påstand i kapittel 3 om at Blagovesjtsjensk er en del av det 'ekte Russland' som kontrast til Moskva er et godt eksempel på dette, sammen med andre uttalelser fra blant annet Alexander som «... vi [russere i Blagovesjtsjensk] er *ekte* russere!». Disse uttalelsene er viktige fordi de forteller om en spesiell nasjonalfølelse som står spesielt sterkt i Blagovesjtsjensk, og som har tydeliggjort seg i møte med kinesere. Det at russere i byen også velger å distansere seg fra Moskva og andre deler av Russland, reflekterer at menneskene i Blagovesjtsjensk opplever seg selv som en del av et forestilt fellesskap som forbinder sin grad av 'russiskhet' med det å bo langs grensen til Kina. Følelsen av stolthet og fellesskap bygger på dette nærværet til grensen og til Kina, og på myter om modige kosakker og nybyggere som

---

<sup>83</sup> Igjen vil jeg presisere at med 'stat' mener jeg i hovedsak 'regjering' og andre maktapparat, slik mine russiske informanter benyttet seg av begrepet. Jeg har skrevet mer om dette i kapittel 3.

<sup>84</sup> Dette henger sammen med forestillingen om at den russiske regjeringen ikke bryr seg om Russlands fjerne østen, og ikke vil hjelpe innbyggere der verken økonomisk eller militært. Dette var et synspunkt jeg ofte hørte fra informanter i løpet av feltarbeidet.

bosatte seg i de ugjestmilde områdene av Russlands fjerne østen for over 150 år siden. Dette skaper en sterk lokal forestilling om å være unik og spesiell, og forsterker følelsen av å være forskjellig fra både andre russere og fra kinesere. Denne karakteristiske nasjonalfølelsen er knyttet opp mot forholdet til den russiske stat, lokal identitet, nasjonalisme og grensen til Kina, og derfor er alle disse aspektene viktige for å forklare hvordan russere i Blagovesjtsjensk ser på seg selv og på andre. Mitt håp er at denne avhandlingen har bidratt til forståelsen av identitet, ved å vise at menneskers syn på seg selv og på andre i grenseområder er sterkt knyttet opp mot konsepter som stat, nasjon og grense. Kontrasten mellom russere og kinesere blir tydeliggjort som følge av påvirkning fra disse tre faktorene, og spesielt som følge av grensen.

Videre i dette kapittelet vil jeg gå dypere inn i materialet mitt og forsøke å sammenfatte de viktigste observasjonene og diskusjonene jeg har hatt i avhandlingen, som alle er knyttet opp mot de to temaene jeg har ønsket å utforske.

### **Etnisk identitet for russere i Blagovesjtsjensk**

Som jeg nevnte tidligere, har et hovedtema i denne avhandlingen vært etnisk identitet i grenseområder, med et fokus på hvordan russere forestiller seg kinesere. Ved hjelp av deltakende feltarbeid og bevisste strategier i løpet av feltarbeidet<sup>85</sup>, har jeg forsøkt å fange opp hvordan russere i grensebyen vedlikeholder og former sin egen etnisitet ved å rette blikket mot Kina. I prosessen med å kontrastere seg fra kinesere og det som oppleves som kinesiske særtrekk, har russere i byen siden midten av det 19. århundre vektlagt sin egen etniske tilhørighet ved å påpeke hvem og hva de ikke er («vi [russere] er ikke kinesere»), og på den måten har russiske informanter skapt en felles formening om hva det vil si å være russisk. Mine observasjoner tyder på at kinesere er en viktig kategori i identitetsformingen til russere i Blagovesjtsjensk nettopp fordi russere og kinesere har vært i kontinuerlig kontakt med hverandre i flere år. Denne kontakten, og den korte distansen til grensen mellom landene, har ført til et spesielt behov for russere for å markere seg som distinkt annerledes fra kinesere. Barths argument om at etnisitet blir viktig og aktualisert i møtet med 'den andre' (Banks 1996) gjenspeiler dette poenget.

Samtidig er det viktig å påpeke at konstruksjonen av kategorien 'kinesere' ikke utelukkende har kommet til som følge av den korte distansen til Kina og møtet med kinesere. Historien har

---

<sup>85</sup> Se mer om metode i kapittel 2.

vist at politiske aktører, staten Russland, så vel som andre handlende mennesker sammen med media, har bevisst gått inn for å tegne et bilde av kinesere som ikke nødvendigvis baserer seg på fakta. Spesielt gjennom tre historiske perioder<sup>86</sup> har kinesere blitt framstilt negativt av disse aktørene. Blant noe av karakteristikken har kinesere blitt ansett som ukultiverte og farlige (Lukin 2001), som anti-sovjetiske og tyvaktige (Minakir 1996), som invaderende (Alexeev 2006), som folk som utgjør en trussel (Larin 1998) og kanskje viktigst av alt: som fremmede, ikke-russiske og uforanderlige (Saveliev 2002). Det har blitt skrevet mye i russisk media om kinesere som migranter i Russland, men sjeldent i positiv forstand (Larin 1998; Alexeev 2006). Media spesielt har påvirket hvordan russere ser på kinesere og hva kinesere representerer for dem, noe som har bidratt til oppfatningen av en sterk og klar distinksjon mellom kategoriene 'russere' og 'kinesere'. Jeg mener at denne distinksjonen er spesielt tydelig og viktig for russere i Blagovesjtsjensk, som allerede føler et behov for å markere seg annerledes fra kinesere som følge av å bo på grensen.

I kapittel 4 viste jeg hvordan mine russiske informanter opererte med veldig klare skiller mellom russere og kinesere. Stereotypene som dukket opp i løpet av feltarbeidet viste at en 'kineser' på de aller fleste områder representerer noe fullstendig fremmed og annerledes fra en russer. Noen av de dominante trekkene viste at russere ser på kinesere som utilgjengelige, isolerte fra (det russiske) samfunnet, forsøplende, aggressive, til dels egoistiske og slue. Disse trekkene mener jeg i hovedsak bygger på bilder av - og møter med - kinesiske handelsmenn, som utgjør den andelen av kinesiske arbeidsmigranter som kommuniserer oftest og aktivt med russere. Mine informanter la ofte til en begrunnelse for sitt synspunkt som baserte seg på møter med kinesiske handelsmenn, eller handel med kinesere i det hele tatt. Jeg mener at disse i hovedsak negative trekkene har kommet til som følge av en blanding av påvirkning fra media, forskere og politikere sammen med personlig erfaring og antagelser. Noen av disse antagelsene har nærmest blitt fakta, slik som «kinesere er skyld i forsøplingen av gatene», selv om russere, som Dima innrømmet for meg, er klar over at de selv også er ansvarlig for mye av denne forsøplingen. Dette tyder på at de stereotypiske trekkene ofte er overdrevne, men likevel opprettholdt for å ivareta forestillingen om at russere og kinesere er to rigide, og distinkt forskjellige grupper hvis representerer oppleves som relativt homogene. Andre trekk vektlegger at kinesere er annerledes russere på mer positive måter. Noen av de dominante

---

<sup>86</sup> På begynnelsen av 1900-tallet, på midten av 1900-tallet og på 1990-tallet oppstod det i alle tilfeller anti-kinesiske kampanjer i Russland og spesielt i Russlands fjerne østen på relativt kort tid. Disse kom både som et resultat av beslutninger fra myndigheter og som et resultat av uttalelser og handlinger fra lokale politikere og media i områder med kinesisk innvandring. Jeg har skrevet mer om disse periodene i kapittel 1 og 6.

trekkene jeg observerte her tegnet et bilde av kinesere som flittige, glade i utfordringer, lite kravstore og tilpasningsdyktige, hvor russere ofte hadde karaktertrekk som ble satt som motsetninger til disse trekkene. Karakteristikken her kan sees i sammenheng med benyttelsen av kinesisk arbeidskraft i Russland, hvor tilreisende kinesiske migranter har fått arbeid i nabolandet, ofte innenfor spesielle næringsveier som bygg og konstruksjon, industri og agrikultur<sup>87</sup>. Disse næringene er noe som russere i Blagovesjtsjensk og i Amur *oblast* generelt har nedprioritert, og som kinesere har omfavnet som ‘sine’ spesialnæringer, spesielt som følge av at de i de fleste tilfeller har akseptert lavere lønn enn russere (Ioffe og Rhyzova 2009). Dette bidrar til å forsterke påstanden om at kinesere er lite kravstore og flittige, ved at de aksepterer arbeid som russere ikke ønsker. Jeg viste også at de observasjonene jeg har gjort samsvarer godt med spørreundersøkelser som har blitt utført om lignende temaer<sup>88</sup>.

For noen av mine informanter representerte også kinesere noe fullstendig fremmed og ‘ikke-russisk’. Kinesere ble av disse personene ofte karakterisert som så annerledes russere, at de to gruppene ikke kan forstå hverandre. Dette er en forestilling som er sterkt påvirket av uttalelser fra media og politikere, og som har blitt brukt strategisk av politikere i Russlands fjerne østen i perioder, spesielt i sammenheng med ideen om ‘den gule fare’. Jeg argumenterte i kapittel 6 for at ideen om ‘den gule fare’ har blitt benyttet i hovedsak for å ta oppmerksomheten bort fra andre problemer i Russlands fjerne østen. Jeg framla også at de aller fleste jeg snakket med under oppholdet ikke var spesielt opptatt av eller støttet denne ideen. Imidlertid mener jeg at oppmerksomheten rundt ‘den gule fare’ i Russlands likevel har påvirket i større eller mindre grad hvordan innbyggere i Blagovesjtsjensk ser på kinesere. Jeg mener at ideer som ‘den gule fare’ og andre (i hovedsak negative) ideer og forestillinger har påvirket hvordan russere i byen ser på kinesere, og at disse forestillingene har bidratt sterkt til den underliggende skepsisen og mistenksomheten som russere har til kinesere i dag. Ved å bygge på myter, forestillinger og historie, får ideer som for eksempel påstår at kinesere utgjør en fare, eller at de er uforanderlige, en spesiell oppslutning i byer som Blagovesjtsjensk på grunn av nærværet til grensen og den kinesiske migrasjonen. Den underliggende skepsisen til kinesere som oppstår på basis av slike ideer er med på å forklare hvorfor russere og kinesere for det meste ikke velger å søke annet enn bekjentskap med hverandre i Blagovesjtsjensk, og bidrar også til å forklare hvorfor myndighetene i Kina og Russland opprettholder et noe usikkert strategisk samarbeid framfor en sikrere allianse.

---

<sup>87</sup> Jeg har skrevet mer om dette i kapittel 5.

<sup>88</sup> Se kapittel 4 for en gjennomgang av disse undersøkelsene.

Jeg åpnet denne avhandlingen ved å fortelle om en studentkonferanse jeg tok del i under feltarbeidet. Under konferansen slo det meg at til tross for at landene Russland og Kina deler en samarbeidsavtale, til tross for at byene Blagovesjtsjensk og Heihe er rangert som vennskapsbyer, og til tross for at universiteter som BGPU ofte arrangerer tilstelninger og konferanser hvor kinesere og russere deltar, er det få faktiske vennskap og lite kontakt mellom kinesere og russere på individnivå. Ved å ta utgangspunkt i russeres holdninger i avhandlingen, har jeg prøvd å vise at dette skyldes flere faktorer som er forbundet med hverandre:

- Etnisitet, i form av *ethnos*, er forstått på en måte i Russland som vektlegger at etniske grupper er urgamle og vesentlige som identitetsmarkører<sup>89</sup>. På samme måte er ‘nasjon’ som begrep også tolket som et ur gammelt og viktig konsept. ‘Nasjon’ i Russland er også først og fremst basert på etniske trekk, som framlegger at en nasjon deler et felles språk, visse særpreg i form av ‘kultur’ og at mennesker som er en del av nasjonen deler et gitt territorium<sup>90</sup>. Jeg mener at disse to konseptene bidrar til å styrke tanken om at det er mulig å dele det man opplever som en relativt homogen samling mennesker, slik som kategoriene ‘kinesere’ og ‘russere’, inn i grupper. Dette fører blant annet til at mine informanter tenker på de to kategoriene som både viktige og relativt fastsatte, noe som bidrar til følelsen av ulikhet.
- I møtet med kinesere blir forskjellen mellom dem og russere understreket bare med hensyn til ytre trekk som utseende. I tillegg har kinesere, gjennom kontakt med russere i handelssammenheng i Blagovesjtsjensk i over hundre år, blitt tildelt nokså fastsatte stereotypiske trekk, påvirket av myter, forestillinger, uttalelser og faktiske møter mellom russere og kinesere<sup>91</sup>. Disse trekkene ble ofte forklart av informanter som ‘naturlige’ for kinesere, og som bundet opp mot deres ‘kultur’ eller til og med ‘sjel’. Dette henger sammen med hvordan mine russiske informanter tolker etnisitet og nasjon.
- Den russiske staten og andre byer i Russland oppleves av enkelte av mine informanter som ‘fremmede’ og ‘ikke-russiske’. Blagovesjtsjensks lokalitet som en del av et perifert grenseområde har ført til at innbyggerne der både distanserer seg fra andre deler av Russland og fra Kina. Jeg mener lokaliteten bidrar til et enda sterkere behov for å markere ut sin etniske identitet for russere i Blagovesjtsjensk.

---

<sup>89</sup> Se kapittel 4 for mer om Bromleys teori om *ethnos*.

<sup>90</sup> Se kapittel 3 for en lengre diskusjon av nasjon og nasjonalisme i Russland.

<sup>91</sup> Se kapittel 4 og 6 for en gjennomgang av stereotypiske trekk og ideer om kinesere.

Samlet bidrar altså stat, nasjon, grense, historie, ideer, forestillinger og møter mellom kinesere og russere til å forme interaksjonen mellom dem, og hva russere tenker og føler om Kina og kinesere. Som nevnt har dette formet et syn av 'en kineser' som noe distinkt og klart 'ikke-russisk' og fremmed. Min påstand er at dette er hovedårsaken til at russere, generelt sett, ikke søker kontakt med kinesere eller ønsker å bli kjent med dem. Når enkelte ideer og historiske vinklinger videre tegner et bilde av kinesere som mulige trusler, bare forsterkes følelsen av ulikhet og dette bidrar til å skape større distanse mellom russere og kinesere i det fjerne østen.

## **Interaksjonen mellom russere og kinesere**

Mitt andre hovedtema har vært den faktiske interaksjonen som har oppstått og foregår mellom kinesere og russere i Blagovesjtsjensk og mellom statene Russland og Kina, spesielt etter Sovjetunionens fall. Selv om russere og kinesere ikke knytter sterke bånd seg i mellom, fører nærværet til Kina til at partene kan møtes og forhandle, noe som russere og kinesere har gjort siden Blagovesjtsjensk ble dannet. Nabolandet Kina har alltid vært av betydning for russere i Blagovesjtsjensk, spesielt i forhold til handel. Selv da grensen mellom landene var stengt i nesten tretti år under Sovjetunionen, fortsatte Kina å være et betydningsfullt land som russere i Blagovesjtsjensk måtte forholde seg til. Enkelte informanter jeg har snakket med, som Katarina og Alexander, mener at denne perioden var preget av mye frykt og usikkerhet for russiske innbyggere i byen, en refleksjon av det usikre statssamarbeidet mellom myndighetene på denne tiden. Siden har forholdet mellom myndighetene bedret seg, og kinesiske varer og tjenesteytere har blitt et vanlig syn i Blagovesjtsjensk. Den korte distansen til grensen har gjort det mulig å bedrive handel og tilrettelegge for turisme, spesielt i forhold til byen Heihe, som russere i Blagovesjtsjensk ofte besøker i forbindelse med innkjøp av varer og for rekreasjon.

Jeg har i denne avhandlingen forsøkt å vise at interaksjonen mellom kinesere og russere i Blagovesjtsjensk i dag, som tidligere, for det meste baserer seg på handel og på økonomisk vinning. Dette gjelder både for kinesere og for russere. I kapittel 5 viste jeg at kinesere som oppholdt seg i Russland, både arbeidsmigranter som jordbrukere, kokker og fabrikkarbeidere, og kinesiske handelsmenn på markedet, har valgt å dra til Russland fordi avkastningen er større der. Lønnen er bedre, og konkurransen mindre, spesielt innenfor jobbnæringer som russere stort sett har nedprioritert. De kinesiske studentene jeg ble kjent med i Blagovesjtsjensk, som totalt som gruppe utgjør en betydelig del av migranter til Russland, valgte i likhet med andre kinesere å dra til Russland som følge av mulighetene for en bedre

økonomisk fremtid, som i deres tilfelle var knyttet opp til oppnåelsen av en solid utdanning i russisk språk. Håpet og ambisjonene til disse studentene var å lære seg russisk språk og benytte seg av dette i en trygg og god, fremtidig jobb, om de så endte opp med å jobbe i Russland eller i Kina. Jeg har i kapittel 6 argumentert for at de fleste kinesere som drar til Russland ikke er der på permanent basis. De aller fleste er i Russland midlertidig, som følge av studier eller arbeid. Etter å ha fullført jobboppdraget eller utdanningen, returnerer de fleste til Kina. Det er altså liten grunn til å tro, som enkelte russere hevder, at kinesere planlagt tar over deler av Russlands fjerne østen.

Jeg har også prøvd å vise at det sentrale markedet i Blagovesjtsjensk er én av de viktigste arenaene for russisk-kinesisk interaksjon og samhandling i byen. Her jobber russiske og kinesiske handelsmenn innenfor samme område, men nesten segregert fra hverandre som følge av restriksjoner<sup>92</sup>. På markedet kan russere og kinesere selge mange slags varer, men de aller fleste solgte i hovedsak klær og sko. Akim og Dimitrij viste meg at det også var mulig å selge varer de ikke egentlig ikke hadde lov til å omsette, som mobiltelefoner, så lenge ikke de lokale politibetjentene fikk vite om det. Dette tyder på at russere på markedet også er en del av et nettverk som omsetter ulovlige artikler for å tjene inn mer penger, og som angivelig også kinesere er en del av.

I følge mine informanter har kinesiske handelsmenn egne strategier og teknikker for å lokke til seg kunder, som russiske handelsmenn ikke benytter seg av og ikke ønsker å benytte seg av. For eksempel oppleves kinesiske handelsmenn som mer pågående og frekkere enn russere, noe mine russiske informanter på markedet både misunnet og irriterte seg over. Russere som jobbet på markedet, som Akim og Dimitrij, var likevel mer positivt innstilt ovenfor kinesere enn andre jeg møtte på, og var selv ofte i kontakt med kinesere som følge av de kontinuerlige reisene sine til Kina. De jobbet imidlertid bare sporadisk sammen med kinesere, og samarbeidet ikke med dem på markedet.

Det sentrale markedets oppbygning reflekterer også hvordan lokalpolitiske krefter i Blagovesjtsjensk forholder seg til statsdirektiver fra Moskva. Da loven som framla at utlendinger ikke kunne drive boder ble vedtatt, handlet politikere i Amurprovinsen raskt og fikk flyttet de kinesiske handelsmennene til bygningen *Tri Kita* for å unngå restriksjonene i direktivet. Politikerne innså at det ville bli problemer for lokalbefolkningen om ikke kinesere fikk drive med handel i byen selv. Det er også interessant at kinesere og russere på denne

---

<sup>92</sup> Se mer om dette i kapittel 5, under 'Det sentrale markedet'.

måten ble segregert, til tross for å jobbe i samme yrke og på samme sted. Staten Russland og lokale politikere i Russlands fjerne østen har sjeldent vært enige om hvordan den kinesiske immigrasjonen skal håndteres, og situasjonen ovenfor reflekterer denne uenigheten.

Det politiske samarbeidet mellom Kina og Russland har gått i en positiv retning siden 1990-tallet, noe som reflekteres i de relativt åpne grensene mellom statene og den voldsomme handelen mellom kinesere og russere på markeder som i Blagovesjtsjensk. Det er imidlertid klart at ideer og forestillinger som russere i det fjerne østen har av kinesere og av Kina har preget hvordan samarbeidet mellom myndighetene har utartet seg. Lokale, etablerte meninger og ytringer i det fjerne østen har vært med på å påvirke hvordan Russland som stat forholder seg til Kina. Ideen om 'den gule fare' mener jeg er en forestilling som fikk såpass stor oppslutning på 1990-tallet i Russlands fjerne østen at russiske myndigheter ble nødt til å begrense innvandringen og sette strengere krav til opphold i landet, på samme måte som 90 år tidligere. I motsatt ende har staten Russland påvirket hvordan lokale russere har forholdt seg til kinesere og til innvandringen, blant annet på midten av det 20. århundre da myndighetene i Sovjetunionen og i Kina ikke lenger kom overens<sup>93</sup>, og den sovjetiske stat oppfordret til en offentlig anti-kinesisk retorikk. Stat og periferi i Russland har altså i dette tilfellet påvirket hverandre, og ført til at bildet av Kina og kinesere og håndteringen av grensen har blitt forhandlet om og forandret av begge parter.

Jeg mener også at folk i Russland, deriblant myndighetene, er til dels påvirket av nasjonalistiske ideer som fremmer tanken om at Russland er et vestlig, opplyst land som er ment til å være «a great power» (Tuminez 2000:10). Som jeg viste i kapittel 5, har Russland som stat forsøkt å oppnå innflytelse med både Kina og vestlige land, noe som blant annet har ført til en svekket tillitt i begge områder. I tillegg har russiske myndigheter aldri fullt ut gått inn for et sterkt samarbeid med Kina. Den underliggende nasjonalistiske ideen om at Kina er et 'ikke-vestlig' og dermed 'lavtstående' land, og mistenksomheten knyttet opp mot Kina som stat har påvirket hvordan myndigheter i Russland og Kina samarbeider i dag, og er noe som jeg mener bidrar til usikkerhet og skepsis på et lokalplan for innbyggere i byer som Blagovesjtsjensk.

---

<sup>93</sup> Se kapittel 1 for en kort gjennomgang.



## Avsluttende kommentarer

Russeres holdninger til kinesere i Blagovesjtsjensk forteller om hvordan mennesker konstruerer og vedlikeholder etniske identiteter i grenseområder. Her spiller den internasjonale grensen en viktig rolle, sammen med den russiske staten, nasjonalistiske ideer, etablerte og aksepterte forestillinger om 'den andre' og uttalelser fra media og fra myndighetspersoner som lokale politikere. I tillegg former den faktiske interaksjonen mellom russere og kinesere hvordan de ser på hverandre, og det er i disse møtene at den etniske identiteten blir synliggjort og aktualisert.

Russere i Blagovesjtsjensk møter på kinesere i en rekke sammenhenger, og må forholde seg til kinesisk immigrasjon og til nærværet til Kina som stat, samtidig som de forholder seg til staten Russland. Dette mener jeg har ført til et spesielt behov for russere i byen for å markere ut sin etniske identitet og opprettholde klare skiller mellom seg selv og andre. Sammen med en underliggende mistenksomhet og usikkerhet til kinesere og deres motiver, fører disse forestillingene til en begrensning av samholdet og interaksjonen mellom russere og kinesere.

«Det er et slags paradoks her. Vi [russere] er avhengig av kinesere som arbeidstakere... som lærer er *jeg* selv avhengig av kinesisk innvandring... samtidig skulle jeg ønske det ikke var så mange av dem. Jeg har ikke noe i mot dem, det er ikke det. Men spørsmålet er: Kan vi stole på dem?»

Samtale med Katarina.

# Litteraturliste

---

Aboud, Frances E.

- 1988. *Children and prejudice*. New York: Blackwell.

Alvarez, R. R.

- 1995. 'The Mexican-US border: the making of an anthropology of borderlands', *Annual Review of Anthropology* 24: 447 – 70.

Alexseev, Mikhail A.

- 2006. 'In the Shadow of the "Asian Balkans": Anti-Chinese Alarmism and Hostility in the Russian Far East' i Mikhail Alexeev, *Immigration Phobia and the Security Dilemma: Russia, Europe and the United States*, 95 – 147. Cambridge: Cambridge United Press.

Akaha, Tsuneo.

- 2004. 'Cross-border Migration as a New Element of International Relations in Northeast Asia: A Boon to Regionalism or a New Source of Friction?' i *Asian Perspective* 28, No. 2, 101 – 133.

Anderson, Benedict.

- 1991 [1983]. *Imagined Communities: Reflexions on the Origin and Spread of Nationalism*. New York: Verso.

Anderson, Jennifer.

- 1997. 'The Limits of Sino-Russian Strategic Partnership.' i *Adelphi Paper* 315.

Anderson, Malcom.

- 1997. *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Cambridge: Polity Press.

Aronoff, M.

- 1974. *Frontiertown: the politics of community building in Israel*. Manchester: Manchester University Press.

Arseniev, Vladimir K.

- 1914. *Kitaitsy v Ussuriiskom krae [Kinesere i Ussuriregionen]*. Khabarovsk.

Balzer, Harley & Repnikova, Maria.

- 2009. 'Chinese Migration to Russia: Missed Opportunities', i *Eurasian Migration Papers* 3.

Tilgjengelig over nett:

[http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/No3\\_ChineseMigtoRussia.pdf](http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/No3_ChineseMigtoRussia.pdf) (sist sjekket 17/10-11).

Balzer, Marjorie Mandelstam.

- 1999. *The tenacity of ethnicity: A Siberian saga in global perspective*. Princeton: Princeton University Press.

Banks, Marcus.

- 1996. *Ethnicity: Anthropological Constructions*. Routledge: London.

Barrow, Clyde W.

- 1993. *Critical Theories of State: Marxist, Neo-Marxist, Post-Marxist*. University of Wisconsin Press.

Barth, Fredrik.

- 1994 [1969]. 'Introduction', i F.Barth (ed.), *Ethnic Groups and Boundaries*. Oslo: Pensumtjeneste AS.

Baud, Michiel & Van Schendel, Willem.

- 1997. 'Toward a Comparative History of Borderlands', *Journal of World History* 8, no. 2. pp 21 1-42.

Berreman, G.

- 1962. 'Behind many masks. Ethnography and impression management in a Himalayan village', i *Society for Applied Anthropology*, Monograph 4. Washington: American Anthropological Association.

Borneman, John.

- 2004. 'State: Anthropological Aspects' i *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, pp: 14965 – 14970.

Brubaker, Rogers.

- 2004. *Ethnicity without Groups*. Harvard University Press: London.

Carlson, Brian.

- 2007. 'The Limits of Sino-Russian Strategic Partnership in Central Asia.' i *Journal of Public and International Affairs* 18, 165 – 187.

Carrère d'Encausse, H.

- 1995. *The History of the Nationality Question in the Russian Empire and the Soviet Union*. Oslo: Scandinavian University Press.

Clifford, James & Marcus, George (eds).

- 1986. *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.

Cornell, S. E.

- 2001. *Small Nations and Great Powers. A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Surrey: Curzon Press.

Cudworth, Erika. & McGovern, John.

- 2007. 'Introduction', i Erika Cudworth et al. (eds.), *The Modern State: Theories and Ideologies*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Deng, Yong.

- 2007. 'Remolding great power politics: China's strategic partnerships with Russia, the European Union, and India.' i *Journal of Strategic Studies* 30:4-5, 863 - 903.

Donaldson, John A. & Donaldson, Robert H.

- 2003. 'The Arms Trade in Russian-Chinese Relations: Identity, Domestic Politics, and Geopolitical Positioning' i *International Studies Quarterly* 47, 709 - 732.

Donovan, John C.

- 1993. *People, power, and politics: an introduction to political science*. Rowman & Littlefield

Douglass, W. A.

- 1977. 'Borderland influences in a Navarrese village', i W. A. Douglass. R. W. Etulain og W. H. Jacobsen Jr. (eds.), *Anglo-American contributions to Basque studies: essays in honor of Jon Bilbao*. Reno: Desert Research Institute.

Dragadze, T.

- 1980. 'The place of "ethnos" theory in Soviet Anthropology', i E. Gellner (ed.), *Soviet and Western Anthropology*, 161-70. London: Duckworth.

Eriksen, Thomas H.

- 1993. *Ethnicity & Nationalism - Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press.

Eriksen, Thomas H. & Nielsen, F. S.

- 2005. *Til verdens ende og tilbake*. Fagbokforlaget.

Fabian, Johannes.

- 1983. *Time and the Other: How Anthropology Makes its Object*. New York: Columbia University Press.

Ganster, Paul & Lorey, David E.

- 2005. *Borders and Border Politics in a Globalizing World*. Lanham: SR Books.

Gelbras, Vilya G.

- 2002. 'Contemporary Chinese Migration to Russia' i Nyiri Pál (ed), *Globalizing Chinese Migration : trends in Europe and Asia*, 100 – 107. Burlington: Ashgate Publishing Company.

Gellner, Ernest.

- 1983. *Nations and Nationalism*. New York: Cornell University Press.

Gilbert, Daniel T. & Hixon, J. G.

- 1991. 'The Trouble of Thinking: Activation and Application of Stereotypic Beliefs', *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 60 (4): 509 – 517.

Gilbo, E.

- 2003. 'Perspektivy kitayzatsii Rossii (Prospects for the Sino-ization of Russia),' i *Novyy Peterburg* 38.

Goffman, Irving.

- 1992. 'Introduksjon' i *Vårt rollespill til daglig - En studie i hverdagslivets dramatik*. Oslo: Pax.

Grillo, R. D.

- 1980. 'Introduction', i R. D. Grillo (ed.), *'Nation' and 'state' in Europe: anthropological perspectives*. London: Academic Press.

Gupta, A. & Ferguson J.

- 1992. 'Beyond «culture»: space, identity, and the politics of difference', *Cultural Anthropology* 7 (1): 6 – 23.

Handler, R.

- 1988. *Nationalism and the politics of culture in Quebec*. Madison: University of Wisconsin Press.

Hann, C. M.

- 1991. 'Ethnic games in Xinjiang: Anthropological approaches' i Shirin Akiner (ed.), *Cultural change and continuity in Central Asia*. London & New York: Kegan Paul International Ltd.

Heyman, J.

- 1991. *Land, labor, and capital at the Mexican border*. Flagstaff: University of Arizona Press.

Horsman, M. & Marshall, A.

- 1994. *After the nation-state: citizens, tribalism and the new world disorder*. London: HarperCollins.

Humphrey, Caroline.

- 2002. *The unmaking of Soviet life: everyday economies after socialism*. New York: Cornell University Press

Humphrey, Caroline & Mandel, Ruth (eds)

- 2002. *Markets and Moralities: Ethnographies of Postsocialism*. Oxford: Berg Publishers.

Ioffe, Grigory & Ryzhova, Nataliya.

- 2009. 'Trans-border Exchange between Russia and China: The Case of Blagoveshchensk and Heihe' i *Eurasian Geography and Economics* 50, No. 3, 348–364

Jenkins, Richard.

- 1994: 'Rethinking ethnicity: identity, categorization and power.' i *Ethnic and Racial Studies* 17 (2).

- 2004. *Social identity*. London: Routledge.

- 2006: *Social identitet*. Århus: Academica.

Karlin, Anatoly.

- 2009. 'The Myth of the Yellow Peril: Overhyping Chinese Migration into Russia'. Tilgjengelig over nett: [http://www.russiablog.org/2009/04/post\\_15.php](http://www.russiablog.org/2009/04/post_15.php) (sist sjekket 14/10-11).

Kavanagh, W.

- 1994. 'Symbolic boundaries and «real» borders on the Portuguese-Spanish frontier', i H. Donnan og T. M. Wilson (eds.), *Border approaches: anthropological perspectives on frontiers*. Lanham, MD: University Press of America.

Kedourie, Elie.

- 1993 [1960]. *Nationalism*. Oxford: Blackwell Publishers.

Keesing, Roger.

- 1987. 'Anthropology as an interpretive quest', i *Current anthropology* 28. 161 – 175.

Kim, Woo-jun.

- 2001. 'The relationship between china and Siberia/Russian Far East: Economic cooperation and security conflicts.' i *Global Economic Review* 30:4, 69 - 81.

Kopytoff, I. (ed.)

- 1987. *The African frontier: The reproduction of traditional African societies*. Bloomington: Indiana University Press.

Kukathas, Chandran.

- 2008. 'A Definition of the State'. Tilgjengelig over nett på <http://philosophy.wisc.edu/hunt/A%20Definition%20of%20the%20State.htm> (sist sjekket 13/04-12).

Lamont, Michèle og Molnár, Virág.

- 2002. 'The Study of Boundaries in the Social Sciences' i *Annual Review of Sociology* 28:167 – 95.

Larin, V.L.

- 1998. *Kitai i Dal'nij Vostok Rossii (Kina og Russlands fjerne østen)*. Vladivostok: Dal'nauka.

Ledeneva, Alena.

- 2003. 'Informal Practices in Changing Societies: Comparing Chinese Guanxi and Russian Blat', i *Working Paper No. 45*. Department of Social Sciences, School of Slavonic & East European Studies, University College London.

Lo, Bobo.

- 2004. 'The long sunset of strategic partnership: Russia's evolving China policy' i *International Affairs* 80, 295 - 309.

Lukin, Alexander.

- 2001. 'Perceptions of China Threat in Russia and Russian-Chinese Relations'. Skrevet i forbindelse med den internasjonale konferansen «China Threat Perceptions from Different Continents.» Hong Kong, januar 11-12, 2001.

Malkki, L.

- 1992. 'National Geographic: the rooting of people and the territorialization of national identity among scholars and refugees', *Cultural Anthropology* 7 (1): 24 – 44.

March, G. Patrick.

- 1996. *Eastern Destiny: Russia in Asia and the North Pacific*. Westport, CT: Praeger Publishers.

Martin, Terry.

- 2001. 'An Affirmative Action Empire: The Soviet Union as the Highest Form of Imperialism' i R. G. Suny og T. Martin (eds.), *A State of Nations. Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin*, 67-92. Oxford: Oxford University Press.

Martínez, Oscar J.

- 1994. *Border people: life and society in the US-Mexico Borderlands*. Tucson: The University of Arizona Press.

Menon, Rajan.

- 1997. 'The strategic convergence between Russia and China' i *Survival* 39:2, 101 - 125.

Merry, E. Wayne.

- 2003. 'Moscow's retreat and Beijing's rise as regional great power.' i *Problems of Post-Communism* 50: 3.



Michailova, Snejina & Worm, Verner.

- 2003. 'Personal Networking in Russia and China: Blat and guanxi', i *European Management Journal*. Tilgjengelig over nett:

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.129.4957&rep=rep1&type=pdf>

Minakir, P.A.

- 1996. 'Chinese Immigration in the Russian Far East: Regional, National, and International Dimensions' i Jeremy R. Azrael og Emil A. Payin (eds.), *Cooperation and Conflict in the Former Soviet Union: Implications for Migration*. Santa Monica: Rand.

Moore, Henrietta.

- 1994. 'Master Narratives: Anthropology and Writing', i *A Passion for Difference*.

Cambridge: Polity Press. 107 – 128.

Norling, Nicklas.

- 2007. 'China and Russia: Partners with Tensions' i *Policy Perspectives* 4, 1.

Panarin, Sergei & Vitkovskaya, Galina.

- 2000. *Migratsiia i bezopasnost` v Rossii (Migrasjon og sikkerhet i Russland)*. Moskva: Carnegie Endowment for International Peace.

Pelkmans, Mathijs.

- 2006. *Defending the border: identity, religion, and modernity in the Republic of Georgia*.

New York: Cornell University Press.

Pipes, Richard.

- 1995. 'Introduction' i Heyward Isham (ed), *Remaking Russia: Voices from within*. M. E. Sharpe, Inc.

- 2004. 'Flight from Freedom: What Russians Think and Want', i *Foreign Affairs* 83 (3), 9-15.

Prescott, J. R. V.

- 1987. *Political frontiers and boundaries*. London: Unwin Hyman.

Rosaldo, R.

- 1988. 'Ideology, place, and people without culture', *Cultural Anthropology* 3: 77 – 87.

Rozman, Gilbert.

- 2003. 'When Will Russia Really Enter Northeast Asia?' i Wolfgang Danspeckgruber og Stephen Kotkin (eds), *The Future of the Russian State: A Sourcebook*. New York: Columbia International Affairs Online.

Sahlins, P.

- 1989. *Boundaries: the making of France and Spain in the Pyrenees*. Berkeley: University of California Press.

Said, Edward W.

- 1978. *Orientalism*. New York: Pantheon Books.

Saveliev, Igor R.

- 2002. 'Chinese Migration to Russia in Space and Time' i Nyiri Pál (ed), *Globalizing Chinese Migration : trends in Europe and Asia*, 35 – 73. Burlington: Ashgate Publishing Company.

Scheienson, Andrew.

- 2009. 'The Shanghai Cooperation Organization' i *Backgrounder*. Tilgjengelig på nett: <http://www.cfr.org/international-peace-and-security/shanghai-cooperation-organization/p10883#p1> (sist sjekket 11/10-11).

Schoeberlein-Engel, John.

- 1994. *Identity in Central Asia: Construction and contention in the conceptions of "Özbek," "Tâjik," "Muslim," "Samarquandi" and other groups*. Michigan: University Microfilm International.

Skhurkin, Anatolii M.

- 2002. 'Chinese in the Labour Market of the Russian Far East: Past, Present, Future.' i Nyiri Pál (ed), *Globalizing Chinese Migration : trends in Europe and Asia*, 74 – 99. Burlington: Ashgate Publishing Company.

Suny, R. G.

- 2001. 'The Empire Strikes Out: Imperial Russia, "National" Identity, and Theories of Empire' i R. G. Suny og T. Martin (eds.), *A State of Nations. Empire and Nation-Making in the Age of Lenin and Stalin*, 23-66. Oxford: Oxford University Press.

Toje, Hege.

- 2003. *Stat og stanitsa: identitet og tilpasning i en kosakkbosetning i nordvest Kaukasus 1864-2000*. Hovedoppgave. Bergen: Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Bergen.

Tuminez, Astrid S.

- 2000. *Russian nationalism since 1856 : ideology and the making of a foreign policy*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.

Verdery, Kathrine.

- 1996. *What was socialism, and what comes next?* Princeton: Princeton University Press.

Weitz, Richard.

- 2009. 'Assessing Russian-Chinese Military Exercises' i *Small Wars Journal*. Tilgjengelig på nett: <http://smallwarsjournal.com/jrnl/art/assessing-russian-chinese-military-exercises> (sist sjekket 11/10-11).

Wilson, Thomas M. & Donnan, Hastings.

- 1998. *Border identities: Nation and state at international frontiers*. Cambridge: Cambridge United Press.

Wishnick, Elizabeth.

- 2001. 'Russia and China – Brothers Again?' i *Asian Survey* 41: 5, 797-821.

Wu, William F.

- 1982. *The Yellow Peril: Chinese Americans in American fiction, 1850-1940*. Hamden, Connecticut: Archon Books.

Zayonchkovskaya, Zhanna.

- 2003. 'Chinese Immigration to Russia in the Context of the Demographic Situation', i *Center for East Asian Studies, Monterey Institute of International Studies*. Tilgjengelig over nett: <http://gsti.miis.edu/CEAS-PUB/Zayonchkovskaya20030914.pdf> (sist sjekket 16/10-11).

## Internettkilder

- Amur oblast offisielle hjemmeside.  
<http://www.amurobl.ru/wps/portal/Main>
- Amur statspedagogiske universitet  
<http://www.bgpu.ru/>

- Google Maps.  
<https://maps.google.no/>
- Rosstat, det statlige senteret for statistikk i Russland  
<http://www.infostat.ru/catalog.html>
- Store Norske Leksikon (for informasjon).  
<http://snl.no/>
- Wikipedia (i hovedsak for kart).  
<http://no.wikipedia.org/wiki/>